

ГРАД БАЊА ЛУКА

**СТРАТЕГИЈА ДЕМОГРАФСКОГ РАЗВОЈА
ГРАДА БАЊЕ ЛУКЕ**

За период од 2023-2030. године

- Нацрт -

Бања Лука, 2023. године

Тим за израду Стратегије демографског развоја Града Бање Луке

Град Бања Лука:

Мирна Савић Бањац, Кабинет градоначелника, савјетник за културу и социјалну политику, координатор Тима

Валентина Аничић, Кабинет градоначелника, савјетник за економска питања

Невена Благојевић Подрић, Одјељење за друштвене дјелатности

Драшко Валан, Одјељење за друштвене дјелатности

Драгана Обачкић, Одјељење за друштвене дјелатности

Научни и стручни радници и представници међунорадних организација:

Александар Чавић, мастер демограф, руководиоца Тима

Др Петар Васић, ванредни професор на Одсјеку за демографију Географског факултета Универзитета у Београду,

Др Ненад Бабић, доктор медицинских наука,

Лела Сандић Целебдић, др медицине, специјалиста гинекологије и акушерства,

Сандра Добријевић Шипка, магистар социјалног рада,

Дејан Прошић, дипломирани демограф и магистар менаџмента у здравству,

Маријана Аћимовац, дипломирани географ - демограф,

Адриана Басара, дипломирани географ - етнолог и

Жељко Благојевић, програмски аналитичар за становништво и развој, Популациони фонд Уједињених нација, Мисија у Босни и Херцеговини

САДРЖАЈ:

1. УВОД	1
2. ПРАВНИ ОСНОВ И ПРАВНИ ОКВИР ЗА ДОНОШЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ.....	3
2.1 МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ОКВИР	3
2.2 ДОМАЋИ ПРАВНИ ОКВИР	4
3. СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА.....	7
3.1 СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА	7
3.1.1. Анализа мјера демографске (популационе) политике на републичком нивоу.....	7
3.1.1.1. Провођење пронаталитетних мјера на нивоу Републике Српске	8
3.1.1.2. Пронаталитетне мјере у легислативи Републике Српске	9
3.1.2. Надлежност јединица локалне самоуправе у провођењу демографске (популационе) политике.....	17
3.1.2.1. Пронаталитетне мјере које се спроводе на нивоу града Бање Луке.....	24
3.1.3. Популациона политика кроз бригу о старијим лицима.....	25
3.1.3.1. Положај старијих лица у Бањој Луци.....	25
3.1.4. Анализа искустава из окружења у погледу стратешких и планских докумената из области демографског развоја	27
3.1.4.1. Примјер демографске стратегије Града Загреба	28
Структура демографске стратегије Града Загреба.....	29
3.1.4.2. Примјер демографске стратегије Града Дубровника.....	30
3.1.4.3. Примјери демографске политике у градовима/општинама Републике Србије	32
3.1.5. Анализа основних демографских показатеља за град Бању Луку и њихове пројекције у будућности	35
3.1.5.1. Извори података о кретању броја становника града Бање Луке	35
3.1.5.2. Основни демографски показатељи који су предмет анализе	36
3.1.5.3. Кретање укупног броја становника кроз пописе становништва	36
3.1.5.4. Кретање броја рођених у периоду од 1996 - 2020. године	37
3.1.5.5. Кретање броја умрлих у периоду од 1996 -2020. године	38
3.1.5.6. Кретање природног прираштаја у периоду од 1996 - 2020. године	40
3.1.5.7. Кретање броја склопљених и разведених бракова у периоду од 1996 - 2020. године....	41
3.1.5.8. Основне структуре становништва града Бање Луке према Попису становништва 2013. године	43
3.1.5.9. Пројекција становништва града Бање Луке у периоду 2022 - 2040. године	45
3.1.6. Теренско истраживање као примарни извор података за анализу демографских токова ..	49
3.1.6.1. Методологија теренског истраживања	49
3.1.6.2. Кључни резултати теренског истраживања	54
3.1.7. SWOT анализа	56
3.2 СТРАТЕШКИ ФОКУСИ.....	58
3.3 ВИЗИЈА ДЕМОГРАФСКОГ РАЗВОЈА У ГРАДУ БАЊОЈ ЛУЦИ	58
3.4 СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ ДЕМОГРАФСКОГ РАЗВОЈА У ГРАДУ БАЊОЈ ЛУЦИ	59
3.4.1 СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1: ПОДИЗАЊЕ НИВОА ФЕРТИЛИТЕТА	59
3.4.2 СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2: УНАПРЕЂЕЊЕ КВАЛИТЕТА И ТРАЈАЊА ЖИВОТА СТАНОВНИШТВА (УНАПРЕЂЕЊЕ МОРТАЛИТЕТНИХ УСЛОВА У СРЕДОВЈЕЧНОМ И СТАРИЈЕМ СТАНОВНИШТВУ)	59
3.4.3 СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3: ЗАДРЖАВАЊЕ НИВОА УНУТРАШЊИХ МИГРАЦИЈА, СМАЊЕЊЕ СПОЉНИХ МИГРАЦИЈА И РАВНОМЈЕРНИЈИ РАЗМЈЕШТАЈ СТАНОВНИШТВА НА ПОДРУЧЈУ ГРАДА	60
3.4.4 СТРАТЕШКИ ЦИЉ 4: УНАПРЕЂЕЊЕ ПОЛОЖАЈА СТАРИЛИХ ЛИЦА И РЕДЕФИНИСАЊЕ УЛОГЕ СТАРИЛИХ ЛИЦА КРОЗ АКТИВНО СТАРЕЊЕ	61
4. ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ	63
4.1. МЈЕРА 1. - МЈЕСЕЧНО ФИНАНСИЈСКО ДАВАЊЕ ЗА СВАКО РОЂЕНО ДИЈЕТЕ ДО ГОДИНУ ДАНА	63

4.2.	МЈЕРА 2. - ПОДРШКА У РЈЕШАВАЊУ СТАМБЕНОГ ПИТАЊА МЛАДИМ БРАЧНИМ ПАРОВИМА СА ДЈЕЦОМ ЗА СТИЦАЊЕ ПРВЕ НЕКРЕТНИНЕ ИЛИ ПРОШИРЕЊЕ СТАМБЕНЕ ЈЕДИНИЦЕ ЛИЦИМА КОЈА ИМАЈУ НЕКРЕТНИНУ.....	65
4.3.	МЈЕРА 3. - НЕМАТЕРИЈАЛНА ПОДРШКА ЗА ПОРОДИЦЕ СА ДЈЕЦОМ.....	67
4.4.	МЈЕРА 4. - СУБВЕНЦИОНИСАЊЕ ДНЕВНЕ БРИГЕ О ПРЕДШКОЛСКОЈ ДЈЕЦИ ПУТЕМ ВАУЧЕРА	69
4.5.	МЈЕРА 5. - ПОРОДИЧНА, РЕПРОДУКТИВНА И ЗДРАВСТВЕНА ЕДУКАЦИЈА.....	71
4.6.	МЈЕРА 6. - ОРГАНИЗОВАЊЕ РЕДОВНИХ БЕСПЛАТНИХ СИСТЕМАТСКИХ ПРЕГЛЕДА И ЦИЉАНИХ ЗДРАВСТВЕНИХ ПРЕГЛЕДА И ТЕСТОВА НА ПОЈЕДИНА ОБОЉЕЊА	73
4.7.	МЈЕРА 7. - КРЕИРАЊЕ ПОДСТИЦАЈНИХ МЈЕРА ЗА ПРИВЛАЧЕЊЕ ФРИЛЕНС ЗАЈЕДНИЦЕ, ДИГИТАЛНИХ НОМАДА И ДРУГИХ ВИСОКОКВАЛИФИКОВАНИХ СТРУЧЈАКА	76
4.8.	МЈЕРА 8. - ПРОМОЦИЈА, РАЗВОЈ И УНАПРЕЂЕЊЕ КАПАЦИТЕТА СЕЛА КАО ДЕСТИНАЦИЈЕ ЗА ЖИВОТ МЕЂУ УРБАНИМ СТАНОВНИШТВОМ БАЊЕ ЛУКЕ	78
4.9.	МЈЕРА 9. - КРЕИРАЊЕ И СУФИНАНСИРАЊЕ ДНЕВНИХ ЦЕНТАРА ЗА СТАРИЈА ЛИЦА НА БАЗИ ЈАВНО-ПРИВАТНОГ ПАРТНЕРСТВА	81
4.10.	МЈЕРА 10. - УСПОСТАВЉАЊЕ СЕРВИСА ЗА ПОМОЋ У КУЋИ ЗА ЛИЦА СТАРА 65 И ВИШЕ ГОДИНА	83
4.11.	МЈЕРА 11. - ИДЕНТИФИКАЦИЈА РЕЗЕРВИ РАДНЕ СНАГЕ МЕЂУ ЛИЦИМА СА ОСТВАРЕНИМ ПРАВОМ НА СТАРОСНУ ПЕНЗИЈУ, ТЕ ДЕФИЦИТА НА ТРЖИШТУ РАДА КОЈИ БИ СЕ МОГЛИ ПОКРИТИ НА ОВАЈ НАЧИН, КАО И ИНИЦИРАЊЕ ИЗМЈЕНЕ ПРОПИСА У ОБЛАСТИ РАДА И ПЕНЗИЈСКО - ИНВАЛИДСКЕ ЗАШТИТЕ.....	85
5.	ОПИС УНУТРАШЊЕ И МЕЂУСОБНЕ УСКЛАЂЕНОСТИ ДОКУМЕНТА	88
5.1	ЕКСТЕРНА УСКЛАЂЕНОСТ.....	88
5.2	УСКЛАЂЕНОСТ СА ЕВРОПСКИМ ОКВИРОМ	88
5.3	УСКЛАЂЕНОСТ СА ОКВИРОМ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ	89
5.4	УСКЛАЂЕНОСТ СА СЕКТОРСКИМ СТРАТЕГИЈАМА И ДРУГИМ ДОКУМЕНТИМА.....	89
5.5	ИНТЕРНА УСКЛАЂЕНОСТ	90
6.	ОКВИР ЗА СПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЋЕЊЕ, ИЗВЈЕШТАВАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ СТРАТЕГИЈЕ ДЕМОГРАФСКОГ РАЗВОЈА ГРАДА БАЊЕ ЛУКЕ	91

1. УВОД

Свака административно - територијална јединица, па и град, има веома јасну корист од достизања просте репродукције становништва, односно, од нултог раста. Мјере подстицања рађања или имиграције, никако не треба посматрати као помоћ становништву, већ као исплативу инвестицију која обезбјеђује континуитет трајања заједнице као политичког и економског система. Становништво је основни субјекат индивидуалне и јавне потрошње која је покретач економских активности, али и предуслов фискалне стабилности која обезбјеђује несметано одвијање јавне потрошње. Дакле, стабилан обим становништва и његове повољне структуре из чије се економске активности финансира јавна потрошња (али и одржава индивидуална потрошња) би требало да представља примарни циљ сваке демографске (популационе) политике који се у случају недовољног рађања постиже мјерама подстицања и подршке рађању, а тамо гдје стопа укупног фертилитета остаје ниска упркос подршци рађању најчешће се допуњује мјерама које умањују потисне факторе за емиграцију локалног становништва или које подстичу досељавање становништва из других локалних самоуправа унутар исте државе или из других држава. Дакле, локалне самоуправе имају јасан економски разлог за увођење мјера популационе политике. У сфери миграционог кретања се утиче на смањење обима емиграције и повећање обима имиграције, али се у сфери природног кретања главни акценат ставља на мјере подстицања и подршке рађању, док се дјеловање у правцу смањења смртности и побољшања здравља становништва најчешће неоправдано занемарују у демографским политикама. Основни предуслови који демографској политици могу обезбиједити успјешност јесу стратешки приступ, цјеловитост (свеобухватност) и научна утемељеност. Нажалост, чак су и на националним нивоима овакве стратегије јако ријетке, а питањима демографског развоја се приступа парцијално, краткорочно и имплицитно. Званични стратешки документи који се баве питањем демографског развоја јединица локалне самоуправе су веома ријетки. Питање демографског развоја се углавном третира у оквиру, шире постављених, стратегија одрживог развоја.

Демографски развој (или боље речено демографски развитак), најшире схваћен, јесте комплексан процес који чине природно и просторно кретање становништва (наталитет, фертилитет, смртност и миграције), као и промјене у демографским структурама (биолошке, социо - економске, интелектуалне). Између кретања и структура становништва постоји обострана међусобна повезаност, која се огледа у томе што компоненте кретања становништва утичу на структуре, и обрнуто, демографске структуре испољавају свој утицај на наталитет и смртност, односно на пресељавање становништва. Компоненте кретања становништва као и демографске структуре и промјене у њима условљене су дјеловањем биолошких, социо - економских, еколошких, културних и социо - психолошких чинилаца. Поменути фактори и њихово дјеловање испољавају се различито у датим условима друштвеног и економског развоја, што значи да је демографски развитак историјски условљен. Другим ријечима, становништво које живи на извјесном степену друштвеног и економског развоја показиваће у погледу демографског развоја правилности и закономјерности које су својствене датом степену развоја.

Имајући у виду да су демографска кретања лимитирајући фактор укупном друштвено - економском развоју града Бање Луке, али и Републике Српске у цјелини,

Град Бања Лука се определио за израду Стратегије демографског развоја града Бање Луке. Озбиљност изазова, поред неповољних демографских кретања и пројектованих трендова, додатно је појачана недостатком аналогног документа на нивоу Републике Српске. Рјешењем о именовању Тима за израду Стратегије демографског развоја града Бање Луке, број: 11-Г-3809/21 од 17.12.2021. године, именован је Тим, те је вршена једна допуна и једна измјена наведеног рјешења. На основу наведених аката, Тим је формиран у саставу у којем је представљен на почетку овог документа.

Стратегија демографског развоја града Бање Луке представља искорак у правцу систематизовања различитих, до сада међусобно неповезаних мјера и активности, које имају одговарајући демографски утицај, било да је ријеч о утицајима на природно кретање (наталитет, фертилитет и морталитет), миграције или старење становништва. Такође, израдом Стратегије апострофираће се и интензивирати мјере које имају директан утицај на демографске токове и кретања.

Град Бања Лука је носилац израде Стратегије, а у складу са унутрашњом организацијом Градске управе, за спровођење и праћење реализације ресорно су одговорни Одјељење за друштвене дјелатности у сарадњи са Одсјеком за регионалну и међународну сарадњу, управљање пројектима и стратешко планирање, а који обавља стручне послове у организацији припреме и израде стратегије, праћењу квалитета, изради оперативних планова, програма и пројеката за реализацију Стратегије и праћење реализације планова, програма и пројеката. Према Закону о стратешком планирању и управљању развојем у Републици Српској („Службени гласник Републике Српске“, број 63/21) и Уредби о стратешким документима у Републици Српској („Службени гласник Републике Српске“, број 94/21) Стратегија, између осталог, треба да обухвати анализу демографских токова, као и да понуди визију демографског развоја која треба да буде остварена кроз стратешке циљеве. Имајући у виду мултиресорни и мултисекторски карактер стратегије, на имплементацији ће улоге имати Одјељење за друштвене дјелатности, ЈУ Центар за предшколско васпитање и образовање Бања Лука, ЈЗУ Дом здравља у Бањој Луци, ЈУ Центар за социјални рад Бања Лука, друга одјељења и организационе јединице Градске управе, јавне установе, јавна предузећа и друга правна лица чији је Град оснивач, а чије надлежности се директно или индиректно односе на подршку појединим областима демографског развоја, Унија удржења послодаваца Републике Српске, Привредна комора Републике Српске, Занатско - предузетничка комора Републике Српске, представници академске заједнице, привредни субјекти, те невладине организације, синдикати и други субјекти чији рад има у фокусу нека од питања демографског развоја.

Поред учешћа Града Бања Лука у финансирању њене израде, Стратегија је израђена уз подршку Популационог фонда Уједињених нација у Босни и Херцеговини. Научни и стручни допринос изради овог документа дали су чланови Тима за израду Стратегије демографског развоја града Бање Луке. Поред њих, допринос су дали предсједник Републике Српске, у смислу достављања научно - истраживачке студије „Демографски развој и популациона политика Републике Српске - анализа стања и приједлог мјера“, те Републички завод за статистику Републике Српске који је обезбиједио статистичке податке из своје надлежности.

2. ПРАВНИ ОСНОВ И ПРАВНИ ОКВИР ЗА ДОНОШЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ

Уставни основ за доношење ове стратегије садржан је у Амандману XXXII, тачка 5, 8 и 12 на члан 68 Устава Републике Српске, према којем Република Српска уређује и обезбјеђује остваривање и заштиту људских права и слобода, основне циљеве и правце демографског и социјалног развоја и друге облике социјалне заштите. Устав Републике Српске посвећује читаво једно поглавље (чланови 10-49) људским правима и основним слободама, а између осталог, одредбом из члана 36 Устава Републике Српске гарантује се да породица, мајка и дијете имају посебну заштиту. Правни основ за доношење Стратегије демографског развоја града Бање Луке садржан је у члану 18 Закона о локалној самоуправи („Службени гласник Републике Српске”, број 97/16, 36/19 и 61/21) којим су прописане самосталне надлежности јединице локалне самоуправе, које између осталих обухватају усвајање стратегија, планова, програма и других планских докумената у самосталном дјелокругу и у члану 8 Закона о стратешком планирању и управљању развојем у Републици Српској („Службени гласник Републике Српске“, број 63/21) према којем јединице локалне самоуправе израђују, усвајају и спроводе стратегије развоја јединица локалне самоуправе, секторске стратегије јединица локалне самоуправе и акционе планове за њихово спровођење и извјештаје о спровођењу стратегија развоја и секторских стратегија јединица локалне самоуправе.

2.1 Међународни правни оквир

Поштовање међународних докумената обавеза је свих чинилаца система јавног управљања, који су дужни да примјењују одредбе ових докумената кроз усвајање и примјену домаћих политичких и правних докумената, како би се преузете обавезе испуниле. Међународни правни оквир омогућава изградњу и примјену минимума стандарда којима се обезбјеђује изградња и заштита права и слобода које припадају свим лицима, сваком човјеку, жени или мушкарцу, без дискриминације по било ком основу. Стратегија демографског развоја града Бање Луке уважава принципе поштовања и заштите људских права, који произилазе из међународних докумената које је Босна и Херцеговина/Република Српска прихватила, као што су: Повеља Уједињених нација (1945), Универзална декларација о људским правима (1948), УН Конвенција о елиминацији свих облика расне дискриминације (1965), Међународна повеља о политичким и грађанским правима (1966), Међународна повеља о економским, социјалним и културним правима (1966), УН Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена (1979), УН Конвенција о правима дјетета (1989), УН Конвенција о заштити лица са инвалидитетом (2006), Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода са протоколима (1950), Ревидирана Европска социјална повеља (1996) и други.

2.2 Домаћи правни оквир

У складу са **Законом о локалној самоуправи**, јединица локалне самоуправе има изворне (самосталне) надлежности као и пренесене надлежности које јој се повјеравају другим законима чиме јој је одређена широка скала компетенција и овлашћења на основу којих се могу дефинисати стратешке и специфичне мјере локалне популационе политике. Изворне (самосталне) надлежности јединица локалне самоуправе у области пружања локалних услуга које су од значаја за локално становништво обухватају, између осталог, обављање специфичних функција у области: образовања, здравства и социјалне заштите, али и уређење и обезбјеђење обављања комуналних дјелатности, просторног планирања и грађења, те стамбено - комуналних дјелатности које представљају услов за побољшање квалитета живота становништва. Такође, јединица локалне самоуправе има надлежности у области културе, да обезбјеђује, подстиче и унапређује равноправност полова и остваривање једнаких могућности, да подстиче активности и пружа помоћ удружењима грађана чија дјелатност је од интереса за јединицу локалне самоуправе, те да обезбјеђује информисање о питањима од значаја за живот и рад грађана на свом подручју.

Кроз системе дјечије, породичне и социјалне заштите, здравствене заштите, васпитања и образовања, као и рада и заштите на раду реализују се најзначајније мјере популационе политике на нивоу Републике.

Закон о дјечијој заштити („Службени гласник Републике Српске“, број 114/17, 122/18, 107/19 и 119/21) уређује материјалну подршку породицама са дјецом, на простору Републике Српске, која има социјално заштитни, али и пронаталитетни карактер. Најзначајнија права, која имају пронаталитетни карактер су: помоћ за опрему новорођенчета, матерински додатак, рефундација накнаде плате током коришћења породилског одсуства и пронаталитетна накнада за трећерођено и четврторођено дијете.

Поред **Породичног закона** („Службени гласник Републике Српске“, број 54/02, 41/08, 63/14 и 56/19), којим се дефинише општи појам породице и регулишу питања која произилазе из породичних односа, спровођењем мјера породичноправне заштите настоји се обезбиједити правна и стручна заштита чланова породице када дође до нарушавања породичних односа или када је, ради рјешавања поремећених породичних односа, неопходна подршка институција система. Овдје ваља имати на уму да је у Народној скупштини Републике Српске усвојен нови **Породични закон** („Службени гласник Републике Српске“, број 17/23), који ступа на снагу 1. септембра 2023. године. Наведеним прописом на нешто другачији начин су регулисана одређена питања, те се њиме знатно унапређује заштита права и интереса дјетета, прецизније уређују имовински односи супружника, уводи институт породичног дома, а рedefинише институт усвојења. Њиме се законски унапређује одржавање личних односа са дјететом, вршење родитељског права и права дјетета на слободно изражавање мишљења.

Закон о социјалној заштити („Службени гласник Републике Српске“, број 37/12, 90/16, 94/19 и 42/20) уређује област социјално - заштитне подршке породици и њеним члановима, условљене стањем социјалне потребе и ризицима социјалне искључености. Права из области социјалне заштите су: новчана помоћ, додатак за помоћ и његу другог лица, лична инвалиднина, подршка у изједначавању могућности дјете и омладине са сметњама у развоју, смјештај у установу, збрињавање у хранитељску породицу, помоћ и

њега у кући, дневно збрињавање, једнократна новчана помоћ и савјетовање, као посебно значајно за популациону политику. У складу са Законом, локална самоуправа оснива Центар за социјални рад, а такође даје се могућност јединицама локалне самоуправе да, поред права утврђених овим законом, у складу са потребама становништва утврде и друга права и услуге, као и услове и критеријуме за њихово остваривање.

Закон о раду („Службени гласник Републике Српске“, број 1/16, 66/18 и 119/21) уређује област радних односа из којих произилазе различите мјере подршке запосленим члановима породице, као што су: забрана дискриминације, посебна заштита жене и материнства, породилско одсуство, привремена спријеченост за рад, заштита жена и дјеце у процесу рада и друго.

Закон о здравственој заштити („Службени гласник Републике Српске“, број 57/22) уређује област пружања здравствене заштите грађанима, права и обавезе грађанина и пацијента у остваривању здравствене заштите, здравствену дјелатност, организовање здравствене дјелатности, оснивање и рад здравствене установе, права и обавезе здравствених радника, услуге здравствене заштите, процјену и унапређење квалитета и сигурности здравствене установе и друга питања од значаја за обављање дјелатности здравствене заштите.

Закон о обавезном здравственом осигурању („Службени гласник Републике Српске“, број 93/22) уређује систем обавезног здравственог осигурања, као и друга питања од значаја за обавезно здравствено осигурање у Републици Српској.

Законом о лијечењу неплодности поступцима биомедицински потпомогнуте оплодње („Службени гласник Републике Српске“, број 68/20) дефинисано је право на поступак лијечења неплодности поступцима биомедицински потпомогнуте оплодње, као и друга питања од значаја за лијечење неплодности.

Закон о пензијском и инвалидском осигурању („Службени гласник Републике Српске“, бр. 134/11, 82/13, 96/13, 103/15 и 111/21) уређује обезбјеђивање права осигураника у случају старости и инвалидности, а у случају смрти осигураника, односно корисника пензије право се обезбјеђује члановима његове породице.

Закон о предшколском васпитању и образовању („Службени гласник Републике Српске“, број 79/15, 63/20 и 64/22) уређује предшколско васпитање и образовање као саставни дио јединственог система васпитања и образовања у Републици Српској. У складу са Законом, јединица локалне самоуправе као оснивач предшколских установа доноси одлуку о издвајању средстава за област предшколског васпитања и образовања, одлуку о економској цијени услуге предшколске установе, као и износ новчаног учешћа родитеља за боравак дјетета у јавној предшколској установи. Оснивач утврђује и радно вријеме предшколске установе, у складу са потребама дјеце, родитеља или старатеља и јединице локалне самоуправе и оснивача.

Закон о основном васпитању и образовању („Службени гласник Републике Српске“, број 81/22) и **Закон о средњем образовању и васпитању** („Службени гласник Републике Српске“, број 41/18, 35/20 и 92/20) уређују дјелатност основног и средњег образовања и васпитања као дио јединственог васпитно - образовног система Републике Српске. Иницијативу за оснивање школе чији је оснивач Република покреће јединица локалне самоуправе, а на њен приједлог Министарство просвјете и културе предлаже Влади број и просторни распоред школа, тј. мрежу школа. Мјерила и критеријуми за

утврђивање мреже школа су, између осталих и потребе утврђене системским праћењем и предвиђањем демографских кретања.

У складу са **Законом о омладинском организовању Републике Српске** („Службени гласник Републике Српске“, број 98/04, 119/08 и 1/12) и Омладинском политиком Републике Српске од 2016. до 2020. године („Службени гласник Републике Српске“, број 62/16), у циљу пружања подршке у рјешавању стамбених питања младих и младих брачних парова у Републици Српској, реализује се „Посебан програм субвенционисања каматне стопе на стамбене кредите за младе и младе брачне парове“.

Закон о социјалном становању Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 54/19) пружа могућност јединицама локалне самоуправе да обезбиједе социјалне станове физичким лицима која из различитих, а првенствено економских, социјалних и здравствених разлога, нису у могућности да самостално ријеше стамбено питање на тржишту.

3. СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА

3.1 Ситуациона анализа

3.1.1. Анализа мјера демографске (популационе) политике на републичком нивоу

Као одговор на негативне демографске трендове у периоду 2000 - 2004. године, Влада Републике Српске је 2004. године формирала Савјет за демографску политику Републике Српске, који је добио задатак да прати стање, анализира и предлаже мјере популационе политике, те изради документ који ће одговорити на све израженији проблем демографског развоја. На приједлог овог савјета, Народна скупштина Републике Српске је 2005. године усвојила документ „Политика развоја становништва Републике Српске“, као први документ са званичном оцјеном стања и анализом проблема демографског развоја, гдје је посебно истакнут проблем „недовољног рађања“. Ово је био и први документ надлежних институција Републике Српске у којем је као основни циљ постављена демографска обнова Републике Српске, односно стварање претпоставки за просто обнављање становништва.

Политици развоја становништва Републике Српске, након што није усвојен Програм за њену реализацију, није се дао адекватан значај, иако је након њеног усвајања донешено више прописа, стратешких и планских аката који конотирају поједине области демографског развоја и демографске (популационе) политике, од којих се посебно издвајају Стратегија за развој породице у Републици Српској 2009 - 2014. година којом су предложене одређене пронаталитетне мјере и Стратегија за унапређење положаја старијих лица у Републици Српској за период од 2019. до 2028. године са мјерама унапређења положаја ове све бројније категорије становништва.

За реализацију мјера које имају пронаталитетни карактер само у периоду 2016 - 2020. година издвојено је око 940 милиона КМ (од чега је око 80 % финансирано из средстава прикупљених у систему обавезних доприноса). Међутим, пронаталитетне мјере тренутно нису систематизоване ни у једном званичном акту Републике Српске, нити су јасно дефинисани сврха и циљеви који се желе њима постићи, као ни индикатори за праћење њихове успјешности.

Иако је на иницијативу Предсједника Републике Српске, госпође Жељке Цвијановић, 2019. године израђена научно - истраживачка студија „Демографски развој и популациона политика Републике Српске - анализа стања и приједлог мјера“ још није дошло до израде стратешког документа са јасно постављеним циљевима и индикаторима праћења. Због непостојања стратешког приступа демографским питањима на нивоу Републике није могуће увезати стратешке документе на локалном нивоу са вишим нивоима власти, као ни имати свеобухватан приступ демографском развоју као суштинском за постизање обнављања становништва.

3.1.1.1. Провођење пронаталитетних мјера на нивоу Републике Српске

Улоге, надлежности и одговорности у погледу дефинисања, провођења, праћења, надзора и извјештавања о ефектима мјера и активности у функцији подстицања рађања ради ублажавања негативних демографских трендова у Републици Српској подијељене су између различитих институција јавног сектора на републичком нивоу власти.

У правном оквиру Републике Српске посебно је изражена улога, надлежност и одговорност Министарства породице, омладине и спорта Републике Српске, док су према актуелним законским прописима, друга министарства и институције које из своје ресорне надлежности (самостално) дефинишу и реализују активности и мјере које имају пронаталитетни карактер још и: Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, ЈУ Јавни фонд за дјечију заштиту Републике Српске, Фонд здравственог осигурања Републике Српске и здравствене установе из области јавног здравства и здравствене, дјечије, породичне и социјалне заштите; Министарство просвјете и културе Републике Српске и образовне установе из области (предшколског, основног и средњег) образовања; Министарство рада и борачко - инвалидске заштите Републике Српске и Фонд за пензијско и инвалидско осигурање Републике Српске из области запошљавања, рада, радних односа и пензијско - инвалидског осигурања; Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске и Агенција за аграрна плаћања из области руралног развоја; Министарство финансија Републике Српске, Пореска управа Републике Српске, Инвестиционо - развојна банка Републике Српске из области пореске/фискалне и кредитне политике.

У Републици Српској у примјени је значајан број мјера које се не финансирају са једног мјеста, већ су распоређене и уситњене у буџетима надлежних институција у областима у којима су идентификоване. Мјере већином имају мјешовити карактер (пронаталитетни, социјални и заштитни), а њихово увођење је најчешће било резултат ад хок приступа, углавном без претходне анализе циљне групе становништва, испитивања њених потреба, сагледавања добрих и успјешних пракси за подстицање рађања, потенцијалних опција за обим и начин остваривања права у функцији адекватне процјене потенцијалног броја корисника, потребних финансијских средстава и очекиваних ефеката. У тексту регулаторног оквира или образложења које је пратило њихово разматрање и усвајање најчешће нису јасно дефинисани сврха и циљеви који се желе постићи овим мјерама, нити су постављени индикатори за праћење њихове успјешности.

Већина мјера, односно права која имају пронаталитетни карактер, остварује се по захтјеву корисника или у мањем броју случајева конкурсном процедуром, а не по аутоматизму, што утиче на повећану администрацију, настале трошкове и потребно вријеме за прикупљање неопходне документације, предавање захтјева и остваривања права.

Процјена је да се на годишњем нивоу издваја око 190 милиона КМ, а око 80% издвојених средстава је за провођење мјера које имају пронаталитетни карактер из области здравствене и дјечије заштите, односно преко ЈУ Јавни фонд за дјечију заштиту Републике Српске и Фонда здравственог осигурања Републике Српске.

Имајући у виду да се од 2002. године у Републици Српској биљежи негативан природни прираштај и да је стопа укупног фертилитета у периоду од 2003. до 2020. године, уз мање варијације, била на нивоу око 1,3 рођене дјеце по жени у њеном фертилном периоду живота (што је испод стопе од 2,1 дјетета по жени која обезбјеђује просту репродукцију становништва), неминовно је констатовати да у Републици Српској нема простог обнављања становништва и да све досадашње мјере и значајна финансијска издвајања нису дала жељени резултат.

3.1.1.2. Пронаталитетне мјере у легислативи Републике Српске

Демографски развој неког подручја условљен је природним и миграционим кретањем становништва. На наталитет као један од показатеља демографског развоја најчешће утичу индивидуалне одлуке о заснивању и величини породице. Степен заштите коју породица ужива у правном систему једне државе пружа одређени ниво сигурности и представља значајан фактор у доношењу индивидуалних одлука о рађању дјеце, али и одлука о миграцијама.

Заштита и подршка породици у Републици Српској уређена је у неколико система друштвеног дјеловања. Најбројније активности у овој области остварују се у системима дјечије, породичне и социјалне заштите, здравствене заштите, васпитања и образовања, као и рада и заштите на раду.

Права из области дјечије заштите - Закон о дјечијој заштити уређује материјалну подршку породицама са дјецом, на простору Републике Српске, која има социјално заштитни, али и пронаталитетни карактер. Права из дјечије заштите према овом закону су:

- **Помоћ за опрему новорођенчета** је право које се остварује за свако новорођенче без обзира на ред рођења дјетета и имовински статус породице. Ово право се од 2022. године реализује у једнократном новчаном износу од 500 КМ.
- **Матерински додатак** у износу од 405 КМ имају незапослене мајке у трајању од 12 мјесеци, а за близанце и свако треће и наредно дијете у трајању од 18 мјесеци. Ово право остварују мајке које су незапослене на дан рођења дјетета, те које имају пребивалиште у Републици Српској најмање годину дана прије рођења дјетета.
- **Додатак на дјецу** се, под условима прописаним Законом, остварује за прво, друго, треће и четврто дијете у породици. Право на додатак на дјецу припада дјечи до навршених 15 година ако се редовно школују. Ово право припада и дјетету под старатељством, без родитељског старања независно од материјалног положаја, а најдуже до навршених 18 година. Независно од материјалног положаја и без обзира на ред рођења дјетета, право на додатак на дјецу се остварује и за дијете које остварује право на додатак за помоћ и његу другог лица у смислу закона којим се прописује област социјалне заштите, до навршених 18 година, а уколико је на редовном школовању најдуже до 26 година живота. Такође, право на додатак на дјецу остварују родитељи дјеце узраста до три године без обзира на ред рођења и материјални положај породице уколико је дјетету, према налазу овлашћеног доктора медицине, потребна појачана њега. Основица за утврђивање висине права на додатак на дјецу у 2022. години износи 540 КМ. Висина права на додатак на дјецу за прво, друго и

четврто дијете је у износу од 18% од основице, за треће дијете у износу од 26% од основице, а за дјецу осјетљиве категорије у износу од 32% од основице.

- **Рефундација накнаде плате током коришћења породичног одсуства** - у Републици Српској дужина плаћеног породичног одсуства за прво двоје дјеце је 12 мјесеци, а за близанце, треће и свако наредно дијете 18 мјесеци. Током овог периода послодавац исплаћује плату једнаку плати прије одласка на породично одсуство, а рефундацију бруто плате послодавцу обавља Јавни фонд за дјечију заштиту.
- **Рефундација накнаде плате током рада са половином пуног радног времена** ради појачане његе дјетета до три године живота - један од запослених родитеља, односно усвојитеља или лица коме је надлежни орган старатељства повјерио дијете на заштиту и васпитање има право на рад са половином пуног радног времена ради појачане његе дјетета до три године живота (уколико је дјетету, према налазу овлашћеног доктора медицине, потребна појачана њега). Накнаду плате обезбјеђује Јавни фонд за дјечију заштиту по захтјеву за рефундацију коју подноси послодавац.
- **Рефундација накнаде плате током рада са половином пуног радног времена** ради појачане његе и бриге о дјетету са сметњама у развоју – право на рефундацију за једног од родитеља дјетета са сметњама у развоју, односно усвојитеља или лица коме је надлежни орган старатељства повјерио дијете на заштиту и васпитање. Ово право има социјално - заштитни карактер у смислу подршке породици у остваривању њене заштитне функције. Накнаду плате обезбјеђује Јавни фонд за дјечију заштиту по захтјеву за рефундацију коју подноси послодавац.
- **Задовољавање развојних потреба дјете** - Право које се односи на задовољавање развојних потреба дјете реализује се пружањем услуга и подршке дјети кроз одговарајуће пројекте утврђене програмом ЈУ Јавног фонда за дјечију заштиту.
- **Пронаталитетна накнада за трећерођено и четврторођено дијете** - остварује је мајка приликом рођења трећег и четвртог дјетета, која има пребивалиште у Републици Српској најмање годину дана прије рођења дјетета. Ово право исплаћује се у једнократном износу од 600 КМ за трећерођено дијете и у износу од 450 КМ за четврторођено дијете.
- **Накнада родитељу - његователу или његователу** - Ово право остварује родитељ дјетета са сметњама у развоју најдуже до навршене 30. године живота дјетета, које: има трајно оштећење или обољење због којих је потпуно зависно од помоћи и његе другог лица при задовољавању основних животних потреба, са процентом тјелесног оштећења од 100%; има потребу за посебном његом на основу налаза и мишљења стручне комисије, у складу са законом о дјечијој заштити и законом који усклађује област социјалне заштите, није у могућности да се оспособљава за рад у струци кроз наставак школовања, не остварује право на смјештај у установу социјалне заштите, здравствену установу или није остварило право на збрињавање у хранитељску породицу, нити остварује право на дневно збрињавање, у складу са законом којим се уређује област социјалне заштите.

Породичноправна заштита - Поред Породичног закона, којим се дефинише општи појам породице и регулишу питања која произилазе из породичних односа,

спровођењем мјера породичноправне заштите настоји се обезбиједити правна и стручна заштита чланова породице када дође до нарушавања породичних односа или када је, због рјешавања поремећених породичних односа, неопходна подршка институција система. Развод брака, насиље у породици, збрињавање дјеце без родитељског старања, заштита имовине чланова породице, друштвено неприхватљиво понашање дјеце, заштита права дјетета, надзор над родитељским правом, старатељство, усвојење, издржавање чланова породице и слично, најпрепознатљивије су области дјеловања породичноправне заштите.

Закон о остваривању права на бесплатну правну помоћ („Службени гласник Републике Српске“, број 67/20) уређује право на бесплатну правну помоћ физичком лицу које према свом имовинском стању није у могућности да оствари своје право пред судом или другим органима без штете по нужно издржавање себе и своје породице. Овим законом прописано је и да право на бесплатну правну помоћ, без обзира на утврђене финансијске критеријуме, између осталих, имају и лица са четворо или више дјеце, све док су дјеца на редовном школовању.

Права из области социјалне заштите - Закон о социјалној заштити уређује област социјално - заштитне подршке породици и њеним члановима, условљене стањем социјалне потребе и ризицима социјалне искључености. Права из области социјалне заштите су: новчана помоћ, додатак за помоћ и његу другог лица, лична инвалиднина, подршка у изједначавању могућности дјеце и омладине са сметњама у развоју, смјештај у установу, збрињавање у хранитељску породицу, помоћ и њега у кући, дневно збрињавање, једнократна новчана помоћ и савјетовање.

Права из области рада и заштите на раду - Закон о раду уређује област радних односа из којих произилазе различите мјере подршке запосленим члановима породице, као што су: забрана дискриминације, посебна заштита жене и материнства, породилско одсуство, привремена спријеченост за рад, заштита жена и дјеце у процесу рада и др. Постојеће законске одредбе гарантују висок степен усклађености обавеза према породици и раду. Овим законом, између осталог, прописано је да послодавац не може одбити да прими у радни однос жену због тога што је трудна, нити јој може отказати уговор о раду због трудноће или због тога што користи породилско одсуство. Такође, прописано је да жена – мајка стиче право на пензију за једну годину мање стажа осигурања за свако рођено дијете у односу на услове за стицање права на пензију уређене Законом о пензијско - инвалидском осигурању.

Закон о раду прописује да за вријеме трудноће, порођаја и његе дјетета жена има право на породилско одсуство у трајању од годину дана непрекидно, а за близанце и свако треће и наредно дијете у трајању од 18 мјесеци непрекидно. На основу захтјева жене и препоруке овлашћеног доктора медицине, жена може почети са коришћењем породилског одсуства 28 дана прије дана порођаја. Родитељи дјетета могу се споразумјети да одсуство, након истека 60 дана од дана рођења дјетета, умјесто мајке настави да користи запослени отац дјетета. Жена може, на сопствени захтјев, уз сагласност послодавца, почети да ради и прије истека породилског одсуства, али не прије него што протекне 60 дана од дана порођаја. У том случају жена има право да за вријеме радног дана, поред дневног одмора, користи још 60 минута одсуства с рада ради дојења дјетета.

Закон о раду такође предвиђа и да радник има право да уз накнаду плате одсуствује с посла, између осталог, и у случајевима: ступања у брак, рођења дјетета, теже болести или смрти члана породице.

Права из области здравствене заштите - Закон о здравственој заштити уређује област пружања здравствене заштите грађанима на три нивоа услуга, од којих је примарни ниво здравствене заштите основни и први ниво на којем грађанин остварује здравствену заштиту или се укључује у процес остваривања здравствене заштите на другим нивоима. Здравствена дјелатност на примарном нивоу здравствене заштите, између осталог, обухвата: активности на промоцији здравља грађана, планирање, организовање и спровођење превентивних мјера и програма усмјерених ка појединцу или групи грађана, здравствену едукацију грађана о здравственим проблемима, методама њихове идентификације, контроле и лијечења, откривање и сузбијање фактора ризика за настанак болести и повреда и др.

Закон прописује да се друштвена брига за здравље грађана на нивоу Републике остварује обезбјеђењем здравствене заштите под једнаким условима популационим и нозолошким групама од посебног социјално - медицинског значаја, а у које спадају, између осталих: дијете до навршене 18. године, школска дјеца и студенти до краја школовања, а најкасније до 26. године, жена у процесу у вези са планирањем породице, у току трудноће, порођаја и материнства до 12 мјесеци после порођаја, односно за близанце, или треће и свако наредно дијете до 18 мјесеци после порођаја, лице старије од 65 година и др.

Законом је посебно прописана друштвена брига за здравље грађана на нивоу локалне самоуправе, која обухвата мјере и активности обезбјеђивања здравствене заштите које су од интереса за грађане на територији локалне самоуправе.

Законом о обавезном здравственом осигурању уређују се права из обавезног здравственог осигурања за случај болести и повреде ван рада и за случај повреде на раду и професионалне болести и она подразумевају: право на здравствену заштиту и право на накнаде за вријеме привремене спријечености за рад и друга права осигураном лицу или члановима његове породице. Осигурано лице у смислу овог Закона је осигураник, те члан породице или породичног домаћинства осигураника, као и друго лице којем се у складу са овим законом обезбјеђује право на здравствену заштиту из обавезног здравственог осигурања.

Закон прописује обавезну здравствену заштиту, између осталих, дјечи до навршених 18 година живота, школској дјеце и студентима до краја школовања, а најкасније до 26. године живота, женама у вези са планирањем породице, током трудноће, порођаја и за вријеме материнства до 12 мјесеци после порођаја, односно за близанце и свако треће и наредно дијете у трајању од 18 мјесеци после порођаја, лицима старијим од 65 година и др. Овим законом дефинисана је здравствена заштита у планирању породице, која обухвата прегледе и лијечење у вези са: планирањем трудноће, трудноћом и стањима која могу да изазову компликацију трудноће; дијагностиком и лијечењем неплодности; прекидом трудноће из медицинских разлога; порођајем у здравственој установи и болничким лијечењем када је лијечење медицински неопходно; бабинском његом породиље и новорођенчета.

Законом о лијечењу неплодности поступцима биомедицински потпомогнуте оплодње дефинисано је право на поступак лијечења неплодности поступцима биомедицински потпомогнуте оплодње, као и друга питања од значаја за лијечење неплодности, док је Законом о обавезном здравственом осигурању прописано да Фонд здравственог осигурања доноси Програм за обезбјеђивање биомедицински потпомогнуте оплодње, који дефинише биомедицинску потпомогнуту оплодњу која се финансира према годинама жене, цијени поступка, обим финансирања, односно висину

доплате и друга питања од значаја за обезбјеђивање биомедицински потпомогнуте оплодње. Биомедицински потпомогнута оплодња обезбјеђује се у здравственој установи у Републици Српској са којом Фонд има закључен уговор, а изузетно, након финансирања два неуспјела покушаја биомедицински потпомогнуте оплодње у Републици Српској, Фонд може одобрити финансирање још једног поступка и у здравственој установи изван Републике.

Од 2007. године, од када Фонд здравственог осигурања Републике Српске финансира поступке вантјелесне оплодње, па до данас, рођено је око 1.400 беба. Истовремено за финансирање вантјелесне оплодње издвојено је око 20,3 милиона КМ, што значи да је помоћ паровима да се остваре као родитељи коштала Републику Српску по свакој беби у просјеку око 14.500 КМ. Учешће дјеце која су рођена помоћу вантјелесне оплодње у укупном броју живорођене дјеце у Републици Српској у посматраном периоду износи свега 1%, те не представља значајан допринос повећању наталитета.

Према подацима Фонда здравственог осигурања Републике Српске, 2020. године је било регистровано 143.691 дијете до 15 година живота, те је у односу на број регистроване дјеце у истом узрасту у односу на 2016. годину мање за скоро 11.000 дјеце, што указује на смањење ове популације. Подаци у посматраном периоду 2016 - 2020. године, указују да ова популација користи здравствену заштиту у обиму између 85 и 90%, што указује на посебно рањиву групу са здравственог аспекта, те важност ове мјере са пронаталитетног аспекта. С обзиром на то да ова категорија не подлијеже учешћу у трошковима здравствене заштите, комплетан трошак се финансира из средстава обавезног здравственог осигурања. За посматрани петогодишњи период, Фонд здравственог осигурања Републике Српске је за здравствену заштиту дјеце до 15 година живота издвојио скоро 400 милиона КМ.

Труднице и породиље након утврђивања трудноће, за све здравствене прегледе у току трајања трудноће, порођаја и постпорођајног периода су ослобођене личног учешћа у трошковима здравствене заштите. Међутим, Фонд здравственог осигурања Републике Српске није прецизирао у којим случајевима, када и које врсте здравствених услуга се препоручују женама које планирају трудноћу, те из тог разлога и поступање специјалиста из области гинекологије није уједначено приликом ослобађања те категорије од личног учешћа у трошковима здравствене заштите. Према тумачењу гинеколога, они требају да ослобађају искључиво жене које планирају трудноћу, а имају проблем са примарним и секундарним стерилитетом, међутим и то у пракси се не проводи досљедно, а и много је недоумица када и на који начин се утврђује примарни и секундарни стерилитет (довољна изјава жене да није остала трудна у року од годину дана незаштићених сексуалних односа?), којој старосној групи жена се признаје ово право с обзиром на дуг фертилни период (15-49 година живота), те које су то конкретно здравствене услуге које се препоручују. Да би ова важна пронаталитетна мјера остварила свој пуни ефекат, потребно је да права буду јасно прописана, те адекватно предочена како би жене биле у потпуности упознате са својим правима да би донијеле информисану одлуку, те да се побољша квалитет пружања (гинеколошких) здравствених услуга у јавним здравственим установама.

Права из области пензијско - инвалидског осигурања - Закон о пензијском и инвалидском осигурању уређује обезбјеђивање права осигураника у случају старости и инвалидности, а у случају смрти осигураника, односно корисника пензије право се обезбјеђује члановима његове породице. У структури корисника пензија, готово једна трећина њих су они који уживају породичне пензије. Право на ову врсту пензије имају чланови породице после смрти корисника пензије, под различитим условима.

Супружници могу да остваре право на породичну пензију када наврше прописане године живота, док дјеца имају право на породичну пензију, ако испуњавају законом прописане услове.

Права кроз васпитно - образовни систем - Закон о предшколском васпитању и образовању уређује предшколско васпитање и образовање као саставни дио јединственог система васпитања и образовања у Републици Српској. Дјелатношћу предшколских установа, установа социјалне заштите у којима су трајно збринута дјеца предшколског узраста и другим установама које примјењују програме предшколског васпитања и образовања, између осталог, пружа се подршка породици у остваривању улоге у вези са заштитом, његом, васпитањем, образовањем и подстицањем општег психофизичког развоја дјете, подизање педагошке културе родитеља у правцу одговорног родитељства, доприноси се породичном васпитању и пружа социјална интервенција усмјерена ка мање подстицајним условима у заједници, уз поштовање најбољих интереса дјетета. Овим законом уређена је и припрема дјете за полазак у школу. Боравак дјете у предшколским установама остварује се у различитом трајању, зависно од потреба дјете, родитеља и локалне заједнице, а у циљу збрињавања дјете за вријеме радних обавеза њихових родитеља. У предшколским установама се може организовати и продужени боравак за дјетцу прва три разреда основне школе.

У Републици Српској организују се и тромјесечни предшколски програми за дјетцу која нису ишла у вртић. Програм се остварује у предшколским установама, а у срединама у којима нема предшколских установа организује се у основним школама,.

Закон о основном васпитању и образовању уређује дјелатност основног образовања и васпитања као дио јединственог васпитно - образовног система Републике Српске. Законом се, поред осталог уређује и начин организовања проширеног програма под којим се подразумевају: продужени боравак, јутарње чување, слободне активности, факултативна настава, школа у природи и припремне активности за дјетцу у години прије поласка у први разред. Продужени боравак је облик организованог рада са ученицима у школи, прије и/или након завршетка наставе, који помаже родитељима у збрињавању дјете током цијелог радног дана, што доприноси усклађивању рада и родитељства.

У складу са Законом, из буџета Републике обезбјеђују се средства за превоз ученика до школе, а у случају када на одређеном подручју није могуће организовати превоз за ученике родитељима ученика исплаћују се новчана средства.

Из буџета Републике обезбјеђују се и средства за набавку уџбеника за сву дјетцу првог, другог, трећег и четвртог разреда основне школе, бесплатни уџбеници за ученике основних школа који су побједници републичког такмичења, као и ученицима од петог до деветог разреда који су треће и наредно дијете по рођењу у породици са троје и више дјете, те одличним ученицима из породица са четворо и више дјете и то за дјетцу од петог до деветог разреда. У школској 2022/2023 години обезбјеђени бесплатни уџбеници за око 44.600 ученика, за шта је из буџета издвојено око 4.500.000,00 КМ.

Подршка у рјешавању стамбеног питања, кредитна и пореска политика - У Републици Српској Инвестиционо развојна банка у складу са својим стратешким циљевима кроз кредитну линију „Стамбени кредити“ пружа подршку рјешавању стамбеног питања угроженим социјалним групама, као и групама од посебног интереса

за Републику Српску. Ови кредити намијењени су за куповину стамбених јединица, изградњу стамбених јединица, реконструкцију стамбених јединица и проширење стамбених јединица, а вриједност кредита може бити од 10.000 КМ до 150.000 КМ, на период до 25 година. По најнижим каматним стопама кредити се одобравају младим брачним паровима (до 30 година - 3,0% каматна стопа), затим бенифицираној групи у којој се између осталих налазе: породице и самохрани родитељи са четворо и више дјеце, корисници који средства користе за рјешавање стамбеног питања на територији неразвијене или изразито неразвијене општине, родитељи или старатељи дјеце и пунољетних лица са сметњама у развоју, у складу са Законом о социјалној заштити („Службени гласник Републике Српске“, бр. 37/12 и 90/16) — каматна стопа 3,6%; Група I: брачни парови, VII степен стручне спреме (обоје) и породице и самохрани родитељи са троје дјеце каматна стопа 4,0%; Општа група: породице и самохрани родитељи са једно или двоје дјеце - каматна стопа 4,2%.

У складу са Законом о омладинском организовању Републике Српске и Омладинском политиком Републике Српске од 2016. до 2020. године, у циљу пружања подршке у рјешавању стамбених питања младих и младих брачних парова у Републици Српској, реализује се „Посебан програм субвенционисања каматне стопе на стамбене кредите за младе и младе брачне парове“. Стамбени кредити се одобравају у вриједности од 5.000 КМ до 150.000 КМ, на период од 25 година, а каматне стопе се крећу од 3% до 4,2%, у зависности од нивоа образовања младих и младих брачних парова, као и од броја дјеце у породици. На ове каматне стопе субвенционисано је још 1% камате, а на основу Правилника о субвенционисању каматне стопе на стамбене кредите за младе и младе брачне парове. Право на конкурисање за субвенцију имају млади и млади брачни парови до 35 година старости.

На основу Закона о порезу на доходак („Службени гласник Републике Српске“, бр. 60/15, 66/18 и 105/19) и Правилника о поступку, начину обрачуна и остваривања права на ослобађање и права на одбитак од пореске основице пореза на доходак („Службени гласник Републике Српске“, бр. 68/18 и 6/20) послодавци у Републици Српској ослобођени су плаћања пореза на исплате једнократних помоћи за рођење дјетета и поклона за дјецу запослених. У складу са Законом о измјенама Закона о порезу на доходак („Службеном гласнику Републике Српске“, број: 49/21) од 2021. године право на умањење пореске основице по основу издржаваних чланова уже породице повећано је са 900 на 1.800 конвертибилних марака годишње, односно мјесечни износ личног одбитка по основу издржаваних чланова уже породице повећан је са 75 на 150 конвертибилних марака. Пореска основица умањује се и на износ плаћене камате на стамбени кредит.

У складу са Законом о порезу на непокретности („Службени гласник Републике Српске“, број 91/15) порески обвезник пореза на непокретности има право на умањење пореске основице за вриједност до 50м² за обвезника и 10м² за сваког члана његовог домаћинства од процијењене вриједности непокретности која је њихово пребивалиште.

Рурални развој - Једнократна новчана помоћ приликом рођења дјетета на регистрованим пољопривредним газдинствима; изградња стамбених јединица за младе брачне парове и самохране родитеље у руралним срединама. Правилником о условима и начину остваривања новчаних подстицаја за развој пољопривреде и села („Службени гласник Републике Српске“, број 7/20), у циљу пружања подршке превазилажењу проблема демографске одрживости у руралним подручјима, прописана су подстицајна

средстава у висини до 500 КМ по рођеном дјетету. Право на подстицајна средства имају физичка и правна лица са пребивалиштем, односно сједиштем у Републици Српској који обављају пољопривредну производњу на подручју Републике Српске и која су уписана у Регистар пољопривредних газдинстава као комерцијална или као некомерцијална газдинства.

Пронаталитетне мјере Републике Српске од планирања трудноће до пензионисања жене, обим тих права и обим права по рођеном дјетету могу се укратко представити на сљедећи начин:

1. Бесплатне, односно здравствене услуге приликом планирања трудноће уз плаћање партиципације, док у случају примарног или секундарног стерилитета све здравствене услуге у функцији планирања трудноће без личног учешћа у трошковима у јавним здравственим установама, те право на три бесплатне вантјелесне оплодње;
2. Бесплатне здравствене услуге током трудноће на начин да су бесплатне све здравствене услуге у јавним здравственим установама за вријеме трајања трудноће ;
3. Бесплатна здравствена услуга порођаја у јавној здравственој установи;
4. Бесплатне здравствене услуге у постпорођајном периоду на начин да су бесплатне све здравствене услуге у јавним здравственим установама 12 мјесеци од рођења дјетета, односно за близанце, треће и свако наредно дијете 18 мјесеци од рођења дјетета;
5. Помоћ за опрему новорођенчета за свако рођено дијете у износу од 500 КМ;
6. Пронаталитетна накнада за трећерођено дијете у износу од 600 КМ за рођење трећег дјетета;
7. Пронаталитетна накнада за четврторођено дијете у износу од 450 КМ за рођење четвртог дјетета;
8. Помоћ за рођење дјетета на пољопривредним газдинствима, гдје се за свако рођено дијете на регистрованом пољопривредном газдинству исплаћује помоћ од 500 КМ;
9. Право на породилско одсуство у трајању од 12 мјесеци, односно за близанце, треће и свако наредно дијете 18 мјесеци;
10. Право на накнаду плате током породилског одсуства у износу просјечне остварене плате 12 мјесеци прије одласка на породилско боловање;
11. Матерински додатак за незапослене породиље гдје се исплаћује накнада на мјесечном нивоу 12 мјесеци од рођења дјетета, односно 18 мјесеци од рођења близанаца, трећег и сваког наредног дјетета, у мјесечном износу од 405 КМ;
12. Бесплатне здравствене услуге за дјецу до навршених 18 година живота на начин да су бесплатне све здравствене услуге у јавним здравственим установама;
13. Бесплатан вртић за дјецу уз плаћање топлих obroка за вријеме чувања дјетета, те предност при упису и олакшице за плаћање топлих obroка за дјецу из многочланих породица;
14. Бесплатни уџбеници - комплети књига за сву дјецу првог, другог, трећег и четвртог разреда основне школе, бесплатни уџбеници за ученике основних школа који су побједници републичког такмичења, као и ученицима од петог до деветог разреда који су треће и наредно дијете по рођењу у породици са троје и више дјеце, те одличним ученицима из породица са четворо и више дјеце и то за дјецу од петог до деветог разреда.

15. Продужени боравак за прва три разреда основне школе који укључује бесплатно јутарње чување дјете за прва три разреда основне школе у складу са капацитетима школе уз евентуално плаћање топлог obroка за вријеме трајања продуженог боравка;
16. Стамбени кредити Инвестиционо - развојне банке Републике Српске по повољним условима за породице које се односи на повлашћене каматне стопе за младе брачне парове, самохране родитеље и многочлане породице, субвенционисање каматне стопе на кредите 1% каматне стопе на одобрени стамбени кредит за вријеме трајања његове отплате;
17. Пореске олакшице на мјесечном нивоу за издржавано дијете од дана рођења до престанка издржавања, 10% плаћене камате на стамбени кредит током периода његове отплате, умањење пореске основице по основу пореза на непокретност за 10 м² по сваком дјетету члану заједничког домаћинства;
18. Ублажавање услова за одлазак у пензију по основу материнства који предвиђа могућност одласка у пензију годину дана раније за свако рођено дијете.

У складу са горе наведеним пронаталитетним мјерама постоји потреба за систематизацијом, редефинисањем, као и унапрјеђењем мјера, како би се постигли постављени циљеви у погледу одрживог демографског развоја у Републици Српској. Потребно је и унаприједити стратешки, правни и институционални оквир, као и процес дефинисања, провођења, праћења, анализе и извјештавања о постигнутим ефектима пронаталитетних мјера у циљу остварења постављених циљева у погледу одрживог демографског развоја Републике Српске. Такође, потребно је ускладити мјере популационог развоја републичких органа власти са уставним обавезама, могућностима и капацитетима јединица локалне самоуправе како би се популационом развоју приступило на свеобухватан начин. Тек на такав начин, могу се постићи жељени ефекти, док у супротном, постоји објективно ограничење за успјех на нивоу јединица локалне самоуправе.

3.1.2. Надлежност јединица локалне самоуправе у провођењу демографске (популационе) политике

Закон о локалној самоуправи даје право грађанима, да непосредно преко својих слободно и демократски изабраних представника учествују у остваривању заједничких интереса становника јединица локалне самоуправе, као и право и способност органа јединице локалне самоуправе да регулишу и управљају, у границама закона јавним пословима који се налазе у њиховој надлежности, а у интересу су локалног становништва.

У складу са Законом, јединица локалне самоуправе има изворне (самосталне) надлежности као и пренесене надлежности које јој се повјеравају другим законима.

Изворне (самосталне) надлежности у функцији популационе политике - Послове из самосталног дјелокруга локалне самоуправе карактерише финансирање из средстава које јединица локалне самоуправе оствари из властитих извора и самосталност у управном одлучивању. Законом су дефинисани послови из самосталног дјелокруга

јединице локалне самоуправе који имају карактер регулаторних радњи и управљања јединицом локалне самоуправе и послови који имају карактер локалних услуга. Јединица локалне самоуправе овлашћена је да усваја стратегије, планове, програме и друга планска документа у самосталном дјелокругу, располаже властитом имовином, оснива и организује градску, односно општинску управу, у складу са потребама и обезбјеђује извршење закона и послова из пренесеног дјелокруга. У том смислу, свака јединица локалне самоуправе може да дефинише политички одговор на испољене проблеме у демографском развоју, да би опстала, трајала и развијала се. Популациона политика треба да буде високо на лествици приоритета јединице локалне самоуправе, као што је то економска, социјална или било која друга политика. Израда и реализација мјера и активности локалне популационе политике доприноси оснаживању мјера које се спроводе на републичком нивоу и даљем унапрјеђивању политичких одговора на тренутна демографска кретања.

Свака јединица локалне самоуправе може да идентификује и активира ресурсе за спровођење локалних мјера популационе политике, те створи организационе претпоставке за њихово прикупљање. Јединица локалне самоуправе се опредјељује за спровођење мјера популационе политике годишњим утврђивањем висине средстава у буџету за ове намјене. Поред буџета, мјере локалне популационе политике могу се финансирати и подржавати и из других извора, као што су: приватна предузећа, удружења, фондације, међународни донатори, клубови донатора и сл.

Неизоставан сегмент у потврђивању опредјељености за спровођење популационе политике огледа се и у одређивању институционалних и кадровских ресурса за њено спровођење (именовање Комисије за популациону политику при скупштини јединице локалне самоуправе и одређивање професионалца за локалну популациону политику у градској/општинској управи). Скупштина јединице локалне самоуправе, као орган одлучивања и креирања политике јединице локалне самоуправе, најпозванија је да се бави проблемима демографског развоја и да на основу анализираних стања у свим битним аспектима, путем рада посебно формираног стручног савјетодавног тијела/комисије спроводи мјере популационе политике. Стручно савјетодавно тијело требало би да има задатак праћења демографског развоја као и предлагања нових и евалуацију постојећих мјера. Одређивање професионалца у градској управи који ће се бавити питањима демографског развоја неопходно је ради годишњег праћења одговарајућих индикатора развоја становништва, праћења друштвено - економског положаја породица, припремања информација за скупштину, предлагања мјера, акција и активности усмјерених на побољшање положаја породица, креирања медијских кампања о акцијама и активностима, евалуацију спроведених активности и обавјештавања јавности о резултатима евалуације.

Изворне (самосталне) надлежности јединица локалне самоуправе у области пружања локалних услуга које су од значаја за локално становништво обухватају, између осталог, обављање специфичних функција у области: образовања, здравства и социјалне заштите. Јединица локалне самоуправе кроз ове функције, зависно од материјалних могућности, може спроводити једнократне, повремене или континуиране материјалне мјере популационе политике које доприносе смањењу трошкова родитељства. Међутим, ништа мање важне су и мјере нематеријалне природе које се могу спроводити и бити усмјерене на развој и мијењање стања у дјеловању постојећих капацитета у области здравства, образовања, социјалне заштите, модернизацију савјетодавне и едукативне

функције установа у овим областима, потребну промјену у организацији рада и у односу према грађанима и породицама и њиховим потребама, активно учешће у тражењу рјешења да се задовоље незадовољене потребе, информисању и ширењу знања од значаја за породицу и становништво уопште и др.

Самосталне надлежности јединице локалне самоуправе односе се, између осталог, и на уређење и обезбјеђење обављања комуналних дјелатности: испорука воде, топлотне енергије, јавни превоз лица у градском и приградском саобраћају, одржавање, уређивање и опремање јавних зелених и рекреационих површина, одржавање јавних саобраћајних површина у насељеним мјестима, затим оснивање установа и других организација ради пружања услуга из њихове надлежности, уређење њихове организације и управљање, те уређивање и обезбјеђивање изградње одржавања и коришћења јавних објеката и комуналне инфраструктуре за обављање функција јединице локалне самоуправе. Развој комуналних дјелатности представља услов за побољшање квалитета живота становништва, при чему циљ треба да буде уједначавање услова живота на цијелом простору јединице локалне самоуправе, што може значајно утицати на смањење миграција и равномјеран размјештај становништва. Поред опште добробити развоја комуналних услуга за становништво, могуће је дефинисати и конкретне мјере популационе политике у сфери комуналних услуга. Оне се могу односити на различите видове олакшица у цијенама комуналних услуга за поједине категорије становништва, олакшица за јавни превоз одређених категорија лица, али и оснивање установа (предшколске установе, мрежа здравствених установа, домови за старија лица и др.) и изградњу, уређивање и одржавање површина које су од значаја за становништво (паркови, дјечија игралишта и друге слободне површине).

У области просторног планирања и грађења јединица локалне самоуправе има надлежности које се, између осталог, односе на праћење стања уређења простора и насеља на својој територији, издавање локацијских услова, грађевинских дозвола и потребних дозвола у складу са надлежностима прописаним посебним законом, давања грађевинског земљишта на коришћење, утврђивање накнада за уређивање и коришћење грађевинског земљишта, одређивање простора за паркирање и уређивање услова и начина њиховог коришћења и управљања и др. (члан 19), те се и у овој области, као мјере популационе политике, могу утврдити одређени видови олакшица за поједине категорије становништва.

У области стамбено - комуналних дјелатности јединица локалне самоуправе има надлежности као што су, између осталих: одређивање висине закупнине за коришћење станова којима управља, те висину закупнине за државне станове на свом подручју под условима прописаним законом којим је уређено њихово коришћење. Такође, јединица локалне самоуправе обезбјеђује организацију и начин обављања јавног превоза путника који се врши на територији јединице локалне самоуправе (члан 20.), што је посебно важно за становништво које дневно мигрира на релацији село - град.

У области културе јединица локалне самоуправе има надлежности да, између осталог, организује манифестације и обиљежавање јубилеја у области културе од значаја за јединицу локалне самоуправе (члан 21). Културне манифестације за све категорије становништва, а нарочито за дјецу је посебно важно организовати и у руралним подручјима, јер се на тај начин задовољавају потребе за културним дешавањима и ствара осјећај перспективности, што стимулативно може дјеловати на становништво да остане у својој заједници.

Јединица локалне самоуправе у области здравствене заштите становништва има надлежности да предлаже план мреже здравствених установа, као и да у буџету обезбјеђује додатна средства за остваривање здравствене заштите која су преко утврђених вриједности стандарда и норматива из обавезног здравственог осигурања (члан 29). На основу ових надлежности јединица локалне самоуправе може спроводити мјере популационе политике које се прије свега односе на побољшање квалитета и услуга у здравственим установама, на заштиту репродуктивног здравља, као и подршку у лијечењу стерилитета са којим се сусреће све већи број парова.

У области социјалне заштите јединица локалне самоуправе има надлежности да прати социјалне потребе грађана, породица и појединих угрожених група и сагласно њима дефинише политику проширене социјалне заштите на свом подручју. Такође, јединица локалне самоуправе доноси програм развоја социјалне заштите и подстиче развој социјално заштитних програма у јединици локалне самоуправе, те ствара услове за квалитетно пружање социјалних услуга својим грађанима (услуге дјечи, старијим, онеспособљеним, породицама са проблемима и другим социјално угроженим лицима). Јединица локалне самоуправе оснива Центар за социјални рад и брине се о обезбјеђењу кадровских, просторних, финансијских и техничких услова за његов рад, те обезбјеђује финансијска средства за остваривање права у складу са законом. Такође, прати и помаже рад социјално хуманитарних организација и грађана у обављању хуманитарне дјелатности и развија друге специфичне садржаје у складу са потребама и могућностима у социјалној заштити и друге надлежности у складу са законом (члан 24). Развој специфичних садржаја у социјалној заштити посебно је важно за популациону политику, нарочито у случајевима када је нпр. удио особа старијих од 60 година у сталном порасту. Недостатак бриге о старијима осуђује велики број старијих особа да живе у сиромаштву умјесто да се препозна и призна активни економски и друштвени допринос који могу да пруже у својим породицама, заједницама и друштву у цјелини.

Закон о локалној самоуправи прописује и да јединице локалне самоуправе имају надлежност да обезбјеђују: услове за боравак дјеце у предшколској установи, предшколско васпитање и образовање, превентивну здравствену заштиту дјеце предшколског узраста, боравак дјеце у предшколским установама у складу са законом, одмор и рекреацију дјеце до 15 година у дјечијим одмаралиштима, регресирање трошкова боравка дјеце у предшколским установама, одмор и рекреацију дјеце. Такође, обезбјеђује услове за одржавање, изградњу, доградњу и опремање објеката установа друштвене бриге о дјечи и омладини чији је оснивач и услове за рад тих установа, којима се обезбјеђује остваривање права у овој области из надлежности јединице локалне самоуправе, те обезбјеђује координацију активности органа, установа и других институција у области друштвене бриге о дјечи (члан 25).

Предшколске установе могу дати значајан допринос популационој политици на нивоу локалне заједнице. Кроз предшколске установе пружа се подршка породици у остваривању њене репродуктивне, заштитне и васпитне функције, пружа се подршка усклађивању рада и родитељства, као и остваривање основних права дјеце за њихово васпитање и образовање и уједначавање услова за развој. Развојем и унапрјеђивањем услуга намијењених дјечи предшколског узраста кроз модернизацију савјетодавне и едукативне функције, као и промјене организације рада у складу са потребама родитеља и дјеце могу се успјешно спроводити мјере популационе политике у овој области. Јединица локалне самоуправе ради и на побољшању улоге и статуса младих на

свом подручју, те у том смислу доноси и реализује документе који доприносе стварању услова за омладинско организовање и бригу о омладини (члан 25).

У складу са Законом, јединица локалне самоуправе има надлежност да обезбјеђује, подстиче и унапрјеђује равноправност полова и остваривање једнаких могућности (члан 30). Равноправност полова у данашњим условима живота представља значајан потенцијал за развој мјера популационе политике. Имајући у виду да жене представљају пресудни чинилац у одлучивању о рађању дјете, те да поред радног ангажовања и бриге о домаћинству углавном сnose и највећи терет родитељства, потребно им је уз различите видове подршке олакшати тај терет, бригу и одговорност. У том погледу посебно се треба залагати за равноправнију подјелу улога у породици, подстицањем одговорног очинства и промјену свијести о важности улоге оца у развоју личности дјетета. Укључивање оца у обавезе подизања дјете, али и дијељење обавеза у домаћинству између маушкарца и жене може значајно утицати на одлуке жене о рађању.

Надлежност јединице локалне самоуправе је и да подстиче активности и пружа помоћ удружењима грађана чија дјелатност је од интереса за јединицу локалне самоуправе (члан 30). У том смислу, реализација програма и пројеката невладиног сектора, који доприносе подршци становништву и популационој политици требало би да подразумева подршку јединице локалне самоуправе и планирање финансијских средстава у буџету за ове намјене.

Јединица локалне самоуправе обезбјеђује информисање и јавно обавјештавање о питањима од значаја за живот и рад грађана на свом подручју (члан 33). Потпуно и благовремено информисање грађана о активностима органа јединице локалне самоуправе, као и о другим питањима од значаја за живот и рад локалног становништва, претпоставка је за учешће грађана у локалној власти и постизање правне, политичке и друштвене одговорности органа у извршавању њихове надлежности.

Спровођење популационе политике на локалном нивоу кроз надлежности повјерене другим законима - Поред Закона о локалној самоуправи, јединице локалне самоуправе могу спроводити мјере популационе политике и кроз надлежности које су јој повјерене другим законима.

У складу са Законом о предшколском васпитању и образовању јединица локалне самоуправе као оснивач предшколских установа доноси одлуку у којој мјери и проценту ће издвајати средства за област предшколског васпитања и образовања од укупног буџета јединице локалне самоуправе. Оснивач доноси и одлуку о економској цијени услуге предшколске установе, као и износ новчаног учешћа родитеља за боравак дјетета у јавној предшколској установи. Такође, уз сагласност оснивача, могу се дефинисати социоекономске или друге категорије статуса родитеља у складу са којим ће бити утврђени различити новчани износи учешћа родитеља за трошкове услуге коју пружа предшколска установа.

Закон прописује и да је, уколико не постоје потребни услови за обухват све предшколске дјете, предшколска установа уз сагласност оснивача дужна да пропише критеријуме на основу којих се врши упис дјете у предшколску установу. У том случају се као обавезни морају дефинисати сљедећи критеријуми: дјеца чији су родитељи лица са инвалидитетом, дјеца самохраних родитеља, дјеца из породица са троје или више дјете, дјеца из породица којима је утврђен статус корисника права на новчану помоћ,

дјечији додатак и матерински додатак, дјеца припадника мањинских етничких заједница. Дјеца без родитељског старања и дјеца са сметњама у развоју не подлијежу поступку бодовања на основу дефинисаних критеријума за пријем у предшколску установу. Предшколска установа, уз сагласност оснивача, може прописати и друге критеријуме за упис дјеце.

Предшколска установа може да оствари и приходе на основу донација, спонзорства, учешћа родитеља, примјене прописа којима се регулише јавно - приватно партнерство и других послова. Коначну сагласност на годишњи план рада јавне предшколске установе даје оснивач. Оснивач утврђује и радно вријеме предшколске установе, у складу са потребама дјеце, родитеља или старатеља и јединице локалне самоуправе и оснивача, као и од програмске концепције предшколске установе, и то у цјелодневном трајању – до 12 часова дневно и у полудневном трајању – до шест часова дневно.

Предшколске установе могу, уколико за то имају могућности, организовати продужени боравак за ученике прва три разреда основне школе. Продужени боравак је облик организованог рада са ученицима, прије и/или након завршетка наставе, који помаже у збрињавању ученика током цијелог радног дана. Финансирање продуженог боровка у предшколској установи обезбјеђује се из средстава оснивача предшколске установе, донација, спонзорства, учешћа родитеља и других извора.

Према Закону о основном васпитању и образовању иницијативу за оснивање школе чији је оснивач Република покреће јединица локалне самоуправе на чијем подручју се планира отварање школе. Такође, на приједлог јединице локалне самоуправе Министарство просвјете и културе предлаже Влади број и просторни распоред школа, тј. мрежу школа у Републици, а мјерила и критеријуми за утврђивање мреже школа су: потребе утврђене системским праћењем и предвиђањем демографских кретања, економских и урбанистичких планирања на одређеном подручју, специфичност подручја (брдско - планинско, погранично, изузетно неразвијено) доступност и једнаки услови за стицање основног образовања, обезбијеђеност комуникације и економичност и рационалност у коришћењу кадра, средстава, простора и опреме. Законом је прописано и да јединица локалне самоуправе води евиденцију и обавјештава школу о дјечи која треба да се упишу у први разред.

Поред буџета Републике, средства за рад школе коју оснива Република обезбјеђује јединица локалне самоуправе на чијем подручју се школа налази, а такође може обезбиједити и дио средстава за изградњу, опремање и инвестиционо одржавање.

Према Закону о средњем образовању и васпитању иницијативу за оснивање средње школе чији је оснивач Република покреће јединица локалне самоуправе и средства за рад школе, поред Републике, обезбјеђује и јединица локалне самоуправе. Законом је, између осталог, прописано да ученици школе, односно њихови родитељи обезбјеђују средства за уџбенике, приручнике, осигурање ученика, куповину свесака, личну опрему за рад, превоз и екскурзије, док јединица локалне самоуправе може кроз материјалне трошкове да обезбиједи плаћање пуног износа или дијела ових трошкова.

Закон о омладинском организовању предвиђа да у циљу остваривања општег интереса Републике, јединице локалне самоуправе издвајају дио средстава из буџета за финансирање програма, у складу са Омладинском политиком, а на приједлог надлежних омладинских тијела (комисија, одбора). Јединице локалне самоуправе се обавезују да доносе своје омладинске политике, те да на основу утврђених критерија, које доноси комисија за младе, обезбиједе објекте и услове у којима млади могу да изразе и покажу своје креативне способности, као и да обављају омладинске активности.

У складу са Законом о здравственој заштити локална самоуправа оснива дом здравља, а може да оснује и: амбуланту за лијечење, здравствену његу и рехабилитацију, специјалистичку амбуланту породичне медицине, специјалистичку стоматолошку амбуланту, апотеку и дом за здравствену његу. У дому здравља, између осталог, организује се породична медицина, обављање послова имунизације, хигијенско - епидемиолошких послова, хематолошке лабораторијске дијагностике, хитна медицинска помоћ и санитетски превоз, може се организовати специјалистичка амбуланта из педијатрије и гинекологије, а у циљу обезбјеђења доступности консултативно - специјалистичких услуга могу се организовати посјете консултаната - специјалисте. Такође, у дому здравља може се организовати породилиште, ако испуњава прописане услове. Дом здравља је обавезан да планира, прати, анализира, оцјењује и извјештава о здравственом стању становништва подручја које покрива.

У складу са Законом о социјалној заштити даје се могућност јединицама локалне самоуправе да, поред права утврђених овим законом, у складу са потребама становништва утврде и друга права и услуге, услове и критеријуме за њихово остваривање, према потребама јединице локалне самоуправе.

Закон о социјалном становању Републике Српске пружа могућност јединицама локалне самоуправе да уз помоћ средстава из буџета Републике, буџета јединице локалне самоуправе, средстава по пројектима домаћих или међународних институција, донаторских средстава, средстава јавно - приватног партнерства или других извора у складу са законом обезбјеђи социјалне станове изградњом нових стамбених јединица, преуређењем постојећих објеката који немају оправданост досадашњег коришћења, адаптацијом постојећих слабо опремљених стамбених јединица или простора, повећањем стамбених јединица доградњом или надоградњом постојећих објеката или на други начин, за који јединица локалне самоуправе сматра да могу послужити у сврху социјалног становања. Социјално становање у смислу овог закона је становање одређеног стандарда које се, уз подршку јавног сектора, обезјеђује физичким лицима која из различитих, а првенствено економских, социјалних и здравствених разлога, нису у могућности да самостално ријеше стамбено питање на тржишту. Законом су посебно прописани услови предности приликом додјеле стамбене јединице за, између осталих, младе и младе брачне парове до 35 година, лица са дефицитарним занимањима, самохране родитеље, породице са троје и више дјеце, младе без родитељског старања и др. За коришћење стамбене јединице плаћа се закупнина у сврху одрживог управљања и одржавања стамбених јединица социјалног становања, која се може субвенционисати, а скупштина јединице локалне самоуправе доноси Одлуку о висини закупнине и поступку субвенционисања трошкова.

У складу са Законом о комуналним таксама („Службени гласник Републике Српске“, број 4/12, 123/20 и 119/21) јединице локалне самоуправе могу утврдити случајеве ослобађања од плаћања комуналних такса и обавеза у зависности од тога да ли се обвезник бави нпр. традиционалним занатима, да ли први пут покреће привредну или услужну дјелатност, у случају да запосли нове раднике уколико је предузетник и др. Овакви видови олакшица могу стимулативно дјеловати на подршку предузетништву и запошљавању, а што у коначници доприноси и популационој политици.

3.1.2.1. Пронаталитетне мјере које се спроводе на нивоу града Бањој Луке

Да постоји одређеност за спровођење популационе политике у Бањој Луци говори чињеница да је у оквиру Одјељења за друштвене дјелатности 2021. године систематизовано радно мјесто „самостални стручни сарадник за демографију“, те је у 2022. години и запослено лице које које ће у Градској управи бити задужено за локалну популациону политику.

У претходном периоду у Бањој Луци су реализоване материјалне мјере популационе политике, које поред пронаталитетног карактера често имају и социјални карактер, те доприносе побољшању материјалних услова живота, углавном, породица са дјецом. Посебно се издвајају:

1. Новчана помоћ приликом рођења дјетета - односи се на сву новорођену дјецу на територији града Бањалука. Новчани износ који се уплаћује на текући рачун мајке за прво и друго дијете по реду рођења износи 500,00 КМ, за треће 700,00 КМ, а за четврто и свако наредно 2.000,00 КМ. У 2022. години за ове намјене планирана су буџетска средства у износу од 900.000,00 КМ) – мјера која се односи на породиље;
2. Суфинансирање боравка дјеце у приватним вртићима – Град Бањалука суфинансира боравак 2135 дјеце у приватним предшколским установама. У 2022. години за ове намјене планирана су буџетска средства у износу од 1.200,000 КМ.
3. Додјела стипендија ученицима средњих школа и студентима првог циклуса студија - Планирана буџетска средства за 2022. годину су 1.800.000,00 КМ, а број стипендиране дјеце по основу категорије породица са четворо и више дјеце је 266;
4. Једнократне новчане помоћи за побољшање услова становања породица са четворо и више дјеце - Планирана буџетска средства за 2022. годину износе 40.000,00 КМ, а укупно је подржано 8 породица;
5. Подршка раду „Удружење 4+“ - планирана буџетска средства за 2022. годину су 11.000,00 КМ;
6. Град Бањалука у 2022. години уводи систем бесплатног јавног превоза за одређене категорије становништва, односно за средњошколце и студенте из вишечланих породица – укупан број ученика и студената из вишечланих породица је 553 корисника – из буџета Града за ову намјену планирано је 406.740,00 КМ у 2023. години.
7. Једнократна новчана помоћ за биомедицински потпомогнуту оплодњу – Град Бањалука је за лијечење стерилитета током 2022. године финансијски подржао 40 парова. Издвојена новчана средства за ове намјене су 160.000,00 КМ;
8. Набавка уџбеника за све ученике основних школа - Укупан износ утрошених новчаних средстава за ове намјене је 1.500.000,00 КМ;
9. Пројекат развој спорта кроз школске спортске секције - планирана буџетска средства за 2022. годину су 120.000,00 КМ;
10. Пројекат спорт доступан дјечи - планирана буџетска средства за 2022. годину 60.000,00 КМ; Пројекат обуке непливача за ученике основних школа - планирана буџетска средства за 2022. годину 50.000,00 КМ; Мале олимпијске игре Републике Српске - планирана буџетска средства за 2022. годину 15.000,00 КМ; Категоризација спортиста града Бањалука и једнократне новчане помоћи спортистима, планирана буџетска средства за 2022. годину 55.000,00 КМ.

3.1.3. Популациона политика кроз бригу о старијим лицима

Убрзан економски развој и бољи животни услови (исхрана, здравствена заштита, образовање и економски напредак у свим сферама живота), упоредо са планирањем породице и нижом стопом морталитета дјеце допринијели су дужем животу становништва. Имајући у виду да се у Републици Српској број лица старијих од 65 година повећава, док број лица у доби од 0 до 14 година и од 15 до 64 година стагнира, постоји забринутост када се говори о економским и друштвеним капацитетима друштва да се носе са тим промјенама, а посебно када су у питању економске миграције млађе популације и када старија лица/родитељи и други сродници остају без адекватне подршке за наставак квалитетног живота. Са друге стране, стечено искуство и знање старијих лица представљају позитиван ресурс и значајан извор знања и мудрости за друштво, те се улагањем у здраво и активно старење постиже добробит за цијелу заједницу.

Како је напријед наведено, Стратегија за унапрјеђење положаја старијих лица у Републици Српској за период од 2019. до 2028. године, донесена је као саставни дио стратешког опредјељења у области социјалне заштите грађана. Стратегијом су одређени правци који би довели до већег задовољства и активног учешћа старијих лица у свакодневном животу, квалитетнијег коришћења слободног времена и здравог старења (здравих стилова живота - укључујући исхрану, рекреацију и вјежбање). Циљ израде ове Стратегије је и јачање породичних вриједности и моралних норми, развијање међугенерациске солидарности (старији млађима, млађи старијима), те пружање могућности за здраво и активно старење. Фокус Стратегије је рјешавање проблема који се односе на: сиромаштво старијих лица, здравствене услуге, стамбени простор и животне услове, живот у руралним и економски угроженим подручјима, социјалну заштиту, цјеложивотно учење, активно учешће у заједници, превенцију насиља, запостављања и злостављања старијих лица од стране сродника или других лица из заједнице, друштвене ставове према старијима, као и међугенерациску солидарност.

Дугорочни тренд негативног природног прираштаја у Републици Српској указује на све веће старење становништва у будућности. Смањени обим рађања и све малобројније нове генерације сужавале су основу старосно - полне пирамиде. Пад наталитета се перципира као главни узрочник старења популације. Такође, не треба запоставити ни остале непосредне факторе овог процеса – пад морталитета у раној доби и миграције, доминантно млађег, радно - способног становништва. За разлику од смањеног фертилитета који редукује базу старосне пирамиде, продужено очекивано трајање живота становништва проширује њен врх. Из тог разлога, код доношења стратешких докумената демографског развоја неопходно је креирање и циљева, програма и мјера који ће бити усмјерени ка све бројнијој популацији старијих лица.

3.1.3.1. Положај старијих лица у Бањој Луци

Значајни проблеми са којима се сусреће старија популација како у цијелој Републици Српској, тако и у граду Бањој Луци су недовољна мјесечна примања или недостатак било каквих примања спрам трошкова живота, високи морбидитети кардиоваскуларних и малигних обољења и с њима повезани морталитет, као и висока

учесталост сензорних и физичких инвалидитета, те неуролошких и менталних поремећаја. Такође, на старија лица се углавном гледа као на кориснике пензионог система, здравствене и социјалне заштите, чиме се истичу њихови трошкови, умјесто да се посматрају као ресурс за унапрјеђење развоја заједнице.

Ради могућег повећања људских потенцијала у старосној групи од 65 година и више, са тренутно обезбијеђеним основним животним потребама кроз социјални, здравствени и пензиони систем, неопходно је успоставити политике које активирају и користе овај ресурс, претварајући га из пасивног корисника у активног, те у могућност развоја друштва.

У Дому здравља Бања Лука нема запосленог доктора медицине специјалисте или субспецијалиста геронтологије, иако старија лица чине већину корисника здравствених услуга. Недостатак таквих специјалиста доприноси и генералном недостатку истраживања о здравственим околностима у којима живе старија лица, као и њиховом утицају на ток здравља/обољења.

На подручју Бање Луке дјелује ЈУ Геронтолошки центар Бања Лука, са смјештајним капацитетом за 334 корисника и двије приватне установе у којима је могуће обезбиједити смјештај за 94 старија лица, а то су Социјални центар „Иван Павао II” - Дом за старије особе Бања Лука и УСЗ за смјештај „Дом за старија лица Пајић“. Осим ових, у Бањој Луци дјелује и ЈУ Дом пензионера Бања Лука који располаже са 107 соба, једнокреветних или двокреветних, те у зависности од конфигурације постојећих соба може примити 150 до 200 корисника.

У домовима за смјештај старијих лица, као и у дневним центрима примјетан је недостатак капацитета за смјештај и услуге према лицима са Алцхајмеровим обољењем. Недостатак капацитета се односи на недостатак потребног броја смјештајних јединица, али и образованости запослених за рад са лицима са таквом врстом обољења. Такође, у Бањалуци не постоји установа у којој се остварује палијативна њега. За такву његу недостају капацитети у здравственим установама, док у руралним подручјима недостатак пружања услуга изван здравствене установе у кућним условима породицама додатно отежава бригу око старијих лица у терминалној фази болести.

У Бањој Луци, као и у већини других јединица локалне самоуправе у Републици Српској, постоји недостатак активности у којима би старија лица могла узети учешће. Активности које су старијим лицима биле доступне кроз мјесне заједнице или удружења пензионера постају све мање доступне. У оквиру ЈУ Центар за социјални рад Бања Лука дјелује Дневни центар за стара лица у којем ова популација има могућност да се укључи у активности прилагођене њима. Такође, постоји и Центар за здраво старење, те један клуб за старија лица који дјелује као удружење грађана.

На нивоу града не постоји значајан број иницијатива које заинтересована старија лица укључују у активности унапређења живота. Из овог разлога, разноврсне способности, знања, вјештине и компетенције старијих лица остају неискоришћене, те услед социјалне искључености, ова лица постају подложна психичким обољењима (првенствено депресији) која имају значајан негативан утицај на квалитет живота старијих лица, али и њихових породица.

Положај старијих лица у руралним дијеловима града носи веће изазове у односу на урбани дио, због отежаних свих врста комуникација (телекомуникациона, транспортна итд.) недостатка услуга (трговина, културно – забавно - спортских садржаја, удаљених

установа здравствене заштите), што доприноси осјећају усамљености, одбачености и депресије, а доводи и до смањене могућности подршке у заједници у случају хитне потребе и веће несигурности него у урбаним подручјима.

Ако се посматрају ресурси који постоје у руралним подручјима, могуће је уочити пољопривредне потенцијале који би могли бити искоришћени за задовољавање основних прехранбених потреба становништва, међутим, са све већим одласком младих из руралних подручја ови ресурси остају неискоришћени и то додатно осиромашује старија лица у руралним домаћинствима.

3.1.4. Анализа искустава из окружења у погледу стратешких и планских докумената из области демографског развоја

Дјелокруг локалне самоуправе у земљама у окружењу утврђује се уставом, законом и статутом, уз пуно дискреционо право локалне власти да, у границама закона, спроводи своје иницијативе у вези са свим стварима које нису искључене из њихове надлежности, нити стављене у надлежност виших нивоа власти. Од свих изворних функција од нарочитог значаја за демографску политику су оне које се односе на доношење програма економског развоја, буџета и оснивање установа и организација у области основног образовања, дјечије и социјалне заштите и примарне здравствене заштите, становања, комуналних услуга и транспорта. У начелу се све интервенције у домену популационе политике на локалном нивоу могу сврстати у области унапрјеђења економских, здравствених и образовних услова живота и функционисања у граду/општини.

Активно укључивање локалне самоуправе у спровођење популационе политике подразумева низ предуслова. Потребно је сагледати индивидуалне потребе становништва и све потенцијале којима локална средина располаже, а чијим се активирањем и оснаживањем могу очекивати позитивни ефекти у побољшању демографске ситуације у локалној заједници, као што су специфичне потребе родитеља и дјеце, стање институција и структура кадрова за креирање и спровођење популационе политике и материјална средства која локална самоуправа треба да обезбиједи за популациону политику. Истовремено је важно утврдити активности и механизме у овој сфери и повезати све који могу да допринесу афирмацији породице, родитељства и друштвених циљева везаних за репродукцију становништва. Важно је рећи да локална заједница не треба да представља замјену за државну или интервенцију виших нивоа власти у сфери демографске политике, већ да додатно допринесе ефикаснијем спровођењу и надградњи постојећих мјера популационе политике на тим нивоима.

Не постоје рецепти нити универзална средства за утврђивање конкретних мјера популационе политике локалне самоуправе. Њихово дефинисање зависи од бројних околности - од развијености и могућности самог града или општине, од уважавања демографских проблема од стране политичара и грађана, од развијености и повезаности институција и служби у општинама, од претходних искустава, од знања, разумијевања и спремности оних који доносе одлуке да активирају ресурсе који постоје и пронађу нове, да створе повољну друштвену атмосферу и мотивацију за мијењање неповољног стања. Основни приступ у дефинисању популационе политике локалне самоуправе треба да буде оријентисан на мјере нематеријалне и мјере материјалне природе. У оквиру мјера нематеријалне природе спада, прије свега, мијењање стања у дјеловању постојећих институционалних капацитета у областима здравства, образовања, информисања, друштвене бриге о дјечи, социјалној заштити и култури, ширење знања и информација о

демографској ситуацији, планирању породице, рађању, дјечи, породичном животу, итд. У дефинисању мјера материјалне природе, основни приступ треба да буде обавезно издвајање одређеног, дугорочно одрживог износа средстава у буџету града или општине за популациону политику и стварање одговарајућих организационих претпоставки за прикупљање средстава из других извора. Иза тога треба да услједи дефинисање потребних мјера, затим избор приоритета, обезбјеђивање услова за спровођење приоритетних мјера, њихова евалуација, која подразумијева и ревизију утврђених мјера, итд. Међутим, многи покушаји локалних власти да дјелују на демографски развитаку су остали без много успјеха из разлога што се овим питањима није приступило стратешки, свеобухватно и са реалном оцјеном људских, институционалних и материјалних капацитета града/општине. Надаље, често се ради о мјерама које укључују једнократна или краткорочна давања у сврху повећања фертилитета што не даје жељене резултате, како из разлога што наведене мјере нису дугорочне, тако и из разлога што такве мјере покривају само један аспект популационог развоја (нпр. не дотичу се усклађивања породичног и професионалног живота, односно рада и родитељства). Из тог разлога, први и основни корак формулисања демографске политике мора бити развој демографске стратегије која ће одредити јасне циљеве, потребне ресурсе за њихово остварење и комплементарност мјера локалне самоуправе са демографским мјерама на вишем нивоу власти. Демографска стратегија би требало да представља темељни плански документ популационог развоја града Бање Луке који обједињује различите циљеве и акције, доприноси њиховој комплементарности и синхронизацији активности у циљу пожељног демографског развоја.

У даљем тексту ће бити представљена два примјера демографске развојне стратегије на локалном нивоу из Републике Хрватске из простог разлога што експлицитно дефинисане (локалне) стратегије демографског развоја срећемо само на том простору. Такође, биће представљен уобичајени спектар мјера популационе политике које се спроводе на локалном нивоу у Републици Србији.

3.1.4.1. Примјер демографске стратегије Града Загреб

Током и након кризних 1990 - их година на простору бивше СФРЈ, са појавом отворене депопулације, негативног природног прираштаја и интензивирања емиграције, интерес Влада за питања демографског развоја се појачава. Већина земаља окружења поседује националне стратегије које имају експлицитан популациони карактер. Ове стратегије су најчешће парцијалне – стратегије подстицања рађања, стратегије о миграцијама, стратегије јавног здравља, стратегије о старењу, итд. Међутим, интерес локалних власти за демографска питања је новијег датума, а након 2000. године се почињу појављивати различите локалне мјере популационе политике које су доминантно усмјерене на подстицање рађања. Поменуте мјере се најчешће спроводе без претходне опсежније анализе, без истраживања потреба локалног становништва и без стратешког приступа и евалуације ефеката спроведених мјера. Овакав стихијски приступ једино освјетљава добру почетну намјеру, али и недовољну ријешеност и спремност да се овим питањима систематски и дугорочно бави, што углавном резултује издвајањем значајних средстава без нарочитог резултата. Примјер „Стратегије демографског развоја Града Загреб за раздобље 2019-2031.“ и акционог плана за спровођење мјера градске демографске политике представља један од ријетких позитивних приступа проблематици демографског развоја. Стратегија је усвојена 2019. године и темељи се на претходно постојећим документима на нивоу Града, националним стратегијама и

документима, као и на европској стратегији за паметан, одржив и инклузиван раст (EUROPE 2020). Поменута Стратегија има начелни карактер цјеловитости, али има и одређене недостатке које треба поменути. У Стратегији се разматрају питања недовољног рађања и начинима рјешавања недовољне репродукције, питања просторне мобилности становништва, унутрашњих и спољних миграција, услова становања, транспорта и дневних миграција, али се питања смањења морталитета и јавног здравља запостављају као и у већини досадашњих демографских стратегија. Но ипак, из ове се Стратегије могу извући добре поуке, идеје и организациона рјешења те ћемо представити њену начелну структуру.

Структура демографске стратегије Града Загреба

Ради једноставности и прегледности приказаћемо скраћену (начелну) структуру уз објашњење појединих њених дијелова који могу бити у функцији и на корист израде Стратегије демографског развоја града Бање Луке.

1. Увод
2. Анализа кретања становништва
3. Популациона политика и локална самоуправа
4. Социоекономски аспекти демографских кретања
5. Акциони план спровођења мјера градске демографске политике

Увод нема потребе посебно разматрати, али се у другом поглављу (Анализа кретања становништва) приказује историјско - демографски развој Загреба. Предузета анализа обухвата: промјену броја становника, природно кретање, просторни размјештај и насељску структуру, старосно - полни и образовни састав, миграције у најновијем периоду, брачност становништва, те фертилитет према паритету и старости мајке.

Треће поглавље (Популациона политика и локална самоуправа) разматра питања у вези са: европским трендовима у спровођењу популационе политике и њеном ефективношћу, ингеренцијама и функцијама локалне самоуправе као оквира за спровођење популационе политике, досадашњим мјерама и рјешењима у вези са демографском политиком у Граду Загребу, висином издвајања за мјере популационе политике у Загребу и у националном контексту и на крају се детаљно описује најновија (већ постојећа) и најважнија мјера демографске политике у Загребу - „родитељ одгојитељ“.

У поглављу о социоекономским аспектима демографских кретања се разматра двосмјерност ове везе, односно, утицај социоекономског окружења на демографска кретања, али и утицај демографских кретања на перформансе локалне средине. Детаљније се анализирају економски показатељи и параметри Града Загреба, услови у сфери становања - стамбени фонд, власничка структура, основ коришћења, стамбена потражња и стамбена криза.

На крају се износи Акциони план спровођења мера градске демографске политике са неколико главних праваца дјеловања. Ти правци дјеловања су обухваћени кроз четири главна циља Стратегије, а то су:

- Пораст броја живорођених - ревитализација,
- Смањење броја умрлих,
- Заустављање спољних миграција и
- Равномјернији просторни размјештај становништва.

Град Загреб ова четири главна циља намјерава да постигне тиме што ће дјеловати у области:

- Одрживог економског развоја;
- Одрживог просторног развоја кроз функционално опремање насеља и стамбено збрињавање становништва;
- Подршке породици;
- Бриге о дјечи предшколског и школског узраста;
- Усклађивања запослења и породичног живота;
- Планирања породице и заштите репродуктивног здравља и
- Институционалног ангажовања, сензибилизације и промоције.

О оквиру посљедњег поглавља се дефинише Акциони план, формулишу се мјере и специфични услови њиховог остваривања, именују се носиоци активности, постављају рокови њихове имплементације, одређују начини финансирања и очекивани исходи њиховог спровођења. Нарочит квалитет приказане Стратегије представља предузето анкетно истраживање које је креаторима стратегије дало важне информације о ставовима, очекивањима и проблемима заинтересоване популације када су у питању урбано живљење, запосленост, породица и родитељство. Ипак, на крају треба рећи да, иако је кроз четири главна циља покривена скоро сва проблематика демографског развоја (без демографског старења), кроз акциони план је доминантно разрађен онај дио који се односи на подстицај рађања и унутрашњи просторни размјештај становништва, док су остали циљеви релативно занемарени.

3.1.4.2. *Примјер демографске стратегије Града Дубровника*

Пун назив документа који ће на овом мјесту бити представљен јесте „Демографска развојна стратегија Града Дубровника“ која је усвојена 2020. године. По структури је веома слична претходно изложеној стратегији, али се јављају и неке кључне разлике на које се треба осврнути. Стратегија представља документ који је освијетлио демографске и ревитализацијске потенцијале Града Дубровника, насељску структуру и динамику популационе промјене, природно кретање и миграције, социодемографску структуру, ревитализацијске моделе, стратешко опредјељење и приједлог мјера демографске политике. Аутор нарочито истиче значај и неопходност доношења и усвајања локалних демографских развојних стратегија, по принципу локалних просторних планова за које постоји законска обавеза. У том смислу аутор предлаже да локалне демографске развојне стратегије постану законска обавеза јер ће у будућности становништво представљати главни чинилац на коме се темеље сви кључни документи и развојни правци. На основу анализе свих претходно наведених садржајних цјелина, разматрају се три ревитализацијска модела (пронаталитетни, имиграциони и мјешовити) и истиче да би свака локална самоуправа према својим могућностима и специфичностима требало да изабере модел који ће спроводити. У том смислу, када постоји могућност истовремене примјене свих модела, предлаже се сагледавање очекиваних ефеката, могућности локалне самоуправе и специфичности социоекономског и демографског развоја локалне заједнице, а то подразумијева детаљан приказ стања у сљедећим аспектима живљења у локалној средини:

- Стање тржишта рада, могућности запошљавања и резерве радне снаге;
- Облици стамбеног збрињавања и стање стамбеног фонда на нивоу насеља;
- Васпитање и безбједност дјеце, али и родитеља;
- Квалитет и доступност образовања;
- Понуда и разноликост породичних (родитељских) активности;
- Стабилност дневне миграције;
- Општа друштвена атмосфера, сигурност и извјесност;
- Квалитет урбаног живота и просторна ширина;
- Квалитет услуга локалне управе и одговорност локалних власти.

Демографска развојна стратегија Града Дубровника садржи сљедеће важне цјелине (нису наведене све јер се неке по садржају и суштини преклапају, а неке нису од фактографског значаја, већ представљају субјективни став аутора):

- Увод,
- Анализа броја и промјене броја становника по насељима,
- Природно кретање становништва и миграције,
- Социодемографски састав становништва,
- Демографски развој као чинилац одрживости,
- Модели ревитализације и стратешки правци и
- Демографска политика.

Прва четири поглавља представљају уобичајену формалну демографску анализу која се чак и не одликује довољном детаљношћу и дубином. Осим тога, предузета анализа се не одликује ни довољном диверзификацијом у смислу да освијетли све могуће изазове и потенцијале за спровођење популационе политике. У петом поглављу се образлаже значај становништва и демографског развоја уопште за све видове планирања и социоекономског развоја локалне заједнице, али и везе на релацији микро - макро ниво. Шесто поглавље износи и дефинише три различита ревитализацијска модела, њихове предности и недостатке и могућности примјене у конкретном случају Града Дубровника. На крају, седмо поглавље је најразрађеније и у њему се износе приједлози мјера демографске политике. Поменуте мјере покривају сва три поменута ревитализацијска модела - пронаталитетни, имиграциони и комплементарни. У оквиру пронаталитетног се предлажу финансијски, стамбени, комунални, образовни (стипендијски), радни, порески и брачни подстицаји. У оквиру имиграционог се предлажу стамбени, радни, земљишни и транспортни подстицаји, док се у случају комплементарног модела предлаже комбинована примјена претходно наведених подстицаја.

Главна карактеристика представљене Стратегије јесте јасно стратешко одређивање које се заснива на пронаталитетном моделу уз инсистирање на селективном привлачењу спољне миграције које се односи на хрватску идентитетску популацију. Са друге стране, Стратегија није заснована на адекватној демографској анализи, не посједује потребну комплексност, није покушала да освијетли потребу и простор за спровођење предложене популационе политике кроз емпиријско анкетно истраживање. Ставови становништва које ће бити корисник предложених мјера су непознати, па се ни о очекиваним ефектима не може говорити са сигурношћу. На крају, питања здравља, смртности, демографског старења и старости уопште нису разматрана, па се у том смислу и не може говорити о свеобухватној и цјеловитој демографској стратегији, већ прије о пронаталитетном

документу са примјесама миграционе политике. Међутим, без обзира на очигледне недостатке многа запажања, изнесени подаци и ставови могу бити веома користан материјал који треба размотрити.

3.1.4.3. *Примјери демографске политике у градовима/општинама Републике Србије*

Јединице локалне самоуправе (ЈЛС) у Републици Србији у све већем броју спроводе различите мјере популационе политике. На основу Стратегије подстицања рађања Републике Србије која је усвојена 2008. године, један од осам посебних циљева се управо односи на активацију локалне самоуправе. Овај, осми, посебни циљ образложен је тиме да ниједна државна пронаталитетна политика, ма колико била развијена не може одговорити на све потребе и очекивања становништва, нити узети у обзир све специфичности живљења у једној средини. Зато, програме планирања породице треба допунити мјерама органа јединица локалне самоуправе, које се финансирају локалним изворима јавних прихода. На тај начин се мјере које утврђује и обезбјеђује држава, проширене и обogaћене мјерама локалне самоуправе, спроводе кроз организацију власти у локалној самоуправи. Тиме се обезбјеђује доступност свих мјера заинтересованим грађанима, који лакше долазе до информација о њима и условима за њихово коришћење. Локална самоуправа обављањем јасно дефинисаних функција из свог изворног дјелокруга и обављањем повјерених послова утиче на квалитет живота грађана. Без обзира што се наведена Стратегија односи само на подстицање рађања, дијапазон функција, надлежности и ингеренција које имају ЈЛС пружа могућности и даје простор да се материјализује политички одговор у домену рађања, умирања (здравља), миграција и старења становништва.

Општинска, односно градска управа и скупштина општине, односно града, као највиши органи власти у локалној самоуправи најпозванији су да се баве проблемима развитка становништва и да, на основу сагледавања стања у свим битним аспектима, утврђују мјере демографске политике у општини, односно граду. Активно укључивање локалне самоуправе у спровођење програма „управљања демографским развитком“ подразумева низ предуслова. Потребно је сагледати све потенцијале којима општина располаже, а чијим се активирањем и оснаживањем могу очекивати позитивни ефекти у побољшању демографске ситуације у локалној самоуправи као што су расположива материјална средства, стање институција и структура кадрова за креирање и спровођење програма. Истовремено је важно утврдити активности и механизме у овој сфери и повезати све који могу да допринесу афирмацији пожељног демографског развоја кроз подршку породици и родитељству.

Прва мјера у оквиру овог посебног циља која је дефинисана Стратегијом јесте формирање Одбора за становништво, породицу и дјецу као стручног савјетодавног тијела сваке локалне самоуправе са задатком праћења развитка становништва као и предлагања и евалуације спровођења мјера пронаталитетне политике у локалној самоуправи и активирања ванбуџетских извора средстава за спровођење локалних мјера. Носиоци имплементације ове мјере јесу Министарство за рад, запошљавање и социјалну политику у сарадњи са локалним самоуправама и роком до 2018. године¹. Међутим, три године након тога већина ЈЛС и даље нема одборе, комисије, савјете за популациону политику јер поменута мјера није била обавезујућа, већ у форми препоруке. Тачан број

¹ У том тренутку није постојало Министарство за бригу о породици и демографију.

формираних локалних савјета за популациону политику није познат, али се процјењује да нешто више од трећине ЈЛС у Србији има формирано посебно тијело за популациону политику, док се у осталим ЈЛС питањима популационе политике углавном бави заједнички одбор за друштвену бригу о дјечи, а у појединим општинама је одређено једно лице које је задужено за праћење мјера популационе политике. Треба издвојити пример ЈЛС у Војводини гдје више од $\frac{3}{4}$ ЈЛС има образовано тијело за популациону политику. Са друге стране, већина општина посједује тијело за праћење миграција у чији састав улазе чланови по функцији из различитих институција. Међутим, задатак ових комисија за миграције није у формулисању активне политике према миграцијама на локалу, већ у праћењу спољних миграција и то највише у области илегалних миграната, тражилаца азила и „Балканске миграционе руте“. Осим тога, у новије вријеме, ове комисије постају све више заинтересоване за питања сарадње са дијаспором и повратним миграцијама.

У оквиру Стратегије подстицања рађања, додатна мјера у вези са активацијом локалне самоуправе јесте да се на годишњем нивоу опредјељују буџетска средства и ванбуџетски извори финансирања за мјере популационе политике. Међутим, иако је увођење додатних мјера популационе политике све распрострањеније, ЈЛС најчешће издвајају између 1% и 2% буџета, са свега пар примјера градова који издвајају око 3% буџета.

Како законска обавеза усвајања локалних демографских стратегија не постоји, то су званични стратешки документи који се баве питањем демографског развоја јединица локалне самоуправе веома ријетки. Питање демографског развоја се углавном третира у оквиру, шире постављених, стратегија одрживог развоја, а свега неколико општина/градова има усвојене акционе планове за популациону политику (Чачак, Суботица, Озаци, Куршумлија, Крагујевац, итд.). По правилу се на локалном нивоу популациона политика уско схвата као подстицање рађања уз друштвену бригу о дјечи и заштиту репродуктивног здравља младих, дакле, искључиво кроз пронаталитетни модел, уз потпуно занемаривање осталих компоненти демографског развоја. Треба напоменути да је, у новије време, спектар услуга према најстаријим члановима локалне заједнице (65+), а које се финансирају (или суфинансирају) из локалних буџета, све шири, а такође је и све већи број општина који издваја средства за ове намјене. Са друге стране локалне мјере у сфери миграција, унутрашњег просторног размјештаја, здравља и едукације о здрављу се на локалном нивоу не доживљавају као сувјерено подручје демографске политике, тако да се интервенције на овим пољима избјегавају или препуштају вишим нивоима власти.

Дакле, примјери спровођења мера популационе политике у ЈЛС у Србији су доминантно у сфери подстицања рађања, друштвене бриге о дјечи и подршке породици. Ове пронаталитетне мјере су прилично униформне и не постоје значајне разлике када су у питању критеријуми за остваривање права у различитим општинама, а износи и диверзификација мјера зависе најчешће од финансијских могућности саме општине. Најзаступљеније су мјере директне финансијске помоћи и међу њима доминирају једнократна новчана давања одмах по рођењу дјетета чији износ најчешће расте са редом рођења детета. Ова мјера носи различите називе (родитељски додатак, матерински додатак, поклон за бебу, помоћ за опрему новорођенчета, итд.) а примјењује се у готово свим општинама. Друга најзаступљенија мјера јесте субвенционисана цијена боравака дјете у вртићу уз потпуно бесплатан боравак за треће и свако наредно дијете у породици (све општине). Трећа, веома честа, мјера јесте мјесечна финансијска помоћ за незапослене мајке до првог рођендана дјетета која се спроводи у више од половине општина. У последњих 10-ак година многе општине су увеле и финансирање додатних покушаја финансирања биомедицински потпомогнуте оплодње (БМПО), преко оних које

финансира држава. Ова мјера се најчешће односила или на парове који су искористили покушаје које плаћа држава, или на парове који су били ван горње старосне границе коју је одредила држава. Међутим, имајући у виду промјене правилника о финансирању покушаја БМПО на републичком нивоу из 2021. године када је уведен неограничени број покушаја и старосна граница подигнута на 45 година старости жене, локалне мјере финансирања БМПО ће у многоме изгубити на значају. Осим наведених мјера, близу трећине општина на неки начин обезбјеђује помоћ дјечи при поласку у школу (бесплатни уџбеници, школски прибор, ранчеви, бесплатна ужина, итд.). Све остале мјере су значајно рјеђе присутне међу којима је важно поменути бесплатан превоз за ђаке (1/3 општина), бенефиције при склапању брака, субвенционисане цијене комуналних услуга, помоћ у рјешавању стамбеног питања и помоћ при запошљавању (свега неколико општина).

Главни утисак је да се ЈЛС у Србији најчешће демографском политиком баве стихијски, без јасног стратешког опредјељења, да се мјере популационе политике спроводе у оквиру шире постављених мјера социјалне политике, да не посједују довољну видљивост и да су мјере по правилу ограничене на подстицање рађања и финансијску подршку породици. Недостатак демографа који би омогућио формулисање чињенично и научно утемељене популационе политике, је по правилу у општинама Србије гарантовао изостанак значајнијих позитивних ефеката спровођења мјера.

3.1.5. Анализа основних демографских показатеља за град Бању Луку и њихове пројекције у будућности

3.1.5.1. *Извори података о кретању броја становника града Бање Луке*

Бања Лука је административни, привредни, универзитетски, спортски и културни центар Републике Српске и де факто њен главни град. Из наведених разлога постоји велики друштвени и научни интерес за праћење показатеља из свих области друштвене стварности, а имајући у виду негативне демографске трендове који су захватили Републику Српску, демографски показатељи су једни од најзначајнијих. Ако схватимо дугорочност као одлику промјена у демографским трендовима, демографски показатељи и њихово правилно разумијевање имају можда и највећу важност у креирању интегралне развојне стратегије.

Сагледавајући историју Бање Луке која се огледа у праћењу бројности и структура становништва, морамо рећи да је на њеној територији провођено укупно 14 пописа становништва, и то: 1879, 1885, 1895, 1910, 1921, 1931, 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 1996. и 2013. године. Прва четири пописа становништва су се дешавала у тзв. аустроугарском периоду, слједећа два у периоду Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије, пописи од 1948. до 1991. године спадају у тзв. социјалистички период. Попис из 1996. године је био заправо Попис избјеглог и расељеног становништва, (да би се могло утврдити избјегло и расељено становништво, морало је бити пописано укупно становништво), те нам пружа основне податке о броју становника након завршеног грађанског рата. Попис становништва 2013. године је једини потпуни попис становништва који је проведен у двадесетшестогодишњој послеријатној историји Бање Луке. Иако је било за очекивати да ће попис становништва бити проведен 2021. године, то се није десило, а велико је питање да ли ће и када уопште бити проведен слједећи попис становништва.

Осим пописа, као извор података о кретању броја становника користимо податке које нам пружа витална статистика. До Другог свјетског рата, број рођених, вјенчаних и умрлих се биљежио у оквиру вјерских заједница којима су лица припадала, док је од 1946. године устројена савремена витална статистика.

За праћење кретања укупног броја становника потребно је превладати двије препреке. Једна је територијална упоредивост и њено свођење на територију коју Бања Лука, као јединица локалне самоуправе, обухвата данас. Друга је методолошка упоредивост, а тиче се: концепта пописивања, формулације пописница, дефинисања испитиваних обиљежја и слично.

Од интереса за ову анализу, кретање броја и промјене структура становништва Бање Луке морамо пратити за оне пописе становништва за које је могуће да имамо податке за територију данашњег града Бање Луке или податке које можемо прерачунати на данашњу територију града.

Територија града Бање Луке заузима површину од 1239 км². Такву територију, уз мање унутрашње промјене у смислу граница насеља, односно насељених мјеста, град Бања Лука, односно општина Бања Лука је имала у свим пописима од 1971. године. За

пописе становника у периоду од 1879 - 1961. године, уз одређена прилагођавања, могуће је прерачунати податке за укупан број становника, те одређене структуре становништва.

3.1.5.2. Основни демографски показатељи који су предмет анализе

Основни демографски показатељи који дају свеобухватнији увид у демографска кретања представљени су за ниво јединице локалне самоуправе, у конкретном случају Бање Луке, а гдје је било потребно и могуће и за ниво насеља, односно насељених мјеста. Кретање основних демографских показатеља у одређеном временском периоду биће представљено кроз податке који се односе на:

- Кретање укупног броја становника кроз пописе становништва,
- Кретање броја рођених у послератном периоду,
- Кретање броја умрлих у послератном периоду,
- Кретање природног прирастаја у послератном периоду
- Кретање броја склопљених и разведених бракова у послератном периоду,
- Основне структуре становништва града Бање Луке према Попису становништва 2013. године.

Представљање наведених једноставнијих демографских показатеља су условљени постојењем јавно доступних података, односно недоступношћу детаљнијих и укрупњених података о демографским величинама.

3.1.5.3. Кретање укупног броја становника кроз пописе становништва

Праћење броја становника у пописима становништва обављено је прерачунавањем на територију коју је град Бања Лука захватао 2022. године. Кретање укупног броја становника кроз пописе становништва је показатељ који има илустративно значење. Подаци о наведеним промјенама у бројности становништва представљени су у Табели 1.

Табела 1. Кретање укупног броја становника и индекси раста становништва Бање Луке у периоду 1879-2013. године, према територијалној подјели из 2022. године			
Попис	Укупан број становника	Индекс раста	
		базни (у односу на број становника према попису 1879. године)	ланчани (у односу на број становника према претходном попису)
1879.	36.443	100,00	100,00
1885.	41.866	114,88	114,88
1895.	48.311	132,57	115,39
1910.	58.740	161,18	121,59

1921.	61.700	169,31	105,04
1931.	77.083	211,52	124,93
1948.	97.194	266,70	126,09
1953.	109.542	300,58	112,70
1961.	131.681	361,33	120,21
1971.	158.736	435,57	120,55
1981.	183.618	503,85	115,68
1991.	195.692	536,98	106,58
1996.	217.968	598,11	111,38
2013.	180.053	494,07	82,61

Имајући у виду потребе ове анализе, можемо констатовати да је број становника Бање Луке растао у дугом историјском периоду. Наведени период означава 117 година дугу историју мањег или већег популационог раста. Само је у посљедњем одржаном попису становништва констатован пад броја становника. Чак и када узмемо у обзир методолошке разлике у концепту пописивања, наведени податак илуструје дубину и сложеност демографских проблема у којем се Бања Лука налази у посљедњих четврт вијека.

3.1.5.4. Кретање броја рођених у периоду од 1996 - 2020. године

У погледу кретања броја живорођених, умрлих, користићемо податке за период од 1996. до 2020. године. Разлог за одабир овог периода посматрања лежи у чињеници да за наведени период постоје јавно доступни подаци. У наведеном периоду, њихово кретање можете видјети у наредним табелама.

Табела 2. Кретање броја рођених у граду Бањој Луци у периоду 1996 -2020. године

Година	Рођени				
	Укупно	Живорођени			Мртворођени
		Свега	Мушки	Женски	
1996.	2.085	2.075	1.116	959	10
1997.	2.152	2.140	1.118	1.022	12
1998.	2.201	2.192	1.140	1.052	9
1999.	2.200	2.186	1.084	1.102	14
2000.	2.230	2.225	1.149	1.076	5
2001.	2.258	2.246	1.184	1.062	12
2002.	1.961	1.957	976	981	4
2003.	1.706	1.699	879	820	7
2004.	1.741	1.736	901	835	5
2005.	1.775	1.771	905	866	4

2006.	1.778	1.770	911	859	8
2007.	1.813	1.806	918	888	7
2008.	1.977	1.968	1.007	961	9
2009.	2.010	2.004	1.074	930	6
2010.	1.922	1.919	978	941	3
2011.	1.994	1.988	1.004	984	6
2012.	2.074	2.065	1.054	1.011	9
2013.	2.024	2.015	1.021	994	9
2014.	2.011	2.010	1.084	926	1
2015.	2.102	2.100	1.096	1.004	2
2016.	2.103	2.100	1.112	988	3
2017.	1.972	1.969	1.027	942	3
2018.	2.018	2.018	1.051	967	0
2019.	1.832	1.831	970	861	1
2020.	1.781	1.780	929	851	1

У погледу кретања броја рођених, према подацима које можемо видјети у Табели 2, примјетно је да је у првих шест послеријатних година број становника стабилно више од 2.000 живорођених. То се донекле може приписати утицају постратног, компензационог периода на рађање. Тај период можемо посматрати као облик беби - бума. Након тога, број живорођених опада, те је осим у периоду 2012 - 2016. године, готово увијек испод 2.000 живорођених. На крају посматраног периода, број живорођених пада значајно испод наведеног нивоа. Овдје морамо напоменути да је криза проузрокована ширењем корона вирусне болести имала мало утицаја на рађања током 2020. године. Наиме, први случајеви обољевања од наведене болести, као и одређене рестрикције су забиљежене средином марта 2020. године, те би се евентуални ефекти могли осјетити тек крајем децембра 2020. године, а што се у конкретном случају није десило. Општа оцјена у погледу кретања броја рођених у послеријатном периоду јесте да постоје извјесне правилности (постратни компензациони период), али да су трендови уочени на крају посматраног периода забрињавајући, нарочито имајући у виду улогу и значај града Бање Луке у оквиру Републике Српске, те њене укупне потенцијале.

Позитиван тренд уочљив у Табели 2. јесте онај који се тиче кретања мртворођења. Наиме, ту можемо уочити значајно снижавање на крају посматраног периода, а што можемо приписати утицају превентивног здравственог дјеловања, побољшању дијагностичких и терапијских процедура, али и расту животног стандарда у односу на период непосредно после посљедњег грађанског рата.

3.1.5.5. *Кретање броја умрлих у периоду од 1996 - 2020. године*

Раније демографске теорије говориле су да је у условима ниског морталитета, главна динамичка компонента раста броја становништва наталитет. Ово би могло да наведе на погрешан закључак да је у погледу утицаја морталитета дошао „крај историје“. Такође, схватање избора показатеља и његове условљености је значајно у том смислу. Морталитет изражен у апсолутним вриједностима, као и његова општа стопа, јако зависе

од старосне структуре конкретне популације. У том смислу треба посматрати и податке, као и наставак анализе у вези са кретањем броја умрлих, а за коју су подаци дати у Табели 3.

Табела 3. Кретање броја умрлих у граду Бањој Луци у периоду 1996 - 2020. године					
Година	Умрли				
	Свега	Мушки	Женски	Умрла одојчад	
				Свега	Мушки
1996.	1.456	768	688	43	25
1997.	1.649	891	758	22	12
1998.	1.750	924	826	20	10
1999.	1.808	976	832	31	15
2000.	1.910	1.039	871	15	7
2001.	1.914	1.029	885	17	11
2002.	1.780	943	837	25	15
2003.	1.742	890	852	18	10
2004.	1.740	939	801	15	13
2005.	1.781	966	815	8	3
2006.	1.773	926	847	8	3
2007.	1.796	954	842	9	5
2008.	1.765	960	805	10	4
2009.	1.728	884	844	10	6
2010.	1.744	936	808	9	6
2011.	1.765	905	860	35	20
2012.	1.871	974	897	14	8
2013.	1.935	1.012	923	12	8
2014.	1.961	1.013	948	5	2
2015.	1.997	1.033	964	9	4
2016.	1.969	1.039	930	4	3
2017.	1.926	998	928	7	2
2018.	2.006	1.007	999	5	2
2019.	2.079	1.083	996	9	5
2020.	2.192	1.171	1.021	18	8

Из података презентованих у Табели 3. могу се извући два битна закључка. Морталитет становништва града Бање Луке расте, а нарочито у посљедњих осам година посматраног периода. Као што ће се видјети касније, то је посљедица даљег старења становништва, односно овај општи показатељ је обликован под утицајем неповољније старосне структуре у односу на ранији период. У овом смислу је изузетак 2020. година, јер је за очекивати да је дио повећања броја умрлих узрокован смртношћу од корона

вирусне болести, а који је поништио позитивне ефекте које су на снижавање mortalитета од других болести имале мјере рестрикције, поштовања правила физичке удаљености, коришћења личне заштитне опреме и слично. Други закључак је да популацију Бање Луке одликује правилност у погледу полне структуре умрлих, тако да у свакој години у цијелом посматраном периоду умире више мушкараца, него жена. Такође, подаци о умрлој одојчади показују тренд опадања, а као кључне факторе који су довели до тога можемо означити, као и код смањења мртворођења, утицај побољшања превентивне здравствене заштите, савременије дијагностичке и терапијске процедуре, те позитиван ефекат раста животног стандарда.

3.1.5.6. *Кретање природног прираштаја у периоду од 1996 - 2020. године*

Иако Бања Лука има стопу укупног фертилитета (СУФ) која није довољна за просто обнављање становништва, све до 2019. године су, са изузетком периода 2003 - 2006. године, општи показатељи природног кретања били на позитивном нивоу. Ту прије свега мислимо на однос natalитета (броја живорођених) и mortalитета (броја умрлих), те природног прираштаја као њихове резултанте, изражених у апсолутним или релативним бројевима. Бања Лука се по први пут откада се прати витална статистика на савремен начин, са изузетком периода ратова и катастрофа, у 2019. години суочава са негативним природним прираштајем који се не може означити краткотрајним пролазним трендом. Те године, у Бањој Луци је рођено 1.831 беба, умрло је 2.079 лица, те је негативни природни прираштај износио -248. Тиме у Републици Српској није остала нити једна јединица локалне самоуправе која има позитиван природни прираштај. Притом треба имати на уму да је природни прираштај зависан од старосне структуре становништва, те у правилу показује ниво недовољног рађања са закашњењем, односно одређеним временским отклоном. Дакле, имајућу у виду овакав карактер природног прираштаја, јасно је колико као друштво каснимо са провођењем одговарајућих мјера.

Табела 4. Кретање природног прираштаја у граду Бањој Луци у периоду 1996 - 2020. године

Година	Живорођени	Умрли	Природни прираштај
1996.	2.075	1.456	619
1997.	2.140	1.649	491
1998.	2.192	1.750	442
1999.	2.186	1.808	378
2000.	2.225	1.910	315
2001.	2.246	1.914	332
2002.	1.957	1.780	177
2003.	1.699	1.742	-43
2004.	1.736	1.740	-4

2005.	1.771	1.781	-10
2006.	1.770	1.773	-3
2007.	1.806	1.796	10
2008.	1.968	1.765	203
2009.	2.004	1.728	276
2010.	1.919	1.744	175
2011.	1.988	1.765	223
2012.	2.065	1.871	194
2013.	2.015	1.935	80
2014.	2.010	1.961	49
2015.	2.100	1.997	103
2016.	2.100	1.969	131
2017.	1.969	1.926	43
2018.	2.018	2.006	12
2019.	1.831	2.079	-248
2020.	1.780	2.192	-412
Укупно	49.570	46.037	3.533

У цијелом посматраном периоду, кумулативно остварени природни прираштај износи 3.533, с тим да је готово 75% тог природног прираштаја остварено у првих шест послеријатних година. Тако је у периоду од 1996 - 2001. године кумулативни природни прираштај износио 2.577. Имајући у виду податке са краја посматраног периода, јасно је да нема разлога за оптимизам у случају одсуства планске друштвене акције на рехабилитацији фертилитета. Нарочито ако имамо у виду да се стопа укупног фертилитета за становништво Бање Луке у години посљедњег пописа становништва, дакле 2013. године кретала око 1,60. Подсећам, тада је град Бања Лука имао повољнију старосну структуру него на крају овдје посматраног периода, тачније 2020. године. Закључак о повољнијој старосној структури у 2013. години изводимо на основу утврђених трендова у вези са негативним природним прираштајем и миграционим кретањем које утиче на старење становништва.

3.1.5.7. Кретање броја склопљених и разведених бракова у периоду од 1996 - 2020. године

С обзиром на учесталост питања о утицају брачности на рађање, јасна је потреба да се у циљу освјетљавања феномена недовољног рађања, позабавимо и анализом основних показатеља брачности. У том смислу, у Табели 5. су представљени подаци о броју склопљених и разведених бракова. Наведени подаци представљају солидну основу за разматрање, осим за 1996. годину за коју не постоје подаци о разведеним браковима, те за 2000, 2009. и 2010. годину у погледу броја разведених бракова, за које Републички завод за статистику Републике Српске даје упозорење да су подаци за наведене године непоуздани.

У погледу кретања броја склопљених бракова, нису видљиве превелике осцилације у цијелом посматраном периоду. Једини изузетак у том смислу, можемо рећи и очекиван, јесте 2020. године у којој је због посљедица ширења корона вирусне болести значајно мање склопљених бракова.

За разлику од стабилног кретања броја склопљених бракова, у погледу кретања броја разведених бракова примјећујемо значајно повећање. Ниво диворцијалитета изражен апсолутним бројем разведених бракова се нарочито повећава у периоду од 2011. године према крају посматраног периода. Од тог периода, град Бања Лука биљежи значајно већи диворцијалитет него у ранијем периоду.

Табела 5. Кретање броја склопљених и разведених бракова у граду Бањој Луци у периоду 1996 - 2020. године

Година	Бракови	
	Склопљени	Разведени
1996.	918	-
1997.	1.004	84
1998.	1.087	96
1999.	1.095	93
2000.	1.164	69
2001.	1.164	82
2002.	1.072	91
2003.	985	51
2004.	1.054	42
2005.	1.090	67
2006.	1.012	58
2007.	1.106	29
2008.	1.068	22
2009.	1.049	33
2010.	985	7
2011.	1.011	149
2012.	951	141
2013.	977	270
2014.	1.019	344
2015.	968	294
2016.	957	294
2017.	982	267
2018.	982	273
2019.	1.040	232
2020.	638	249

Тако се моментна стопа диворцијалитета кретала у распону од 147,38 промила у 2011. години до 337,59 промила колико је износила 2014. године. Овдје је из посматрања изузета 2020. година у којој је моментна стопа диворцијалитета износила 390,28, али због утицаја пандемије корона вирусне болести на склапање бракова не може се сматрати релевантном. Треба напоменути да се наведена стопа готово у цијелом периоду који означавамо као период раста броја разведених бракова кретала изнад 270 промила. Тако је у периоду од 2013 - 2020. године, испод тог нивоа моментна стопа диворцијалитета била само 2019. године (223,08).

У погледу кретања броја развода, становништво Бање Луке показује прелазак из прелазног облика брачности на модел брачности који је карактеристичан за земље које колоквијално зовемо развијеним земљама, а које карактеришу већа учесталост развода и уопште криза партнерских односа.

3.1.5.8. Основне структуре становништва града Бање Луке према Попису становништва 2013. године

Основним структурама становништва у људској популацији се сматрају старосна и полна структура становништва. Наведене структуре настају под утицајем компонената природног кретања, биолошком условљеношћу (полна), те под утицајем миграција. Податке од значаја за анализу становништва по обиљежјима пол и старост добијамо из пописне и виталне статистике. У погледу виталне статистике, нарочито је значајна пропорција рођених према полу, те полна дистрибуција умрлих. Ипак, имајући у виду назив овог поглавља, прво ћемо разматрати податке о наведеним обиљежјима прикупљеним у Попису становништва 2013. године, а који су презентовани у Табели 6.

Табела 6. Становништво града Бање Луке према старости и полу по петогодиштима, према Попису становништва 2013. године

Старост	Укупно	Мушко	Женско
0-4	9.436	4.803	4.633
5-9	8.511	4.351	4.160
10-14	8.447	4.330	4.117
15-19	10.287	5.233	5.054
20-24	10.117	4.996	5.121
25-29	12.698	6.210	6.488
30-34	14.924	7.203	7.721
35-39	14.426	7.198	7.228
40-44	12.136	6.117	6.019
45-49	11.694	5.719	5.975
50-54	13.344	6.289	7.055
55-59	13.975	6.507	7.468
60-64	12.816	5.878	6.938

65-69	8.896	4.146	4.750
70-74	7.288	3.115	4.173
75-79	6.258	2.605	3.653
80-84	3.262	1.259	2.003
85 и више	1.538	551	987
Укупно	180.053	86.510	93.543

Из презентованих података, можемо уочити да у укупној популацији имамо „вишкове“ жена. У прве четири петогодишње групе имамо више мушких, што је донекле и очекивано имајући у виду пропорцију рођених према полу, а која у послеријатном периоду у граду Бањој Луци износи 108 дјечака на 100 дјевојчица. У свим осталим петогодишњим групама, са изузетком старосне групе 40 - 44 године, доминира женско становништво.

Осим, релативно очекиваних полних диспропорција, уочавамо неповољну старосну структуру. Удио младог становништва, нарочито у петогодишњим групама 0-4, 5-9 и 10-14 је низак. То нарочито долази до изражаја када наведене кохорте ставимо у омјер са старијом популацијом. Тако долазимо до податка да су три наведене петогодишње групе младог становништва (укупно 26.394 становника) малобројније од три петогодишње кохорте у узрасту 60 -74 године (укупно 29.000 становника). Ако и апстрахујемо од утицаја миграција на младо становништво, имамо чињеницу да најмалобројнија кохорта младог становништва забиљежена у 2013. години, а то је она 10 - 14 година старости, ове године улази у (стварни) репродуктивни период што ће се, уколико се и одрже постојеће репродуктивне норме, одразити на рађање у будућем периоду у смислу његовог даљег опадања.

О репродуктивном потенцијалу, такође нам говоре сљедеће двије табеле, а које се односе на структуру према законском брачном стању (Табела 7) и структуру женског становништва према броју живорођене дјеце (Табела 8). Да бисмо избјегли могућу забуну, демографски показатељи у наведеним табелама представљени су ради потпуности информације дате у овом дијелу анализе, а служиће као основа за закључивање о брачности и структурама према броју живорођене дјеце, као и за верификацију закључака произишких из података прикупљених у теренском истраживању.

Табела 7. Становништво града Бање Луке старо 15 и више година према законском брачном стању и полу, према Попису становништва 2013. године			
Законско брачно стање	Укупно	Мушко	Женско
Неожењен/неудата	44.476	24.418	20.058
Ожењен/удата	86.277	42.812	43.465
Разведен/разведена	7.030	2.821	4.209
Удовац/удовица	15.876	2.975	12.901
Укупно	153.659	73.026	80.633

Табела 8. Женско становништво града Бање Луке старо 15 и више година према броју живорођене дјеце, према Попису становништва 2013. године

Број живорођене дјеце	Број жена старих 15 и више година
Није рађала	22.958
Једно дијете	13.545
Двоје дјеце	32.459
Троје дјеце	8.070
Четворо дјеце	2.049
Петоро или више дјеце	1.552
Укупно	80.633

3.1.5.9. *Пројекција становништва града Бање Луке у периоду 2022 - 2040. године*

Будући демографски развитак града Бање Луке представљен је на основу резултата пројекције становништва до 2040. године. Пројекција становништва приказује перспективе могућег демографског развоја заснованог на старосно - полном саставу становништва из Пописа становништва 2013. године и дефинисаних претпоставки о кретању рађања, умирања и миграција у наредних 18 година. У изради пројекције становништва појавило се неколико практичних проблема. Прије свега, недостатак података, али и неконзистентност временских серија. Намјера је била да се изради пројекција становништва до 2040. године у три сценарија са међусобним комбинацијама хипотеза о кретању фертилитета, морталитета и миграција. Пројекција у три наведене варијанте за назначени период је свакако израђена, али је једино хипотеза о фертилитету дефинисана у три варијанте, док су претпоставке о морталитету и миграцијама исказане само у средњој, односно очекиваној варијанти. У том смислу прави приказ сценарија популационог развитака изостаје, а три варијанте пројекција насловљене су према различитим варијантама хипотезе о фертилитету. Њихов прогностички карактер је на овај начин додатно наглашен, али је јасно да будући развитак становништва Бање Луке може мање или више одступати од средње (очекиване) варијанте пројекција. Имајући у виду опредјељујући (детерминишући) утицај усвојених хипотеза о фертилитету, морталитету и миграцијама на будући развој становништва, важно је да се макар укратко прикаже поступак њиховог дефинисања и њихове усвојене вриједности.

Хипотеза о фертилитету је исказана у три варијанте како би био обухваћен највјероватнији опсег кретања нивоа рађања имајући у виду досадашње трендове. Међутим, како се стопа укупног фертилитета (СУФ) на нивоу општина и градова у Републици Српској не израђује, а и нису доступни подаци за њено израчунавање, то су вриједности СУФ оцијењене математичким методом на основу односа рађања у Босни и Херцеговини, Републици Српској и Бањој Луци, узимајући у обзир специфичности старосне структуре становништва Бање Луке (Табела 9).

Табела 9. Оцјена вриједности стопе укупног фертилитета у граду Бањој Луци

Година	1996	1999	2002	2005	2008	2011	2014	2017	2020
СУФ	1,60	1,27	1,16	1,27	1,52	1,68	1,71	1,70	1,55

На основу оцијењеног кретања нивоа стопе укупног фертилитета дефинисане су три варијанте претпоставке о фертилитету. Полазна вриједност сваке од ове три варијанте јесте вриједност СУФ у 2020. години (1,55) од које варијанте почињу да се „разилазе“. Распон могућег кретања фертилитета до краја пројекционог периода се креће од 1,19 до 1,94 дјете по једној жени, док је највјероватнија (прогностичка) вриједност 1,67. Постављене хипотезе се могу тумачити као кретање од најнижих забиљежених вриједности (ниска варијанта), преко наставка тренда (средња варијанта), до пуног остварења циљева постулираних овом стратегијом, уз раст стопе око 15% (висока варијанта) (Табела 10).

Табела 10. Хипотеза о фертилитету

Стопа укупног фертилитета (СУФ)	2025	2030	2035	2040
Висока	1,76	1,82	1,88	1,94
Средња	1,62	1,64	1,65	1,67
Ниска	1,51	1,40	1,30	1,19

Хипотеза о морталитету је, такође, захтијевала оцјену вриједности очекиваног трајања живота на рођењу (ОТЖ) за мушкарце и за жене, међутим, поступак је био нешто једноставнији с обзиром на то да су биле доступне вриједности ОТЖ за Републику Српску.

Табела 11. Очекивано трајање живота према полу у Граду Бањој Луци

Година	1999	2002	2005	2008	2011	2014	2017	2020
ОТЖ-мушко	70,2	70,9	71,6	73,0	74,3	74,8	75,8	74,5
ОТЖ-женско	75,9	76,5	77,3	79,0	79,9	80,1	80,9	80,5

На основу оцијењених вриједности ОТЖ према полу, дефинисана је хипотеза очекиване смртности до 2040. године. Вриједности ОТЖ у хипотези о морталитету за град Бању Луку узимају у обзир и „дисторзију“ услед здравствене кризе узроковане ширењем корона вирусне болести током 2020. и 2021. године и резултирајући дугорочни утицај на показатеље морталитета становништва. ОТЖ у Републици Српској је незнатно веће код мушког, а за читаву једну годину више код женског становништва него што је то у Србији. С друге стране, становништво Бање Луке, очигледно, показује вриједности ОТЖ сличне онима у великим урбаним центрима у Србији, нпр. као Београд, Нови Сад и Ниш. Ипак, очекивано повећање животног вијека у наредним годинама је веома скромно и износи свега 0,9 година за оба пола (Табела 12).

Табела 12. Хипотеза о морталитету

Година	2025	2030	2035	2040
ОТЖ - мушко	75,7	76,1	76,3	76,4
ОТЖ - женско	81,4	81,8	82,0	82,1

Подаци о миграцијама су најоскуднији, па је њихова процјена била најзахтјевнија. Наиме, статистика Републике Српске биљежи само податке о унутрашњим миграцијама који су доступни за Бању Луку од 2007. године, што чини временски низ од 15 година сасвим довољним за екстраполацију тренда. Међутим, недостатак података о спољним миграцијама учинио је хипотезу далеко захтјевнијом. Наиме, сличност састава становништва Бање Луке и Новог Сада према мигрантским карактеристикама коришћена је за постављање хипотезе о спољним миграцијама. У том смислу, као окосница у формулисању наше хипотезе коришћене су сличности очекиваних спољних миграција за Јужнобачку област. Узимајући у обзир величину и структуру становништва према мигрантским карактеристикама, прерачуната је стопа нето миграционог биланса за спољне миграције. Коначно, укупна стопа миграционог салда добијена је једноставним сабирањем вредности стопе унутрашњих и спољних миграција (Табела 13).

Табела 13. Хипотеза о миграцијама

Година	2025	2030	2035	2040
Стопа миграционог салда	0,78	0,57	1,11	4,17

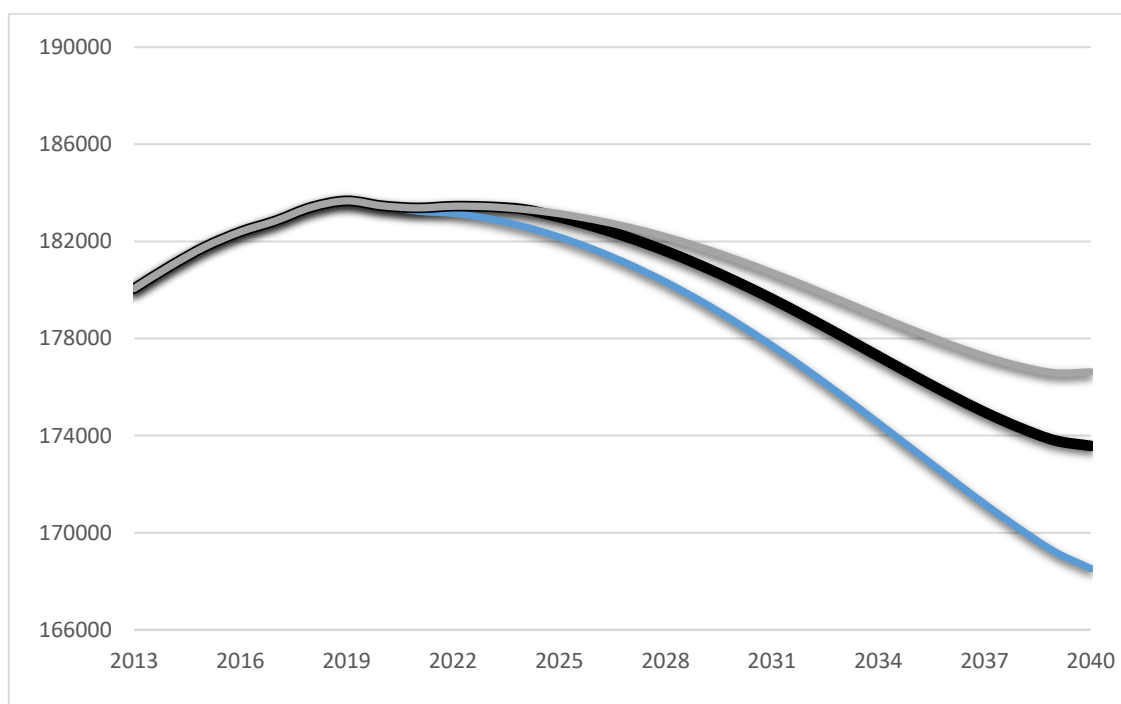
Основни смисао хипотезе о кретању миграција заснива се на претпоставци извјесне рехабилитације емиграције након окончања рестриктивних мјера узрокованих ширењем корона болести и њеног интензивирања до краја ове деценије, након чега се може очекивати постепено смањење емиграције због сужавања демографске базе, али и очекивани друштвено - економски напредак града. С друге стране, салдо унутрашњих миграција је позитиван током читавог периода пројекције, али се смањује, првенствено због сужавања демографске базе у остатку Републике Српске и Босне и Херцеговине у цјелини. У сваком случају, очекује се да ће Бања Лука током читавог периода пројекције биљежити укупан позитиван миграциони салдо, на основу којег би се од 2022. до 2040. године могло доселити додатних 4135 становника.

Пројекција становништва показује да ће се Бања Лука у наредне двије деценије неизбежно суочити са даљим падом броја становника. Без обзира на константно позитиван миграциони салдо, три варијанте кретања фертилитета утицале су једино на тренутак у коме се може очекивати почетак опадања броја становника, али је то свакако око 2030. године. Оно што је интересантно јесте да би годишњи број умрлих већ у наредних пет до шест година могао превазићи број умирања за вријеме кризе узроковане ширењем корона вирусне болести током 2020. и 2021. године без обзира на раст ОТЖ, а под утицајем неповољне старосне структуре. У сваком случају, без обзира на варијанту, број становника на крају пројекционог периода могао би се кретати у распону између 168.523 и 176.622 (Табела 14).

Табела 14. Пројекција становништва Града Бање Луке до 2040. године

Број становника	2025	2030	2035	2040
Висока	183138	181258	178339	176622
Очекивана	182998	180344	176477	173573
Ниска	182173	178655	173404	168523

Трендови природног кретања, како фертилитета, тако и морталитета, уз неповољну старосну структуру, представљају главни разлог даље депопулације становништва Бање Луке. Чак и у условима повољног развоја ситуације у погледу спољних миграција, те предвиђеног наставка позитивног тренда у миграционом билансу у погледу унутрашњих миграција, предвиђени ефекти негативних трендова у области природног кретања значајно их превазилазе, резултујући даљим смањењем броја становника. Наведени негативни трендови у компонентама природног кретања представљају и узрок и посљедицу даљег старења становништва. Овакав развој ситуације, без снажне друштвене реакције по питању доношења и дугорочног спровођења одговарајућих политика, представљаће озбиљно ограничење и препреку демографском и просторном развоју града Бање Луке и Републике Српске (Графикон 1).

Графикон 1. Три варијанте будућег кретања броја становника града Бање Луке

3.1.6. Теренско истраживање као примарни извор података за анализу демографских токова

Раније анализе и увиди добијени су тзв. деск истраживањем, те на бази секундарних података. У циљу доласка до непосредног и актуелног увида у социодемографске карактеристике становништва града Бање Луке, његове ставове и намјере у погледу репродуктивног понашања, фертилитета, миграција, здравља и репродуктивног здравља, Тим за израду Стратегије определијелио се за предузимање теренског истраживања. На тај начин, по мишљењу чланова Тима, кроз примарне податке могуће је боље предвидјети будућа демографска кретања, те сходно томе боље пласирати одговарајуће мјере.

3.1.6.1. Методологија теренског истраживања

Теренско истраживање је базирано на квантитативном приступу и прикупљању примарних података методом САПI (лични анкета - интервјуи уз помоћ рачунара). Подаци су прикупљени у теренској анкети (спроведеној од стране агенције за истраживање тржишта, а који би били обучени за наведени посао) путем директних интервјуа са испитаницима. Подаци су прикупљани у периоду прве двије седмице октобра 2022. године, на репрезентативном узорку грађана града Бање Луке у доби од 20 до 39 година. Величина циљане групе је, према резултатима Пописа становништва 2013. године, износила 52.165 становника, док је као укупна величина узорка планирано 600 испитаника. Узорковање је урађено у складу са деведесет пет постотним нивоом поузданости и границом грешке од $\pm 5\%$ за ниво града и сваки пол у граду. Да би се анализирали резултати на нивоу града (L0), било је потребно користити процедуре након стратификације узорка које се називају RIM - пондерисање да би се добио репрезентативни узорак на нивоу града. Узорковање за репрезентативни узорак рађен је кроз стратификацију у двије фазе: према предјелу града и према врсти насеља (насељеног мјеста), пропорционално њиховој величини. Више детаља о поступку узорковања видљиво је у Табели 15.

Табела 15. Поступак узорковања	
Оквир узорка	Оквир узорка се састоји од свих грађана града Бање Луке у старости од 20 до 39 година
Статистичка документација коришћена за дизајнирање узорка	Попис становништва 2013. године, витална статистика за период од 2012. до 2021. године, статистика унутрашњих миграција за период од 2012. до 2021. године
Оквир узорковања	Адресни регистар града Бање Луке
Врста узорка	Двофазни случајни репрезентативни стратификовани узорак
Стратификација, сврха и метода	Стратум (слој) на првом нивоу: град Стратуми (слојеви) на другом нивоу: градска, приградска и сеоска насеља (насељена мјеста)

Дефиниција градског, приградског и сеоског насеља (насељена мјеста)	Уобичајена подјела на градска и остала насељена мјеста је примијењена само у случају градског насељеног мјеста Бања Лука. Такође, административна подјела на урбана и рурална насељена мјеста није адекватна. Остала насеља су подијељена на двије поткатегорије: приградска и сеоска. Осим пољопривредних површина, подјела на градска, приградска и сеоска насељена мјеста је базирана на комбинацији неколико критеријума: број становника, инфраструктура, постојање и број школа, здравствених установа итд. Такође, критеријум је и територијална повезаност са јединим градским насељеним мјестом. Стога, иако административна подјела није у потпуности самовољна, иста није заснована на довољно прецизним критеријима који би омогућили постојање јасне дефиниције, па се морало прибјећи примјени ове подјеле.
Планирана величина узорка	Укупно 600 личних интервјуа (лицем у лице) са 2-3% преузорковања да би се осигурала реализација иницијалне величине узорка

У прелиминарним размишљањима, главна дилема је како обезбиједити узорак који би морао бити компатибилан са узорком који би се користио у разнородним демографским потребама као што су фертилитет, миграције, здравље и репродуктивно здравље, те старија лица. Имајући у виду да у БиХ није проведен нови попис становништва, база за утврђивање узорка били су резултати Пописа становништва 2013. године. Такође, структура узорка морала је бити таква да узорак одговара, у највећој мјери у којој је то могуће, за више намјена који се желе постићи анкетним истраживањем. Наиме, мјере популационе (демографске) политике у себи интегришу пронаталитетне мјере (политика према фертилитету), мјере према миграцијама и мјере према старијим лицима. Такође, а то је и раније наглашено, потребно је уобзирити и активности и мјере на снижавању морталитета имајући у виду да су истраживања која су провођена, указала на чињеницу да је повећање ОТЖ узроковано прије свега снижавањем морталитета у најранијој животној доби док су морталитетни услови у старијим узрастима неповољни. Имајући у виду да би најзначајније за наше истраживање било утврђивање ставова и намјера у вези са фертилитетом, миграцијама, здрављем, укључујући репродуктивно здравље, узорак је обухватио четири петогодишње старосне групе у старости 20-39 година (20-24, 25-29, 30-34 и 35-39). У ранијим истраживањима је показано да су ове четири старосне групе најзаступљеније у рађању и миграцијама, како у унутрашњим, тако и спољним. Такође, требамо знати да миграције имају велики утицај на смањивање репродуктивног контингента, требамо рећи пар ријечи и о томе. Репродуктивни контингент обухвата узраст 15 - 49 година старости. Кохорта 15 - 19 није значајно заступљена у рађању, а такође постоји проблем са испитивањем малољетних лица, што би компликовало истраживање. Осим тога, старосне групе 40 - 45 и 45 - 49 су такође мање заступљене у рађању, па њиховим изостављањем не би дошло до слабљења репрезентативности узорка. Надаље, узорак би се могао проширити и на старије становништво, али би због њихове релативно високе заступљености у укупном становништву, доста ниже заступљености у потенцијалном мигранстком становништву, те потпуног одсуства из контингента који учествује у репродукцији, то би разводнило

узорак без нарочите користи за истраживање. Такође, уколико имамо на уму да се мора уобзирити територијална дистрибуција становништва, сваки детљнији приступ узорку повлачио је опасност од претјеране сегментације узорка, а што не би могло бити испраћено приликом анкетног испитивања.

Величина узорка била је 600 испитаника, оквирно по 300 испитаника мушког и женског пола. За ову величину узорка постоји неколико разлога. Прво, укупан број становника Бање Луке у кохорти 20-39 година старости, према Попису становништва 2013. године износио је 52.165 становника. То значи да би наш узорак био 1,15% циљане популације, што би уз адекватно дефинисање узорка био задовољавајући обухват. Друго, узорак који је коришћен приликом припреме стратегије демографског развоја Загреба је био 800 испитаника. Имајући у виду да је популација Загреба око четири пута већа од популације Бање Луке, то указује да је величина узорка који смо предвидјели адекватан. Ако посматрамо податке из претходног пописа, полна структура узорка је таква да би било испитано 294 мушкараца и 306 жена. Удио мушке популације према старости у узорку би била 57, 71, 83, 83 у старости 20-24, 25-29, 30-34 и 35-39, респективно. У женском дијелу узорка, удио би износио 59, 75, 89, 83 у старости 20-24, 25-29, 30-34 и 35-39, респективно. Нисмо се определијелили за процјену садашње структуре становништва из разлога несврсисходности таквог поступка. Као алтернатива процјени тренутне старосно - полне структуре становништва, а ради повећања квалитета и репрезентативности узорка, извршено је помјерање старосних кохорти, на начин да се узме популација стара 10-29 из претходног пописа, а имајући у виду да је од момента пописа прошло готово десет година, те су кохорте у моменту истраживања у практичном смислу биле наша циљана популација.

Помјерањем старосних кохорти, на начин да се узме популација стара 10 - 29 из претходног пописа, а имајући у виду да је од момента пописа прошло готово десет година, па су те кохорте у моменту истраживања у практичном смислу наша циљана популација, дошли смо до слједећих података. Удио мушке популације према старости у узорку је била 62, 75, 72, 90 у старости 20 - 24, 25 - 29, 30 - 34 и 35 - 39, респективно. У женском дијелу узорка, удио је износио 60, 73, 74, 94 у старости 20 - 24, 25 - 29, 30 - 34 и 35 - 39, респективно. У овом случају, узорак би оквирно обухватио 301 жену и 299 мушкараца. Укупан број становника Бање Луке у кохорти 10 - 29 година старости у моменту Пописа становништва 2013. године износио је 41.549 становника. Величином узорка од 600 испитаника било би обухваћено 1,44% циљане популације, што означава још већи обухват. Имајући у виду да не можемо адекватно процијенити становништво по детаљној стаоросно - полној подјели, приступ да се узорак обликује на бази старосно -полне структуре становништва које је у моменту Пописа становништва 2013. године било у старо од 10 до 29 година, је оправдан и такав приступ даје вјернију слику данашње циљане популације, а то је популација 20-39 година старости.

Узорком је осим Бање Луке, било обухваћено још 24 насељена мјеста: Барловци, Бистрица, Бочац, Бронзани Мајдан, Верићи, Дебељаци, Драгочај, Дракулић, Залужани, Јагаре, Кола, Крупа на Врбасу, Куљани, Мелина, Мотике, Павловац, Пискавица, Поткозарје, Пријаковци, Пријечани, Рамићи, Рекавице, Славићка, Шарговац. Овим су обухваћена градска и остала насељена мјеста. Под осталим подразумевамо она која можемо колоквијално одредити као приградска (која су и брзорастућа), те већа сеоска насељена мјеста. Наведена насељена мјеста приликом Пописа становништва 2013. године бројала су 173.745 становника, што је чинило 96, 50% укупног становништва Бање Луке. У погледу популације старе 10 - 29 година, у овим насељеним мјестима је живјело 97, 02% свог становништва града Бање Луке наведене старости. Овдје постоји дилема да ли треба укључити и популационо мала насељена мјеста која су по својој физиономији сеоска. Њиховим укључивањем бисмо добили одговор да ли њима

дефинитивно пријети демографско изумирање, а с друге стране је учешће у укупном становништву и у кохорти која је одређена као темељ узорка изузетно ниско и реметило би репрезентативност. Као алтернатива би можда требало провести овакво истраживање само у тим насељеним мјестима са посебним узорком. Детаљни подаци о старосно - полној структури становништва Бање Луке, као и предвиђеној старосно - полној и територијалној дистрибуцији узорка, дати су у Табели 16.

Табела 16. Пројектовани узорак по старости и полу, по насељеним мјестима						
Старост у моменту Пописа становништва 2013. године		10-14	15-19	20-24	25-29	УКУПНО
Старосне групе у моменту истраживања		20-24	25-29	30-34	35-39	
Територија	ПОЛ					
УЗОРАК НАСЕЉЕНИХ МЈЕСТА	У	121	148	146	185	600
	М	62	75	72	90	299
	Ж	59	73	74	95	301
Бања Лука	У	95	107	114	147	463
	М	48	53	58	70	229
	Ж	47	54	56	77	234
Барловци	У	0	0	0	2	2
	М	0	0	0	1	1
	Ж	0	0	0	1	1
Бистрица	У	1	2	0	1	4
	М	1	1	0	0	2
	Ж	0	1	0	1	2
Бочац	У	1	1	0	0	2
	М	1	0	0	0	1
	Ж	0	1	0	0	1
Бронзани Мајдан	У	0	1	1	0	2
	М	0	1	0	0	1
	Ж	0	0	1	0	1
Верићи	У	0	2	1	1	4
	М	0	1	0	1	2
	Ж	0	1	1	0	2
Дебељаци	У	0	2	2	1	5
	М	0	1	1	1	3
	Ж	0	1	1	0	2
Драгочај	У	1	2	2	2	7
	М	1	1	1	1	4
	Ж	0	1	1	1	3
Дракулић	У	2	2	0	2	6
	М	1	1	0	1	3
	Ж	1	1	0	1	3

Залужани	У	1	0	1	0	2
	М	1	0	0	0	1
	Ж	0	0	1	0	1
Јагаре	У	1	1	1	2	5
	М	1	1	0	1	3
	Ж	0	0	1	1	2
Кола	У	0	2	1	1	4
	М	0	1	0	1	2
	Ж	0	1	1	0	2
Крупа на Врбасу	У	0	1	2	1	4
	М	0	1	1	0	2
	Ж	0	0	1	1	2
Куљани	У	3	4	4	4	15
	М	1	2	2	2	7
	Ж	2	2	2	2	8
Мелина	У	1	1	0	0	2
	М	0	1	0	0	1
	Ж	1	0	0	0	1
Мотике	У	2	2	2	4	10
	М	1	1	1	2	5
	Ж	1	1	1	2	5
Павловац	У	2	2	1	2	7
	М	1	1	0	1	3
	Ж	1	1	1	1	4
Пискавица	У	2	2	2	2	8
	М	1	1	1	1	4
	Ж	1	1	1	1	4
Поткозарје	У	2	4	4	2	12
	М	1	2	2	1	6
	Ж	1	2	2	1	6
Пријаковци	У	0	1	1	1	3
	М	0	0	1	1	2
	Ж	0	1	0	0	1
Пријечани	У	1	2	2	2	7
	М	1	1	1	1	4
	Ж	0	1	1	1	3
Рамићи	У	2	2	0	2	6
	М	1	1	0	1	3
	Ж	1	1	0	1	3
Рекавице	У	1	2	1	2	6
	М	0	1	1	1	3
	Ж	1	1	0	1	3

Славићка	У	1	1	0	0	2
	М	0	1	0	0	1
	Ж	1	0	0	0	1
Шарговац	У	2	2	4	4	12
	М	1	1	2	2	6
	Ж	1	1	2	2	6

3.1.6.2. Кључни резултати теренског истраживања

Теренско истраживање које је предузето донијело је обиље података. Резултати су једним дијелом потврдили закључке деск - истраживања и очекивања која су чланови Тима имали на бази резултата сличних истраживања која су спроведена у окружењу. С друге стране, дио резултата до којих смо дошли, прилично је неочекиван.

Потврђене су раније претпоставке о касном склапању брака и високој пропорцији лица ван брака и партнерске везе, те у складу с тим кризе партнерских односа генерално. Тако је преко 80% жена и 95 % мушкараца млађих од 30 година ван брака и партнерске везе, а тај удио износи 35% жена и 44 % мушкараца старијих од 30 година. Укупно гледајући од посматране популације у примарном репродуктивном добу више од половине жена и више од две трећине мушкараца је ван брака и партнерства.

Такође, иако је ријеч о становништву у старости од 20 до 39 година, мање од трећине, тачније 31, 33 % посматране популације је учествовало у репродукцији.

Прве двије петогодишње групе у посматраној популацији, односно млађи од 30 година старости су у укупном фертилитету испитаника учествовали са свега 10 % забиљеженог фертилитета.

Од 188 испитаника који су учествовали у репродукцији, свега 76 или 40,43% испитаника намјерава да настави репродукцију, што је врло низак ниво, те ставља додатне изазове у наредном периоду.

Остварени фертилитет односно просјечан број дјеце износи 1,57, а просјечан јаз између реализованог и жељеног фертилитета износи 0,7 дјеце, колика је разлика између жељеног броја дјеце и оног забиљеженог у истраживању.

Више од половине, тачније 52,13% оних који су учествовали у репродукцији (98 испитаника) није успјело да оствари жељени број дјеце.

Жељени број дјеце је 2,06 у укупној испитаној популацији, док међу лицима која имају или желе да имају дјецу жељени фертилитет је на нивоу од 2,27. На ту разлику утиче чињеница да чак 46, односно 7,67% испитаника не жели да има дјецу. Полна дистрибуција међу тим лицима је подједнака, што ће рећи да је појава да не желе дјецу подједнако заступљена међу мушкарцима и женама у испитиваној популацији.

У погледу жељеног броја дјеце, ситуација је таква да једно дијете жели 69 (11,50%) испитаника, двоје дјеце жели 331 испитаник (55,17%), а свега 154 (25,67%) испитаника жели троје и више дјеце. У погледу виших редова рођења, свега 11 испитаника (1,83%) жели више од четворо дјеце и то су двоструко чешће мушкарци. Посматрајући кумулативно, рођено је укупно 295 дјеце од 188 испитаника који су започели репродукцију. С друге стране, неостварени фертилитет износи 131 дијете, кумулативно.

Укупно је забиљежено 80 неуспјешних трудноћа у цијелој посматраној популацији. За очекивати је била значајнија диспропорција по старости, али је она која је забиљежена изузетно велика, те биљежимо податак да је 90 % неуспјешних трудноћа било код старијих од 30 година.

Чак 78 % испитаника млађих од 30 још није остварило жељени фертилитет, а чак 46% код старијих од 30, а 37 % жена старијих од 35 година намјерава да настави да рађа.

Оно што представља изненађење јесте да нису пријављени проблеми са стерилитетом, иако се по подацима добијених из других питања може закључити да проблеми објективно постоје.

Као кључни разлози неоствареног фертилитета, испитаници наводе сљедеће:

1. Економска несигурност + 26 %,
2. Финансијска ситуација + 20 %,
3. Преоптерећеност послом + 18 %,
4. Политичка несигурност + 14 %,
5. Стамбени простор + 11 % и
6. Цијена вртића + 9%.

Остали узроци су далеко мање важни и наведени су у опадајућем низу: каријера, доступност вртића, однос са партнером, старост, здравље, лоше искуство порођаја, ниски капацитети породилишта, стерилитет.

Испитаници мјера популационе политике врједнују се на сљедећи начин, односно најзначајнијим оцјењују сљедеће:

1. Додатак за незапослене мајке + 10 %
2. Пензијска бенефиција за мајке + 9 %
3. Стамбено питање + 9 %
4. Смањен порез на дјечију робу + 8 %
5. Стипендије + 5 %
6. Флексибилизација рада + 5 %
7. Дугорочно давање за свако дијете + 4 %
8. Стимулисање запошљавања + 4 %
9. Цијена вртића + 3 %

Све остале мјере се перципирају као мање значајне и наведене су у опадајућем низу: доступност вртића, обука за запошљавање, радно вријеме вртића, једнократно давање на рођењу дјетета, једнократно давање за склапање брака.

У погледу миграција, свега 16 % испитаника наводи да веома често или стално размишља да се пресели из Бање Луке. С друге стране, чак 12% испитаника каже да ће се највјероватније и преселити у наредних годину дана.

У погледу миграција унутар подручја града Бање Луке, значајан је податак да чак 19 % испитаника исказује жељу да се пресели на село, односно 89 испитаника од 463 колико их живи у насељеном мјесту Бања Лука, које је једино градско насељено мјесто у оквиру јединице локалне самоуправе.

Од 344 испитаника који су сексуално активни и који су дали одговор, свега 127 их користи било који вид контрацепције (37 %), од чега се преко 87 % повремено или стално ослања на традиционалне контрацептивне методе.

Укупно 78 % испитаника сматра да едукацију из области репродуктивног здравља треба увести у школски програм који би почињао између шестог и девог разреда (60%) основне школе, од чега половина мисли да то треба да буде засебан предмет, а половина да га треба изучавати као саставни дио неког од постојећих школских предмета. Нешто више од петине испитаника сматра да са едукацијом из области репродуктивног здравља треба почети тек од средње школе.

3.1.7. SWOT анализа

Синтеза кључних налаза ситуационе анализе дата је у наставку у виду прегледа снага/предности, те слабости/недостатака, када се узме у обзир досадашње стање. Уз снаге и слабости, дат је и преглед главних прилика/могућности и пријетњи, идентификованих на основу процјене стања и трендова околних фактора и будућих очекивања. Заједно, ова четири прегледа чине SWOT анализу.

Табела 17. SWOT анализа	
Снаге	Слабости
✓ Проблеми демографског развоја су изучени и добро документовани ✓ Повољнија старосно - полна, образовна и економска структура становништва у односу на ближе окружење ✓ Бања Лука је административни, привредни, универзитетски, спортски и културни центар Републике Српске ✓ Постоји институционализован приступ појединим демографским питањима (усклађивање рада и родитељства, здравствена заштита, материјална подршка породицама са дјецом итд.)	✧ Негативан природни прираштај ✧ Тренд опадајања фертилитета ✧ Одмакао процес старења становништва ✧ Мали удио становништва сматра да не постоје разлози за исељење ✧ Непостојање Стратегије демографског развоја Републике Српске ✧ Непостојање континуитета стратешког приступа демографском развоју ✧ Непостојање јасног институционалног и легислативног оквира за демографску политику
Прилике	Пријетње
⌚ Демографска обнова означена као приоритет на републичком нивоу ⌚ Заинтересованост пословне заједнице за рјешавање демографских проблема	⌚ Дугорочно опадање броја становника ⌚ Неповољна политичка и геополитичка ситуација у окружењу

➤ Заинтересованост знатног броја младог и млађег средовјечног становништва за живот на селу ➤ Једноставност покретања пословног оквира за самозапошљавање фриленсера, тзв. дигиталних номада и других висококвалификованих стручњака	➤ Утицај економске и енергетске кризе ➤ Дугорочно опадање репродуктивних норми и нивоа жељеног фертилитета ➤ Потражња за радном снагом у ЕУ и окружењу ➤ Стварање подстицајног оквира за стицање радних дозвола у ЕУ за наше грађане ➤ Изразито негативни трендови природног прираштаја (сталан, све израженији пад) ❑ Одлив мозгова (наставак негативног тренда)
---	--

3.2 Стратешки фокуси

Стратешки фокуси се очитују у обнављању становништва природним и миграционим путем, као и постизању дужег и здравијег живота становништва на подручју града Бање Луке.

3.3 Визија демографског развоја у граду Бањој Луци

Визија развоја је сажета изјава која представља виђење дугорочне жељене промјене којој ће стратегија допринијети, а заснива се на резултатима ситуационе анализе и представља основ за утврђивање стратешких циљева за период важења овог стратешког документа.

Визија демографског развоја у граду Бањој Луци гласи: „Бања Лука је град који својим јавним услугама и социо - економским развојем привлачи стручно - оспособљене и искусне младе људе да ту живе, заснивају радни однос и породицу, те који им омогућава да остваре свој жељени број потомака, а свом становништву дуг, продуктиван и здрав живот.“

Визија има верзију погодну за употребу у промотивне и комуникационе сврхе. Иста се може користити као слоган комбиновањем сљедећих елемената: Бања Лука, за породицу, за дјецу, за младе, за старе - Бања Лука, по мјери свих.

Закључак који проистиче из визије јесте да Бању Луку видимо као град, односно јединицу локалне самоуправе у којем се број становника развија у складу са оптимистичном (високом) пројекцијом кретања броја становника, у односу на број становника утврђен у Попису становништва 2013. године. Бања Лука је град у којем се унапрјеђују услови за склапање брака и стварање породице, у којем људи живе здравије и дуже, те у којем људи радо остају да живе. Наведено кретање броја становника и наведена општа стремљења су посљедица примјене мјера у области фертилитета, унапрјеђења здравља, управљања миграцијама, како унутрашњим, тако и спољним, едукације и унапрјеђења у области репродуктивног здравља, те стварањем услова за оптималну бригу о старијим лицима и активно старење.

3.4 Стратешки циљеви демографског развоја у граду Бањој Луци

С обзиром на дугорочну условљеност демографских кретања, потребу њиховог дугорочног усмјеравања, Стратегијом демографског развоја града Бање Луке постављају се следећи стратешки циљеви:

1. Подизање нивоа фертилитета
2. Унапрјеђење квалитета и трајања живота становништва (унапрјеђење морталитетних услова у средовјечном и старијем становништву)
3. Задржавање нивоа унутрашњих миграција, смањење спољних миграција и равномјернији размјештај становништва на подручју града
4. Унапрјеђење положаја и улоге старијих лица кроз активно старење

3.4.1 Стратешки циљ 1: Подизање нивоа фертилитета

С обзиром на то да не постоји могућност остваривања развојних циљева без ревитализације и природног обнављања становништва, чији је фертилитет снажније изражена динамичка компонента, подизање нивоа фертилитета се нужно намеће као стратешки циљ. Распон пројекција нивоа фертилитета за 2030. годину мјерене стопом укупног фертилитета (СУФ) креће се између двије вриједности, и то 1,81 (висока пројекција) и 1,39 (ниска пројекција). Имајући у виду да фертилитет биљежи континуиран пад, те да пројекције показују да ће тај пад бити настављен, стратешки циљ у овој области достизање се у три фазе, и то: успоравање тренда пада, заустављање таквог тренда и његов благи раст. Квантитативно изражен стратешки циљ на крају периода, односно 2030. године, изражен стопом укупног фертилитета јесте достизање СУФ по високој (оптимистичној) пројекцији, односно 1,81. Овај индикатор је основни индикатор стратешког циља 1 - подизања нивоа фертилитета. У конструкцији достизања стратешког циља 1, садржане су групе мјере које се односе на: промоцију породице и родитељства, материјалну и нематеријалну подршку породицама са дјецом, усклађивање рада и родитељства, односно усклађивања породичног и пословног живота, те унапрјеђење репродуктивног здравља.

3.4.2 Стратешки циљ 2: Унапрјеђење квалитета и трајања живота становништва (Унапрјеђење морталитетних услова у средовјечном и старијем становништву)

Због избјегавања погрешних закључака о томе шта би требао да садржи овај стратешки циљ, поред назива - Унапрјеђење квалитета и трајања живота становништва, користићемо и алтернативно одређење које је експлицитно демографско - Унапрјеђење морталитетних услова у средовјечном и старијем становништву.

Иако често занемарени у демографским политикама, без побољшања морталитетних услова, такође, не постоји могућност остваривања развојних циљева услед немогућности природног обнављања становништва. Иако морталитет није главна

динамичка компонента, неће бити могуће постићи кретање броја становника на жељеном нивоу, а нарочито у погледу кретања радно - способног становништва. Стога унапрјеђење морталитетних услова у средовјечном и старијем становништву означавамо као стратешки циљ.

Морталитетни услови мјерени очекиваним трајањем живота, овим стратешким циљем, на крају периода важења Стратегије треба да достигну вриједност 76,0 за мушкарце и 81,7 година за жене. То би представљало повећање од 1,5 годину за мушкарце и 1,2 године за жене у односу на 2020. годину, односно 0,5 година и за мушкарце и за жене у односу на највећи ниво забиљежен прије ширења корона вирусне болести. Овај индикатор је основни индикатор стратешког циља 2 - унапрјеђења морталитетних услова у средовјечном и старијем становништву.

Имајући у виду да се морталитетни услови побољшавају услед општег напретка и раста животног стандарда (у годинама лишеним епидемиолошке и економске кризе), што показују и пројекције, наставак тог тренда је стратешки циљ. С обзиром на то да је ОТЖ у ранијем периоду повећано у највећој мјери захваљујући снажном смањењу смртности у најранијем животној добу, побољшање морталитетних услова у средњој и старијој животној доби је приоритетан за повећање ОТЖ изнад пројектованог. Елементи здравствене политике који се тичу ране детекције кроз систематске прегледе, скрининг тестове су начин доласка до стратешког циља. У погледу репродуктивног здравља, смањење морталитета треба ићи у правцу даље подршке пројекту „За твоје добро“ који је започео прије три године, у сарадњи Града Бања Лука и ЈЗУ Дом здравља у Бањој Луци, који се базира на превенцији и раном откривању малигних обољења.

3.4.3 Стратешки циљ 3: Задржавање нивоа унутрашњих миграција, смањење спољних миграција и равномјернији размјештај становништва на подручју града

Задржавање нивоа унутрашњих миграција, смањење спољних миграција и равномјернији размјештај становништва одређују се као трећи стратешки циљ. На подручју града, пројектовано кретање спољних миграција на нивоу - 2, 88 промила годишње, док су унутрашње миграције пројектоване на 3, 45 промила 2029. године. Имајући у виду да је миграциони салдо спољних миграција негативан и да биљежи континуиран пад, те да пројекције показују да ће раст одсељавања бити настављен до 2029. године, стратешки циљ у овој области ће бити успоравање тренда раста одсељавања, заустављање таквог тренда и благи пад емиграције у иностранство. Квантификовано, стратешки циљ је да се ниво спољних миграција задржи испод -3 промила годишње у периоду до 2029. године. Имајући у виду да миграциони салдо унутрашњих миграција биљежи готово континуиран пад, али је цијело вријеме посматрања позитиван, те да пројекције показују да ће тај благи пад бити настављен до 2029. године, али и даље позитиван, стратешки циљ у овој области ће бити стабилизација тренда на нивоу миграционог салда унутрашњих миграција од 3,5 промила годишње на крају периода обухваћеног овим стратешким документом.

3.4.4 Стратешки циљ 4: Унапрјеђење положаја старијих лица и редефинисање улоге старијих лица кроз активно старење

Прихватајући циљеве задане стратешким актима Републике Српске у вези са старијим лицима, унапрјеђење положаја старијих лица и редефинисање улоге старијих лица кроз концепт здравог (активног) старења, као стратешки циљ, биће остваривано кроз сљедеће компоненте, односно групе мјера: обезбјеђивање подршке породицама које брину о својим старијима из разлога што старији у породичном окружењу дуже и здравије живе; Флексибилизацију пензионисања и флексибилизација учешћа пензионера у радној снази, као помоћни механизам за обезбјеђивање недостајуће радне снаге у појединим областима; Оснаживањем капацитета за пружање услуга старијим лицима у циљу здравог старења у ванинституционалном оквиру кроз успостављање различитих видова дневних центара за старија лица и тзв. „бака - дека сервиса“. Основни индикатор јесте повећање очекиваног трајања живота (ОТЖ) за лица стара 65 и више година, док је најзначајнији помоћни индикатор број година проведених у здрављу за лица стара 65 и више година.

Остваривање Стратегије биће праћено, између осталог, праћењем напретка у остваривању постављених стратешких циљева кроз горенаведене основне (опште или генералне) индикаторе, што је табеларно представљено у Табели 17.

Табела 18. Стратешки циљеви, основни индикатори, полазне и циљане вриједности у оквиру Стратегије демографског развоја града Бање Луке

Стратешки циљеви	Основни индикатор	Полазна вриједност 2020. године	Циљна вриједност 2026. године	Циљна вриједност 2029. године
1. Подизање нивоа фертилитета	Стопа укупног фертилитета (СУФ)	1,55	1,77	1,81
2. Унапрјеђење морталитетних услова у средовјечном и старијем становништву	Очекивано трајање живота (ОТЖ) мушког (М) и женског (Ж) становништва изражено у годинама	М - 74,5, Ж - 80,5	М - 75,8, Ж - 81,5	М - 76,0, Ж - 81,7
3. Задржавање нивоа унутрашњих миграција, смањење спољних миграција и равномјернији размјештај становништва на подручју града	Миграциони салдо унутрашњих миграција (МС УМ) и миграциони салдо спољних миграција (МС СМ)	МС УМ 2,7 промила; МС СМ - 2,3 промила	МС УМ 3,53 промила; МС СМ - 2,82 промила	МС УМ 3,46 промила; МС СМ - 2,88 промила

4. Унапрјеђење положаја и улоге старијих лица кроз активно старење	Очекивано трајање живота (ОТЖ) становништва старог 65 и више године изражено у годинама, а мјерено процентом раста ОТЖ у односу на полазне вриједности	М - 14,6, Ж - 17,7	раст ОТЖ за 3% код оба пола	раст ОТЖ за 5% код оба пола
--	--	-----------------------	-----------------------------	-----------------------------

4. ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ

Предложене мјере су дате према редослиједу стратешких циљева у оквиру којих су постављене. Стратегија демографског развоја града Бање Луке је први стратешки документ те врсте у Републици Српској и Босни и Херцеговини, те се у Стратегији не могу одређивати приоритети све до завршетка двогодишњег континуираног спровођења, односно док не буду поднесена два годишња извјештаја на бази којих ће бити утврђени приоритети, или до утврђивања приоритета у оквиру Стратегије демографског развоја Републике Српске.

4.1. МЈЕРА 1. - Мјесечно финансијско давање за свако рођено дијете до годину дана

Веза са стратешким циљем: Мјера 1. је повезана са **Стратешким циљем 1. - Подизање нивоа фертилитета.**

Назив мјере:

Мјесечно финансијско давање за свако рођено дијете до годину дана

Опис са оквирним подручјем дјеловања: Мајка (отац или старатељ у случају спријечености мајке) по основу рођења дјетета (живорођења) остварује право на виšekратно мјесечно давање до навршене једне године старости дјетета уколико има пребивалиште на територији града Бање Луке најмање двије године (или отац дјетета) и уколико испуњава своје родитељске дужности (није у случају своје претходне дјеце, уколико их има) била предмет утврђивања родитељске способности од стране ЈУ Центра за социјални рад Бања Лука). Исплата по основу овог права може се прекинути уколико се утврди да мајка не испуњава своје родитељске дужности, уколико дијете није вакцинисано у складу са календаром редовне вакцинације и уколико дијете нема пријаву пребивалишта на територији града Бање Лука. Осим што за циљ има подстицај рађања, ова мјера за циљ има и снижавање просјечне старости мајке на рођењу дјеце. У том смислу се износ давања за свако наредно дијете увећава за 50 % уколико се дијете роди најкасније 30 мјесеци након рођења претходног дјетета које је остварило ово право. Сва дјеца рођена након ступања на снагу општег акта (правилника) који регулише наведена питања се сматрају првим (примарним) корисницима овог права, без обзира на њихов ред рођења.

Институција одговорна за координацију и спровођење: Град Бања Лука

Ресорно одговорне организационе јединице и радна тијела: Одјељење за друштвене дјелатности; Одјељење за општу управу; Одсјек за информатику; Одсјек за међународну сарадњу и пројекте, Тим за спровођење Стратегије демографског развоја Града Бање Луке.

Активности:

1. Вишекратна мјесечна исплата накнаде по основу рођења дјетета у трајању од 12 мјесеци.
2. Вишекратна мјесечна исплата накнаде по основу рођења наредног дјетета увећана за 50% у трајању од 12 мјесеци, уколико је рођено после 30 или мање мјесеци након претходног дјетета корисника овог права.

Кораци у реализацији мјере:

1. Формулисање Правилника о додјели финансијских средстава по основу рођења дјетета и израда нових и/или измјена постојећих општих и проведених аката за остваривање права на додјелу финансијских средстава по основу рођења дјетета
2. Опредијелити висину мјесечног давања финансијских средстава по основу рођења дјетета
3. Креирање и дистрибуција брошуре о специфичним условима стицања права свим породиљама на територији града Бање Луке и упознавање шире јавности са истим;
4. Континуирано спровођење мере;
5. Континуирано вођење базе корисника;
6. Подношење редовних годишњих извјештаја о спровођењу мјере;
7. Евалуација ефеката спровођења мјере;

Период спровођења: континуирано

Индикатори за праћење резултата:

1. Формулисан и усвојен Правилник о додјели финансијских средстава по основу рођења дјетета и завршена израда нових и/или измјена постојећих општих и проведених аката за остваривање права на додјелу финансијских средстава по основу рођења дјетета
2. Опредијељена висина мјесечног давања финансијских средстава по основу рођења дјетета
3. Успостављена база корисника права;
4. Седам годишњих извјештаја;
5. Два евалуациона извјештаја на основу података о: броју корисника, структури живорођених према реду рођења и старости мајке, висини утрошених средстава, стопи укупног фертилитета.

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу циља и приоритета: У истраживању је уочена разлика између реализованог (1,57) и жељеног нивоа фертилитета (2,06). У истом истраживању, на питање о потенцијално подстицајним облицима подршке рађању, дугорочно финансијско давање за свако дијете у породици је препознато као једно од

важнијих. Закључак који произилази јесте да вишекратно дуготрајно новчано давање по основу рођења дјетета може бити начин за превазилажење препрека реализацији жељеног фертилитета. Такође, очекује се утицај на смањење размака између рађања дјеце што би позитивно дјеловало на висину стопе фертилитета и то најприје кроз смањење биолошких препрека фертилитета.

Финансијска пројекција са изворима финансирања: Планирати у буџету Града Бање Луке. Годишњи приходи буџета. Оријентационо 20 милиона КМ током цијелог периода важења стратегије уколико се износ мјесечног давања за прво дијете корисника постави на 100 КМ уз просјечно годишње око 2500 корисника.

4.2. МЈЕРА 2. - Подршка у рјешавању стамбеног питања младим брачним паровима са дјецом за стицање прве некретнине или проширење стамбене јединице лицима која имају некретнину

Веза са стратешким циљем: Мјера 2. је повезана са **Стратешким циљем 1. - Подизање нивоа фертилитета.**

Назив мјере:

Подршка у рјешавању стамбеног питања младим брачним паровима са дјецом за стицање прве некретнине или проширење стамбене јединице лицима која имају некретнину

Опис са оквирним подручјем дјеловања: Подршка у рјешавању стамбеног питања младим брачним паровима са дјецом за стицање прве некретнине или за проширење стамбене јединице лицима која имају некретнину ће се одвијати кроз умањење трошкова грађевинске дозволе приликом индивидуалне стамбене изградње или куповине стамбене јединице у објектима колективног становања, те кроз умањење накнаде за претварање пољопривредног у грађевинско земљиште приликом индивидуалне стамбене изградње.

Институција одговорна за координацију и спровођење: Град Бања Лука

Ресорно одговорне организационе јединице и радна тијела: Одјељење за друштвене дјелатности; Одјељење за просторно уређење; Одјељење за комуналне послове; Одсјек за међународну сарадњу и пројекте; Тим за спровођење Стратегије демографског развоја града Бање Луке.

Активности:

1. Умањење трошкова грађевинске дозволе приликом индивидуалне стамбене изградње за младе брачне парове са дјецом

2. Умањење трошкова грађевинске дозволе приликом куповине стамбене јединице у објектима колективног становања за младе брачне парове са дјецом
3. Умањење накнаде за претварање пољопривредног у грађевинско земљиште приликом индивидуалне стамбене изградње за младе брачне парове са дјецом

Кораци у реализацији мјере:

1. Формирати радно тијело за припрему нових и/или измјену постојећих provedбених аката за остваривање права на подршку у рјешавању стамбеног питања младим брачним паровима са дјецом
2. Опредијелити површину стамбене јединице на коју се односи умањење трошкова грађевинске дозволе приликом индивидуалне стамбене изградње за младе брачне парове са дјецом, као и групе и зоне на које се односи
3. Опредијелити површину стамбене јединице на коју се односи умањење трошкова грађевинске дозволе приликом куповине стамбене јединице у објектима колективног становања за младе брачне парове са дјецом, као и групе и зоне на које се односи
4. Опредијелити површину пољопривредног земљишта на коју се односи умањење трошкова за претварање пољопривредног у грађевинско земљиште приликом индивидуалне стамбене изградње за младе брачне парове са дјецом
5. Израдити нове и/или измјенити постојеће опште и provedбене акте за остваривање права на подршку у рјешавању стамбеног питања младим брачним паровима са дјецом
6. Израдити програм субвенционисања дијела трошкова грађевинске дозволе за које није могуће умањење према тренутно важећим прописима

Период спровођења: континуирано

Индикатори за праћење резултата:

1. Формирано радно тијело за припрему нових и/или измјену постојећих provedбених аката за остваривање права на подршку у рјешавању стамбеног питања младим брачним паровима са дјецом
2. Усвојени provedбени акти за остваривање права на подршку у рјешавању стамбеног питања младим брачним паровима са дјецом
3. Усвојен програм субвенционисања дијела трошкова грађевинске дозволе за које није могуће умањење према тренутно важећим прописима
4. Повећан број корисника права на подршку у рјешавању стамбеног питања младим брачним паровима са дјецом

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу циља и приоритета: У истраживању је уочена разлика између реализованог (1,57) и жељеног нивоа фертилитета (2,06). У истом

истраживању, на питање о разлозима неоствареног фертилитета, стамбено питање је било међу најчешћим одговорима. Према оцјени испитаника, помоћ у рјешавању стамбеног питања је била међу три најважније мјере које могу да утичу на намјеру за стицање (још) дјете. Закључак који произилази јесте да је неријешено или неадекватно ријешено стамбено питање озбиљна препрека реализацији жељеног фертилитета, те да се подршка у том смислу перципира као једна од најзначајнијих за намјеру проширења породице. Спровођење мјере, нарочито на пољу мјереном индикатором број 4, смањиће утицај једне од највећих препреку достизању жељеног нивоа фертилитета, а то је неријешено или неадекватно ријешено стамбено питање младих брачних парова са дјецом. Такође, наведена мјера помоћи, односно подршке у рјешавању стамбеног питања позитивно ће утицати како на пољу подизања нивоа фертилитета, тако и на пољу елиминације потисних фактора за спољне миграције.

Финансијска пројекција са изворима финансирања: Планирати у буџету Града Бање Луке. Годишњи приходи буџета биће ускраћени за дио прихода.

4.3. МЈЕРА 3. - Нематеријална подршка за породице са дјецом

Веза са стратешким циљем: Мјера 3. је повезана са **Стратешким циљем 1. - Подизање нивоа фертилитета.**

Назив мјере:

Нематеријална подршка за породице са дјецом

У циљу смањења психолошке цијене родитељства потребно је увести низ релативно јефтиних мера које би уз одређене организационе напоре довеле до значајног олакшања у функционисању породица са дјецом. У том смислу се за све родитеље дјете млађе од 10 година, без обзира на ред рођења требају обезбиједити олакшице у коришћењу услуга које пружа Град и градске институције, односно установе и предузећа чији је Град оснивач. Ове олакшице не подразумијевају снижавање цијене услуга, већ предност у коришћењу истих. Неке од поменутих олакшица могу бити: предност у прибављању потребних докумената које издаје Градска управа и обављању различитих административних процедура; плаћање комуналних услуга; обезбијеђен и обиљежен паркинг простор на свим јавним паркиралиштима (минимум 10 % од укупног броја мјеста); формирање телефонског инфо - центра за породично савјетовање при ЈУ Центар за социјални рад Бања Лука; јавни превоз; зоне за родитеље са дјецом на јавним манифестацијама, концертима и спортским приредбама; организовање дана за дјецу у институцијама и пословним субјектима (дана када родитељи могу довести своју дјецу на радно мјесто ради ширења свијести о потреби политика прилагођених родитељству); итд. Корисници ове мјере би били сви чланови породица са дјецом до 10 година старости, а који имају пребивалиште на територији града Бање Луке.

Институција одговорна за координацију и спровођење: Град Бања Лука

Ресорно одговорне организационе јединице и радна тијела: Одјељење за друштвене дјелатности; Одјељење за комуналне послове; Одјељење за саобраћај и путеве; Одјељење за инспекцијске послове и комуналну полицију; Тим за спровођење Стратегије демографског развоја града Бање Луке.

Активности:

1. Успостављање система „породичне градске картице“;
2. Учешће Градске управе, градских институција, предузећа и установа чији је оснивач Град у систему „породичне градске картице“;
3. Обиљежавање посебног паркинг простора за породице са дјецом млађом од 10 година на свим јавним паркиралиштима (минимум 10 % од укупног броја мјеста);
4. Формирање телефонског инфо-центра за породично савјетовање при ЈУ Центар за социјални рад Бања Лука;
5. Организовање дана за дјецу у пословним субјектима и институцијама;

Кораци у реализацији мјере:

1. Формирање радног тијела за коначно формулисање и разраду конкретних приједлога мјера
2. Успостављање система „породичне градске картице“ и формулисање мјера и адресирање Градске управе, градских институција, предузећа и установа чији је оснивач Град
3. Надгледање спровођења мјера
4. Подношење редовних годишњих извјештаја о спровођењу мјера
5. Евалуација ефеката спровођења мјера

Период спровођења: континуирано

Индикатори за праћење резултата:

1. Формирано радно тијело за коначно формулисање и разраду конкретних приједлога мјера;
2. Установљен Водич са препорукама за имплементацију мјера и начинима њиховог остваривања (породичне градске картице);
3. Успостављен систем „породичне градске картице“
4. База корисника „породичне градске картице“;
5. Седам годишњих извјештаја;
6. Евалуациони извјештај према подацима о броју корисника, висини утрошених средстава и укључености правних субјеката чији је оснивач Град.

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу циља и приоритета: У истраживању је уочена разлика између реализованог (1,57) и жељеног нивоа фертилитета (2,06). Имајући у виду бројна друга истраживања спроведена у друштвима са проблемом недовољног рађања, шире схваћена про-породична атмосфера у локалној заједници је препозната као један од најважнијих контекстуалних фактора за достизање жељеног фертилитета. Креирање про-породичне климе у друштву и локалној средини индиректно утиче на снижавање психолошке цијене родитељства, гдје у модерним друштвима ови, нематеријални – субјективни трошкови, чине 2/3 онога што родитељи наводе као цену родитељства. Из наведеног произилази закључак да је дјеловање на психолошку цијену родитељства, али и на превазилажење и олакшавање свакодневних практичних проблема и потешкоћа са којима се родитељим са (нарочито малом) дјецом сусрећу, може дати значајан ефекат у достизању жељеног фертилитета. Наравно, ова мјера је само један од начина на које Град у домену својих ингеренција може утицати на стварање про-породичне климе у Бањој Луци.

Финансијска пројекција са изворима финансирања: Планирати у буџету Града Бање Луке уз процијењени број од око 60.000 корисника током цијелог периода важења стратегије.

4.4. МЈЕРА 4. - Субвенционисање дневне бриге о предшколској дјечи путем ваучера

Веза са стратешким циљем: Мјера 4. је повезана са **Стратешким циљем 1. - Подизање нивоа фертилитета.**

Назив мјере:

Субвенционисање дневне бриге о предшколској дјечи путем ваучера

У домену усклађивања рада и родитељства као важног елемента породичних политика потребно је подржати породице са дјецом предшколског узраста и умањити економски терет дневне бриге о дјечи. Осим што за циљ има умањење економске цијене дневне бриге о дјечи, ова мјера за циљ има и равномјернију дистрибуцију субвенција и на дио породица које у досадашњем систему субвенционисања нису биле обухваћене овим правом. Сви родитељи дјеце предшколског узраста могу остварити право на субвенцију путем ваучера уколико су оба родитеља запослена, односно уколико је бар један родитељ запослен и други родитељ активно тражи запослење путем Завода за запошљавање Републике Српске, односно уколико је самохрани родитељ запослен. Родитељи би ваучере могли искористити за плаћање боравка у јавној предшколској установи, приватној предшколској установи или за плаћање рачуна (услуга) јавним предузећима чији је оснивач Град или других роба и услуга које су унапријед дефинисане од стране Града. Имајући у виду ограниченост капацитета јавних предшколских установа, као и висину средстава потребних за проширење капацитета, било би рационално подржати и оне родитеље који би били спремни да своју дјецу збрину ванинституционално (у свом

дому уз баку, дједа или дадиљу). На овај начин би се умањиле листе чекања у јавним вртићима, а постигла би се равномјернија и праведнија распоdjела средстава намијењених дневној бризи о предшколској дјечи. Право на ваучере би се остваривало у трајању од годину дана, након чега се продужавало (у истом трајању), у складу са циклусом уписа дјеце у предшколске установе. Родитељи се на почетку сваког циклуса могу одлучити да ли ће ваучер користити за плаћање боравка у јавној предшколској установи, приватној предшколској установи или за плаћање рачуна (услуга) јавним предузећима чији је оснивач Град или других роба и услуга које су унапријед дефинисане од стране Града. Препоручени износ ваучера је 150 КМ на мјесечном нивоу.

Институција одговорна за координацију и спровођење: Град Бања Лука

Ресорно одговорне организационе јединице и радна тијела: Одјељење за друштвене дјелатности; ЈУ Центар за предшколско васпитање и образовање Бања Лука; „Водовод“ а.д. Бања Лука; „Чистоћа“ а.д. Бања Лука; „Еко топлане Бања Лука“ д.о.о.; ЈП „Аquaпа“ д.о.о. Бања Лука; Одсјек за информатику; Тим за спровођење Стратегије демографског развоја Града Бања Лука.

Активности:

1. Додјела вриједносних ваучера родитељима дјеце предшколског узраста као подршка дневној бризи о дјечи.
2. Информисање јавности о субвенционисању дневне бриге о предшколској дјечи системом ваучера

Кораци у реализацији мјере:

1. Формирање радног тијела за разраду приједлога субвенционисања дневне бриге о предшколској дјечи системом ваучера;
2. Формулисање и усвајање Правилника о додјели ваучера за дневну бригу о дјечи предшколског узраста;
3. Креирање и дистрибуција упутства о условима стицања права свим родитељима предшколске дјеце на територији града Бање Луке;
4. Информисање јавности током прве године примјене мјере;
5. Подношење редовних годишњих извјештаја о спровођењу мјере;
6. Евалуација ефеката спровођења мјере;

Период спровођења: континуирано

Индикатори за праћење резултата:

1. Формирано радно тијело за разраду приједлога субвенционисања дневне бриге о предшколској дјечи системом ваучера
2. Установљен Правилник о додјели ваучера за дневну бригу о дјечи предшколског узраста;

3. Формулисано Упутство о условима стицања права на ваучере;
4. Седам годишњих извјештаја;
5. Евалуациони извјештај према подацима о броју корисника, висини утрошених средстава и структури коришћења ваучера од стране родитеља.

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу циља и приоритета: У истраживању је уочена разлика између реализованог (1,57) и жељеног нивоа фертилитета (2,06). У оквиру истраживања спроведеног за потребе израде Стратегије, цијена збрињавања предшколске дјеце наведена је као једна од важнијих препрека достизању жељеног фертилитета. Поред тога, испитаници са територије града Бање Луке навели су субвенционисану цијену дневне бриге о предшколској дјечи као једну од важнијих мјера подршке рађању жељеног броја дјеце. Иако на територији града Бање Лука већ постоји систем субвенција боравка дјеце у јавним и приватним предшколским установама, било је потребно проширити обухват и постићи равномјернију и праведнију расподелу средстава у циљу достизања жељеног нивоа фертилитета. Наиме, извјестан број дјеце бива изостављен услед недовољних капацитета како јавних, тако и приватних вртића, али постоји и онај дио родитеља који имају тежњу да бригу о својој дјечи радије повјери сродницима (најчешће бакама и дедама) или дадиљама. Не само да је њихов допринос нивоу рађања у граду значајан, већ је потребно ове родитеље који такође захтијевају подршку у дневном збрињавању своје дјеце подржати у намери да ускладе приватну и професионалну сферу. На овај начин би се постигао шири обухват и обезбиједила флексибилизација коришћења намијењених средстава (кроз систем ваучера) која би боље одговорила на потребе родитеља у овој сфери уз индиректан позитиван утицај на достизање жељеног нивоа репродукције.

Финансијска пројекција са изворима финансирања: Планирати у буџету Града Бање Луке уз процијењени број од око 6. 500 корисника на годишњем нивоу током цијелог периода важења стратегије. Годишњи приходи буџета би били умањени због умањења прихода јавних предузећа чији је Град оснивач због плаћања дијела рачуна ваучерима.

4.5. МЈЕРА 5. - Породична, репродуктивна и здравствена едукација

Веза са стратешким циљем: Мјера 5. је повезана са **Стратешким циљем 1. - Подизање нивоа фертилитета** и **Стратешким циљем 2. - Унапрјеђење морталитетних услова у средовјечном и старијем становништву.**

Назив мјере:

Породична, репродуктивна и здравствена едукација

Едукација у домену популационих питања, породичних односа и равноправности полова, репродукције и сексуалности, али и здравих животних стилова, препозната је као

важан начин дјеловања на информисаност младих и унапрјеђење њихових вјештина за складан и здрав живот уз пуно остварење њихових потенцијала на пољу репродукције и сексуалности, хуманизације међуљудских односа и здравог и дугог живота. У истраживању за потребе израде Стратегије 78 % испитаника је изјавило да оваква едукација треба бити саставни дио школског програма који би почињао између шестог и деветог разреда (60%) било као засебан предмет, било као саставни дио других наставних предмета. Имајући у виду пионирски карактер ове стратегије, прва препорука је била да се са увођењем поменутих садржаја почне у виду факултативног блока од 10 школских часова и то у четири виша разреда основних школа (шестом, седмом, осмом и деветом) усклађено са узрастом ученика. У том смислу, као добра полазна основа сматран је приручник за наставнике основних школа „Здравље младих“ Босанско - подрињског кантона, који треба тематски прилагодити стратешким циљевима овог документа. Имајући у виду постојећу оптерећеност ђака постојећим школским програмом, потребно је осмислити систем подстицаја њиховог укључивања у овај програм (нпр. бесплатно коришћење градских базена). Уколико до почетка имплементације Стратегије, буде завршен садржај за едукацију на пољу репродуктивног здравља за Републику Српску, које у сарадњи са Популационим фондом Уједињених нација развија Министарство просвјете и културе Републике Српске, потребно је упутити позив и координисати мјере са Министарством, те развити пилот пројекат за Бању Луку. У том смислу, могуће је да се обука будућих тренера, односно наставног кадра који ће обучавати своје колеге широм Републике Српске, обави у Бањој Луци.

Институција одговорна за координацију и спровођење: Град Бања Лука

Ресорно одговорне организационе јединице и радна тијела: Одјељење за друштвене дјелатности; Тим за спровођење Стратегије демографског развоја Града Бања Лука.

Активности:

1. Спровођење 10 - часовне блоковске - факултативне наставе у основним школама за ученике од шестог до деветог разреда из области породичне, репродуктивне и здравствене едукације;
2. Учешће спортско - рекреативних центара (чији је оснивач Град) у награђивању полазника овог програма.

Кораци у реализацији мјере:

1. Формирање радног тијела за припрему спровођења Породичне, репродуктивне и здравствене едукације
2. Упућивање иницијативе за пилот - пројекат ка Министарству просвјете и културе Републике Српске;
3. Израда наставног програма овог пилот - пројекта;
4. Обука наставника основних школа за извођење наставе Породичне, репродуктивне и здравствене едукације;
5. Дефинисање видова награђивања за учеснике у пилот - пројекту;

6. Евалуација ефеката спровођења мјере.

Период спровођења: континуирано

Индикатори за праћење резултата:

1. Формирано радно тијело за припрему спровођења Породичне, репродуктивне и здравствене едукације;
2. Иницијатива упућена Министарству просвјете и културе Републике Српске;
3. Израђен наставни програм блоковске - факултативне наставе Породичне, репродуктивне и здравствене едукације;
4. Годишњи евалуациони извештаји према подацима о броју учесника програма, висини утрошених средстава и укључености правних субјеката у систем награђивања.

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу циља и приоритета: У истраживању је уочена изузетно неповољна структура употребе контрацепције што имплицира незадовољавајуће стање репродуктивног здравља становништва. Такође, разлика између оствареног и жељеног броја дјеце, уз навођење здравствених разлога као узрока неоствареног фертилитета упућују на неопходност едукације младих у циљу унапрјеђења како репродуктивног, тако и општег здравља. Уз правовремено стицање знања и вјештина у овим областима, према досадашњим искуствима земаља у којима се оваква едукација спроводи, може се очекивати да спровођење едукације младих резултује бољим стањем репродуктивног здравља, нижим нивоом адолесцентских трудноћа, смањењем породичног и вршњачког насиља, већим сензибилитетом за популационе проблеме и одговорнијим односом према сопственом здрављу. Секундарни, демографски ефекти се огледају у смањењу биолошких препрека ка достизању жељеног фертилитета и смањењу превентабилних узрока смртности. На тај начин, уз повећани фертилитет и смањену смртност не само да се стреми демографском циљу, већ се унапрјеђује квалитет живота појединца и локалне заједнице у цјелини.

Финансијска пројекција са изворима финансирања: Планирати у буџету Града Бање Луке уз процијењени број од 2.000 до 4.000 полазника програма на годишњем нивоу током цијелог периода важења стратегије.

4.6. МЈЕРА 6. - Организовање редовних бесплатних систематских прегледа и циљаних здравствених прегледа и тестова на поједина обољења

Веза са стратешким циљем: Мјера 6. је повезана са Стратешким циљем 2. - Унапрјеђење морталитетних услова у средовјечном и старијем становништву.

Назив мјере:

Организовање редовних бесплатних систематских прегледа и циљаних здравствених прегледа и тестова на поједина обољења

У контексту савремених демографских токова на нашем подручју, неповољни морталитетни услови, нарочито међу средовјечном и старијем становништву, један су од разлога који доводи до немогућности природног обнављања становништва. Самим тим, доведено је у питање остваривање развојних циљева. Морталитет није главна динамичка компонента, али усљед наведених фактора неће бити могуће постићи кретање броја становника на жељеном нивоу, нарочито у погледу кретања радно - способног становништва. Имајући у виду да је унапрјеђење морталитетних услова у средовјечном и старијем становништву основни елемент једног од стратешких циљева ове стратегије. Специфичне стопе смртности од појединих обољења, стопа оболијевања од појединих болести, резултати истраживања која указују на касно откривање превентабилних стања и обољења и стања и обољења која могу бити успјешно лијечена, указују на потребу организовања редовних бесплатних систематских прегледа и циљаних здравствених прегледа и тестова на поједина обољења. Високи трошкови лијечења појединих група обољења, нарочито малигних, личне трауме, умањење радне способности и привремени или трајни прекид радног ангажмана, као и оно најзначајније - губитак људских живота, разлози су за повећање напора на организованој друштвеној акцији на овом пољу. У истраживању за потребе израде Стратегије, 77,5% испитаника је изразило спремност да се одазове на бесплатне редовне систематске здравствене прегледе дому здравља или другој здравственој установи, док би се 78% испитаника одазвало на бесплатне циљане здравствене прегледе и тестове на поједина обољења (тзв. скрининг тестове), у циљу превенције оболијевања. У том смислу, треба развијати, унапрјеђивати и масовљавати активности попут оне чија је реализација започела прије три године под слоганом „За твоје добро“, у сарадњи Града Бање Луке и ЈЗУ Дом здравља у Бањој Луци, који се базира на превенцији и раном откривању кардиоваскуларних и малигних обољења. За потпун ефекат ове мјере, организовање редовних бесплатних систематских прегледа и циљаних здравствених прегледа и тестова на поједина обољења мора бити организовано, систематично, редовно, бесплатно и масовно.

Институција одговорна за координацију и спровођење: Град Бања Лука

Ресорно одговорне организационе јединице и радна тијела: Одјељење за друштвене делатности; ЈЗУ Дом здравља у Бањој Луци; Тим за спровођење Стратегије демографског развоја Града Бања Лука.

Активности:

1. Спровођење редовних бесплатних систематских прегледа;
2. Спровођење редовних бесплатних циљаних здравствених прегледа и тестова на поједина обољења (тзв. скрининг тестови).

Кораци у реализацији мјере:

1. Формирање радног тијела за припрему редовних бесплатних систематских прегледа и циљаних здравствених прегледа и тестова на поједина обољења
2. Израда нових и/или измјена постојећих проведбених аката за организовање редовних бесплатних систематских прегледа и циљаних здравствених прегледа и тестова на поједина обољења;
3. Креирање дугорочног плана прегледа, укључујући термински, кадровски и материјални план;
4. Евалуација ефеката спровођења мјере.

Период спровођења: континуирано

Индикатори за праћење резултата:

1. Формирано радно тијело за припрему редовних бесплатних систематских прегледа и циљаних здравствених прегледа и тестова на поједина обољења;
2. Усвојени проведбени акти за организовање редовних бесплатних систематских прегледа и циљаних здравствених прегледа и тестова на поједина обољења;
3. Креиран дугорочни план прегледа, укључујући термински, кадровски и материјални план;
4. Годишњи евалуациони извештаји према подацима о броју прегледа, броју и структури прегледаних лица, висини утрошених средстава.

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу циља и приоритета: Статистички подаци о морталитету и резултати различитих истраживања указују на неповољне морталитетне услове, нарочито у средовјечном и старијем становништву. Резултати истраживања за потребе израде Стратегије говоре да је више од 3/4 испитаника (77,5%) вољно да се одазове на бесплатне редовне систематске здравствене прегледе дому здравља или другој здравственој установи. Мало је и већи удио оних који би се одазвали на бесплатне циљане здравствене прегледе и тестове на поједина обољења (тзв. скрининг тестове), у циљу превенције оболијевања и износи 78 % испитаника. Такође, резултати до којих се дошло у истраживању за потребе израде стратегије, а који се не односе непосредно на морталитетне услове и унапрјеђење здравља, говоре о неопходности унапрјеђења здравља. У истраживању је утврђено да код лица која нису остварила жељени фертилитет, 33,7% њих наводи да је стерилитет испитаника и/или партнера имао утицај на ниво оствареног фертилитета, а код готово 1/5 испитаника (18,4%) су много и изузетно много утицали на неостваривање жељеног фертилитета. Код лица која нису остварила жељени фертилитет, 36,7% њих наводи да су други здравствени разлози (осим стерилитета испитаника и/или партнера) имали утицај на ниво оствареног фертилитета. Готово 1/4 испитаника (23,5%), од лица која нису остварила жељени фертилитет, оцијенили су да су други здравствени разлози много и изузетно много утицали на неостваривање жељеног фертилитета. Наведени подаци из наведеног истраживања, укључујући статистичке податке о морталитету и резултате других истраживања, указују на двије чињенице. Прва чињеница су неповољни морталитетни услови, а друга је да је

становништво града Бање Луке вољно да учествује у превентивним програмима, односно да се одазове на организоване редовне бесплатне систематске прегледе и циљане здравствене прегледе и тестове на поједина обољења. Унапрјеђење здравља водиће до постепене елиминације узрока неповољних морталитетних услова, унаприједиће здравље и дуговјечност, а што ће у коначници повољно утицати на природно обнављање становништва.

Финансијска пројекција са изворима финансирања: Из средстава Фонда здравственог осигурања Републике Српске у складу са нивоом права пацијената утврђених Законом, те планирати и у буџету Града Бање Луке уз процијењени обухват од 40.000 прегледаних лица годишње.

4.7. МЈЕРА 7. - Креирање подстицајних мјера за привлачење фриленс заједнице, дигиталних номада и других висококвалификованих стручњака

Веза са стратешким циљем: Мјера 7. је повезана са **Стратешким циљем 3. - Задржавање достигнутог нивоа унутрашњих миграција, смањење спољних миграција и равномјернији размјештај становништва на подручју града.**

Назив мјере:

Креирање подстицајних мјера за привлачење фриленс заједнице, дигиталних номада и других висококвалификованих стручњака

Опис са оквирним подручјем дјеловања: Креирање подстицајних мјера за привлачење фриленс заједнице, дигиталних номада и других висококвалификованих стручњака ће се одвијати кроз промоцију града Бање Луке као пожељне дестинације за живот, те кроз субвенционисање самозапошљавања и запошљавања у виду суфинансирања трошкова пореза и доприноса за фриленсере, тзв. дигиталне номаде и друге висококвалификоване стручњаке. Суфинансирање трошкова пореза и доприноса за наведене профиле би било одређено према просјечној

Институција одговорна за координацију и спровођење: Град Бања Лука

Ресорно одговорне организационе јединице и радна тијела: Одјељење за друштвене дјелатности; Одјељење за привреду и локални економски развој; Одјељење за просторно уређење; Одјељење за комуналне послове; Одсјек за међународну сарадњу и пројекте; Тим за спровођење Стратегије демографског развоја града Бање Луке.

Активности:

1. Промоција града Бање Луке као пожељне дестинације за живот

2. Едукација фриленсера, тзв. дигиталних номада и других висококвалификованих стручњака из области самозапошљавања у складу са прописима Републике Српске
3. Субвенционисање самозапошљавања у виду суфинансирања трошкова пореза и доприноса за фриленсере, тзв. дигиталне номаде и и друге висококвалификоване стручњаке
4. Субвенционисање запошљавања у виду суфинансирања трошкова пореза и доприноса за фриленсере, тзв. дигиталне номаде и и друге висококвалификоване стручњаке

Кораци у реализацији мјере:

1. Формирати радно тијело за припрему активности у циљу промовисања града Бање Луке као пожељне дестинације за живот
2. Формирати радно тијело за припрему програма субвенционисања самозапошљавања и самозапошљавања у виду суфинансирања трошкова пореза и доприноса за фриленсере, тзв. дигиталне номаде и друге висококвалификоване стручњаке
3. Припрема едукативних материјала из области самозапошљавања у складу са прописима Републике Српске
4. Опредијелити износ, односно процентуално учешће Града Бање Луке у суфинасирању трошкова пореза и доприноса
5. Израдити опште и provedбене акте за остваривање права на суфинансирања трошкова пореза и доприноса за фриленсере, тзв. дигиталне номаде и и друге висококвалификоване стручњаке

Период спровођења: континуирано

Индикатори за праћење резултата:

1. Формирано радно тијело за припрему активности у циљу промовисања града Бање Луке као пожељне дестинације за живот
2. Формирано радно тијело за припрему програма субвенционисања самозапошљавања и самозапошљавања у виду суфинансирања трошкова пореза и доприноса за фриленсере, тзв. дигиталне номаде и друге висококвалификоване стручњаке
3. Креирани едукативни материјали из области самозапошљавања фриленсера, тзв. дигиталних номада и других висококвалификованих стручњака
4. Одређен износ, односно процентуално учешће Града Бање Луке у суфинасирању трошкова пореза и доприноса
5. Усвојени општи и provedбени акти за остваривање права на суфинансирања трошкова пореза и доприноса за фриленсере, тзв. дигиталне номаде и и друге висококвалификоване стручњаке

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу циља и приоритета:

Према резултатима истраживања за потребе израде Стратегије, 16% испитаника често или стално размишља о иселјавању из мјеста пребивалишта, а 31% о томе размишља понекад. Од лица која размишљају о пресељењу, велика и веома велика вјероватноћа за пресељење у року од годину дана је утврђена код 9 % лица, док је 2,8 % у процесу пресељења. То показује умјерен емиграциони потенцијал, који је, према истим резултатима, израженији у градском подручју у односу на приградска и сеоска подручја. Свега 14,5% испитаника сматра да не постоје разлози за иселјење. Од потенцијалних миграната, у иностранство би се одселило 98,3% испитаника, док 1,7% отпада на пресељење у друго насељено мјесто у граду Бањој Луци, другу општину или град у Републици Српској, у Федерацију Босне и Херцеговине или Брчко дистрикт Босне и Херцеговине. Имајући у виду да образованије и становништво из градског подручја показује већи емиграциони потенцијал, те да исто становништво показује мању зависност радног ангажмана од непосредног радног мјеста кроз ангажмане у режиму рада од куће, креирање подстицајних мјера за привлачење фриленс заједнице, дигиталних номада и других висококвалификованих стручњака је логичан друштвени одговор и активност са циљем задржавања висококвалификоване радне снаге, те привлачење таквих кадрова из других земаља и других подручја из Републике Српске, али и ван ње. То потврђују и резултати истраживања према којим као побољшања у сфери друштвеног живота која би највише утицала на одлуку да остану или да се врате уколико се иселе, 50,3% испитаника перципира веће шансе за запослење 43,2% једнаке шансе за напредовање у послу и 42,7% испитаника бољу здравствену и социјалну заштита. Подстицајне мјере за привлачење фриленс заједнице, дигиталних номада и других висококвалификованих стручњака позитивно ће утицати на задржавање достигнутог нивоа унутрашњих миграција, али и смањење спољних миграција путем елиминисања потисних фактора за спољне миграције, те стварањем предуслова за ограничене повратне миграције.

Финансијска пројекција са изворима финансирања: Планирати у буџету Града Бање Луке на начин да кориснику субвенција/подстицаја припада утврђени проценат

4.8. МЈЕРА 8. - Промоција, развој и унапрјеђење капацитета села као дестинације за живот међу урбаним становништвом Бање Луке

Веза са стратешким циљем: Мјера 8. је повезана са Стратешким циљем 3. - **Задржавање достигнутог нивоа унутрашњих миграција, смањење спољних миграција и равномјернији размјештај становништва на подручју града.**

Назив мјере:

Промоција, развој и унапрјеђење капацитета села као дестинације за живот међу урбаним становништвом Бање Луке

Опис са оквирним подручјем дјеловања: Промоција, развој и унапрјеђење капацитета села као дестинације за живот међу урбаним становништвом Бање Луке биће реализован кроз неколико активности. У оквиру ове мјере, а као допуну мјере број 2, потребно је обезбиједити инфраструктурне предуслове за избор приградских и сеоских насељених мјеста као пожељног мјеста становања за младе парове са дјецом. У том смислу, поред уобичајене комуналне инфраструктуре, потребно је развити компетитивне услове у предшколским и основношколским установама у приградском и сеоском подручју кроз кадровско јачање истих, а путем стимулација за новозапослени наставни и васпитни кадар школа и предшколских установа која расте са удаљеношћу од насељеног мјеста Бања Лука, а у чијем избору учествују надлежне организационе јединице Града. Такође, привлачење квалитетног кадра је могуће и кроз уређивање радних простора на сеоском подручју за фриленсере, тзв. дигиталне номаде и друге висококвалификоване стручњаке (тзв. хабови).

Институција одговорна за координацију и спровођење: Град Бања Лука

Ресорно одговорне организационе јединице и радна тијела: Одјељење за друштвене дјелатности; Одјељење за привреду и локални економски развој; Одјељење за просторно уређење; Одјељење за комуналне послове; Одсјек за међународну сарадњу и пројекте; Центар за развој пољопривреде и села Бања Лука; ЈУ Центар за предшколско васпитање и образовање Бања Лука; Градска развојна агенција Бања Лука; Тим за спровођење Стратегије демографског развоја града Бање Луке.

Активности:

1. Идентификација инфраструктурне опремљености и рад на подизању нивоа инфраструктурне опремљености на приградском и сеоском подручју
2. Стимулација за новозапослени наставни и васпитни кадар школа и предшколских установа која расте са удаљеношћу од насељеног мјеста Бања Лука, а у чијем избору учествују надлежне организационе јединице Града
3. Подизање нивоа атрактивности села кроз уређивање радних простора на сеоском подручју за фриленсере, тзв. дигиталне номаде и друге висококвалификоване стручњаке (тзв. хабови)

Кораци у реализацији мјере:

1. Формирати радно тијело за анализу инфраструктурне опремљености, усмјеравање и праћење подизања нивоа инфраструктурне опремљености на приградском и сеоском подручју
2. Формирати радно тијело за припрему програма стимулација за новозапослени наставни и васпитни кадар школа и предшколских установа

3. Израдити опште и provedбене акте за остваривање права на стимулацију за новозапослени наставни и васпитни кадар школа и предшколских установа
4. Одредити просторе перспективне за уређивање или преуређивање у радне просторе на сеоском подручју за фриленсере, тзв. дигиталне номаде и друге висококвалификоване стручњаке (тзв. хабови)
5. Подношење редовних годишњих извјештаја о спровођењу мјере
6. Евалуација ефеката спровођења мјере;

Период спровођења: континуирано

Индикатори за праћење резултата:

1. Формирано радно тијело за анализу инфраструктурне опремљености, усмјеравање и праћење подизања нивоа инфраструктурне опремљености на приградском и сеоском подручју
2. Формирано радно тијело за припрему програма стимулација за новозапослени наставни и васпитни кадар школа и предшколских установа
3. Усвојени општи и/или provedбени акти за остваривање права на стимулацију за новозапослени наставни и васпитни кадар школа и предшколских установа
4. Одабрани простори за уређивање или преуређивање у радне просторе на сеоском подручју за фриленсере, тзв. дигиталне номаде и друге висококвалификоване стручњаке (тзв. хабови)

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу циља и приоритета:

Према резултатима истраживања за потребе израде стратегије, 19, 2% становника градског подручја, односно градског насеља Бања Лука, би жељело да се пресели на село. Као услуге које је потребно успоставити и/или унаприједити да би се преселили на село, испитаници највише потребним сматрају изградњу инфраструктуре (водоснабдијевање, струју, путеве, телефон), организован јавни превоз, рад основне школе, амбуланте породичне медицине и предшколске установе. Из наведених разлога, подизање нивоа инфраструктурне опремљености на приградском и сеоском подручју, стимулација за новозапослени наставни и васпитни кадар школа и предшколских установа, те привлачење висококвалификованог кадра би били адекватан одговор локалне заједнице у циљу постизања равномјернијег распореда становништва, као и смањења емиграције. Имајући у виду да образованије и становништво из градског подручја показује већи емиграциони потенцијал, те да исто становништво показује мању зависност радног ангажмана од непосредног радног мјеста кроз ангажмане у режиму рада од куће, креирање садржаја за привлачење фриленс заједнице, дигиталних номада и других висококвалификованих стручњака на сеоско и приградско подручје је комплементаран активностима из мјере број 7.

Финансијска пројекција са изворима финансирања: Планирати у буџету Града Бање Луке.

4.9. МЈЕРА 9. - Креирање и суфинансирање дневних центара за старија лица на бази јавно - приватног партнерства

Веза са стратешким циљем: Мјера 9. је повезана са **Стратешким циљем 4. - Унапрјеђење положаја старијих лица и редефинисање улоге старијих лица кроз активно старење.**

Назив мјере:

Креирање и суфинансирање дневних центара за старија лица на бази јавно - приватног партнерства

У оквиру наведеног стратешког циља, а имајући у виду досадашња искуства, важно је подстаћи и подржати што дужи самосталан и независан живот старијих лица у сопственом домаћинству, а нарочито подстаћи ванинституционалну бригу о старијим лицима. Живот у сопственом породичном окружењу је један од основних елемената концепта активног старења, без обзира да ли се ради о старачким домаћинствима или старијим лицима која живе са својим млађим сродницима. Улога породице и познатог окружења је истакнута као важан фактор дужег и здравијег живота старих, те је потребно креирати систем који омогућава дневне активности старијих лица ради превазилажења усамљености и ради подстицања друштвене укључености и интеграције. Осим тога, уважавајући концепт цјеложивотног учења, стицање вјештина у дигиталној сфери, унапрјеђење занатских и умјетничких вјештина, прилагођене спортске активности итд. су значајне са становишта здравог старења, али имају и практичан значај. Имајући у виду да ова мјера уз демографски, има и јак социјални карактер, потребно је увести субвенционисање цијене или потпуно бесплатне услуге ових центара за оне кориснике који се налазе испод утврђеног доходног цензуса.

Институција одговорна за координацију и спровођење: Град Бања Лука

Ресорно одговорне организационе јединице и радна тијела: Одјељење за друштвене дјелатности; Одјељење за привреду и локални економски развој; ЈУ Центар за социјални рад Бања Лука; Тим за спровођење Стратегије демографског развоја града Бање Луке.

Активности:

1. Подршка раду постојећих дневних центара за старија лица

2. Подршка оснивању и раду дневних центара за старија лица на бази јавно - приватног партнерства
3. Информисање јавности о начинима коришћења услуга дневних центара за старија лица
4. Субвенционисање цијене или потпуно бесплатно коришћење услуга дневних центара за старија лица за оне кориснике који се налазе испод утврђеног доходног цензуса

Кораци у реализацији мјере:

1. Формирање радног тијела за успостављање и развој дневних центара за старија лица
2. Израдити опште и provedбене акте за подршку оснивању и раду дневних центара за старија лица
3. Израдити опште и provedбене акте за остваривање права на бесплатну или субвенционисану услугу дневних центара за старија лица
4. Информисање јавности у вези са радом дневних центара за старија лица
5. Подношење редовних годишњих извјештаја о спровођењу мјере
6. Евалуација ефеката спровођења мјере

Период спровођења: континуирано

Индикатори за праћење резултата:

1. Формирано радно тијело за успостављање и развој дневних центара за старија лица
2. Усвојени општи и/или provedбени акти за подршку оснивању и раду дневних центара за старија лица
3. Усвојени општи и/или provedбени акти за остваривање права на бесплатну или субвенционисану услугу дневних центара за старија лица
4. Успостављена база корисника дневних центара за старија лица
5. Седам годишњих извештаја
6. Евалуациони извештај према подацима о броју и врсти дневних центара за старија лица, броју корисника, висини и намјени утрошених средстава

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу циља и приоритета: Унапрјеђење положаја старијих лица путем концепта активног старења, а кроз обезбјеђивање подршке породицама које брину о својим старијим члановима и самим старачким домаћинствима је важно из разлога што старији у породичном окружењу дуже и здравије живе. Креирање система који омогућава дневне активности старијих лица ради превазилажења усамљености и ради подстицања друштвене укључености и интеграције је значајан корак у том правцу. Цјеложивотно учење, нарочито кроз стицање вјештина у дигиталној сфери, стицању и унапрјеђењу занатских и умјетничких вјештина, прилагођене спортске активности додатно ће оснажити старија лица, те се спровођењем ове мјере у пуном

капацитету може очекивати повећање очекиваног трајања живота за лица стара 65 и више година, али још важније, повећање броја година проведених у добром здрављу за лица стара 65 и више година. Подршка самосталном животу старих као индиректни ефекат има смањење оптерећења здравственог система и система институционалне заштите старих.

Финансијска пројекција са изворима финансирања: Планирати у буџету Града Бање Луке уз процијењени број од око 4.000 корисника дневних центара за старија лица на годишњем нивоу током цијелог периода важења стратегије.

4.10. МЈЕРА 10. - Успостављање сервиса за помоћ у кући за лица стара 65 и више година

Веза са стратешким циљем: Мјера 10. је повезана са **Стратешким циљем 4. - Унапрјеђење положаја старијих лица и редефинисање улоге старијих лица кроз активно старење.**

Назив мјере:

Успостављање сервиса за помоћ у кући за лица стара 65 и више година

У оквиру наведеног стратешког циља, а имајући у виду досадашња искуства, важно је подстаћи и подржати што дужи самосталан и независан живот старијих лица у сопственом домаћинству, а нарочито ванинституционалну заштиту старих. Живот у сопственом породичном окружењу је један од основних елемената концепта активног старења, без обзира да ли се ради о старачким домаћинствима или старијим лицима која живе са својим млађим сродницима. Улога породице и познатог окружења је истакнута као важан фактор дужег и здравијег живота старих, те је потребно креирати систем помоћи у кући који би унаприједио положај старих лица и породица које брину о својим старијим члановима. Поменута мјера би требало да обухвата спектар активности (дјелатности) помоћи у кући као што су: ситне кућне поправке, достава лијекова и намирница, помоћ у административним процедурама (плаћање рачуна, прибављање докумената, итд.), услуге прања и пеглања веша, припрема obroка, итд. Сервисе за помоћ у кући за лица стара 65 и више година могуће је развијати кроз јавно - приватно партнерство, кроз субвенционисање покретања сервиса као предузетничке радње или као вид подршке социјалном предузетништву. С обзиром на то да ова мјера уз демографски, има и јак социјални карактер, потребно је увести субвенционисање цијене услуга ових сервиса за оне кориснике који се налазе испод утврђеног доходног цензуса.

Институција одговорна за координацију и спровођење: Град Бања Лука

Ресорно одговорне организационе јединице и радна тијела: Одјељење за друштвене дјелатности; Одјељење за привреду и локални економски развој; ЈУ Центар за социјални рад Бања Лука; Тим за спровођење Стратегије демографског развоја града Бање Луке.

Активности:

1. Подршка оснивању сервиса помоћи у кући за лица стара 65 и више година
2. Информисање јавности о начинима коришћења услуга сервиса помоћи у кући за лица стара 65 и више година.
3. Субвенционисање цијене коришћења сервиса помоћи у кући за лица стара 65 и више година за оне кориснике који се налазе испод утврђеног доходног цензуса

Кораци у реализацији мјере:

1. Формирање радног тијела за успостављање система подршке оснивању сервиса помоћи у кући за лица стара 65 и више година
2. Израдити опште и/или provedбене акте за подршку оснивању сервиса помоћи у кући за лица стара 65 и више година
3. Израдити опште и/или provedбене акте за остваривање права на бесплатну или субвенционисану услугу сервиса помоћи у кући на територији Града Бање Луке
4. Информисање јавности
5. Подношење редовних годишњих извештаја о спровођењу мјере подршке оснивању сервиса помоћи у кући за лица стара 65 и више година
6. Евалуација ефеката спровођења мјере подршке оснивању сервиса помоћи у кући за лица стара 65 и више година

Период спровођења: континуирано

Индикатори за праћење резултата:

1. Формирано радно тијело за успостављање система подршке оснивању сервиса помоћи у кући за лица стара 65 и више година
2. Усвојени општи и/или provedбени акти за подршку оснивању сервиса помоћи у кући за лица стара 65 и више година
3. Усвојени општи и/или provedбени акти за остваривање права на бесплатну или субвенционисану услугу сервиса помоћи у кући на територији Града Бање Луке
4. База корисника сервиса;
5. Седам годишњих извјештаја;
6. Евалуациони извјештај према подацима о броју и врсти основаних сервиса, броју корисника, висини и намјени утрошених средстава.

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу циља и приоритета: Унапрјеђење положаја старијих лица путем концепта активног старења, а кроз обезбјеђивање подршке породицама које брину о својим старијим члановима и самим старачким домаћинствима је важно из разлога што старији у породичном окружењу дуже и здравије живе. Оснаживањем капацитета за пружање услуга старијим лицима у њиховом сопственом дому несумњиво тежимо циљу здравог старења у ванинституционалном оквиру кроз

устпостављање различитих видова помоћи у кући. Као ефекат пуне имплементације ове мјере може се очекивати повећање очекиваног трајања живота за лица стара 65 и више година, али још важније, повећање броја година проведених у добром здрављу за лица стара 65 и више година. Подршка самосталном животу старих као индиректни ефекат има смањење оптерећења здравственог система и система институционалне заштите старих.

Финансијска пројекција са изворима финансирања: Планирати у буџету Града Бање Луке уз процијењени број од око 4.000 корисника сервиса помоћи у кући на годишњем нивоу током цијелог периода важења стратегије.

4.11. МЈЕРА 11. - Идентификација резерви радне снаге међу лицима са оствареним правом на старосну пензију, те дефицита на тржишту рада који би се могли покрити на овај начин, те иницирање измјене прописа у области рада и пензијско - инвалидске заштите

Веза са стратешким циљем: Мјера 11. је повезана са **Стратешким циљем 4. - Унапрјеђење положаја старијих лица и редифинисање улоге старијих лица кроз активно старење.**

Назив мјере:

Идентификација резерви радне снаге међу лицима са оствареним правом на старосну пензију, те дефицита на тржишту рада који би се могли покрити на овај начин, те иницирање измјене прописа у области рада и пензијско - инвалидске заштите

У оквиру наведеног стратешког циља, а имајући у виду досадашња искуства, важно је подстаћи и подржати што дужи самосталан и независан живот старијих лица у сопственом домаћинству, а нарочито подстаћи ванинституционалну бригу о старијим лицима. Имајући у виду ниво пензија у Републици Српској, као доминантног облика сталних примања старијих лица, те трошкове живота, јасно је да старијим лицима опада животни стандард одласком у старосну пензију. Још неповољнији су други облици примања као што су породична пензија, социјална помоћ и слично. С друге стране, постоје дефицити појединих образовних профила на тржишту рада, који би се могли адекватно попунити лицима која се пензионисана. У том, смислу потребно је измијенити одређен број прописа како лица која су остварила право на старосну пензију, а имају радну способност и жељу да раде, у случају поновног радног ангажовања не би губила право на пензију, те како би им рад након пензионисања био адекватно валоризован кроз касније увећање пензије.

Институција одговорна за координацију и спровођење: Град Бања Лука

Ресорно одговорне организационе јединице и радна тијела: Одјељење за друштвене дјелатности; Одјељење за привреду и локални економски развој; ЈУ Центар за социјални рад Бања Лука; Тим за спровођење Стратегије демографског развоја града Бање Луке.

Активности:

1. Идентификација резерви радне снаге међу лицима са оствареним правом на старосну пензију
2. Идентификација дефицита на тржишту рада који би се могли покрити ангажовањем лица са оствареним правом на старосну пензију
3. Иницирање измјене прописа у области рада и пензијско - инвалидске заштите

Кораци у реализацији мјере:

1. Формирање радног тијела за идентификацију резерви радне снаге међу лицима са оствареним правом на старосну пензију и анализу дефицита на тржишту рада
2. Формирање радног тијела за иницирање измјене прописа у области рада и пензијско - инвалидске заштите
3. Информисање јавности ради идентификације резерве радне снаге и дефицита на тржишту рада
4. Идентификовати резерве радне снаге међу лицима са оствареним правом на старосну пензију
5. Идентификовати дефиците на тржишту рада који би се могли покрити ангажовањем лица са оствареним правом на старосну пензију
6. Иницирати измјену прописа у области рада и пензијско - инвалидске заштите
7. Повезати установљену понуду и тражњу кадрова из реда старијих лица
8. Подношење редовних годишњих извјештаја о спровођењу мјере
9. Евалуација ефеката спровођења мјере

Период спровођења: континуирано

Индикатори за праћење резултата:

1. Формирано радно тијело за идентификацију резерви радне снаге међу лицима са оствареним правом на старосну пензију и анализу дефицита на тржишту рада
2. Формирано радно тијело за иницирање измјене прописа у области рада и пензијско - инвалидске заштите
3. Креирана база података понуде и тражње кадрова из реда старијих лица
4. Иницирана измјена прописа у области рада и пензијско - инвалидске заштите
5. Седам годишњих извјештаја
6. Евалуациони извјештај са подацима о предузетим активностима на идентификацији резерви радне снаге међу лицима са оствареним правом на

старосну пензију, дефицита на тржишту рада, као и са садржајем иницијативе за измјену прописа у области рада и пензијско - инвалидске заштите

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу циља и приоритета: Унапрјеђење положаја старијих лица путем концепта активног старења, а кроз обезбјеђивање подршке породицама које брину о својим старијим члановима и самим старачким домаћинствима је важно из разлога што старији у породичном окружењу дуже и здравије живе. Креирање система који омогућава дневне активности старијих лица ради превазилажења усамљености и ради подстицања друштвене укључености и интеграције је значајан корак у том правцу. Цјеложивотно учење, нарочито кроз стицање вјештина у дигиталној сфери, стицању и унапрјеђењу занатских и умјетничких вјештина, прилагођене спортске активности додатно ће оснажити старија лица, те се провођењем ове мјере у пуном капацитету може очекивати повећање очекиваног трајања живота за лица стара 65 и више година, али још важније, повећање броја година проведених у добром здрављу за лица стара 65 и више година. Подршка самосталном животу старих као индиректни ефекат има смањење оптерећења здравственог система и система институционалне заштите старих.

Финансијска пројекција са изворима финансирања: За провођење наведене мјере није предвиђено трајно финансирање, те их у буџету Града Бање Луке није потребно планирати континуирано. Потребна су једнократна средства за израду базе података.

5. ОПИС УНУТРАШЊЕ И МЕЋУСОБНЕ УСКЛАЂЕНОСТИ ДОКУМЕНТА

У овом дијелу образлаже се екстерна и интерна усклађеност Стратегије демографског развоја града Бање Луке.

5.1 Екстерна усклађеност

Под екстерном усклађеношћу подразумијева се комплементарност с другим стратешким документима, истог или вишег реда, односно са стратешким документима произашлих из процеса европских интеграција и међународно прихваћеним Глобалним циљевима одрживог развоја.

Преглед екстерне усклађености дат је кроз усклађеност са међународним, првенствено европским оквиром, са оквиром за реализацију циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини и са другим секторским стратегијама у Републици Српској које су усвојене за наредни стратешки период.

5.2 Усклађеност са европским оквиром

Пуноправно чланство Босне и Херцеговине, уједно и Републике Српске у Европској унији, представља стратешко опредјељење, али истовремено и међународну обавезу преузету потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица са једне стране и Босне и Херцеговине са друге стране („Службени гласник БиХ - Међународни уговори“, број 10/08). У складу с тим, а поштујући одредбе члана 70 Споразума о стабилизацији и придруживању, Република Српска је наставила усглашавање са правном тековином Европске Уније у области локалне самоуправе, испуњавајући уједно и препоруке Европске комисије.

Овај стратешки документ у највећој мјери је усклађен са Европском повељом о локалној самоуправи, која оцртава основни европски оквир за ову област. Такође, у складу је и са политиком Европске комисије у вези са локалним властима, садржаној у следећим документима:

1. Оснаживање локалних власти у партнерским земљама за побољшану управу и ефикасније развојне резултате (Мишљење),
2. Радни документ особља о сарадњи Европске Уније са градовима и локалним властима у трећим земљама и
3. Смјернице за подршку Европске Уније цивилном друштву у региону проширења 2021-2027.

5.3 Усклађеност са Оквиром за реализацију циљева одрживог развоја у Босне и Херцеговине

Генерална скупштина Уједињених нација у 2015. години усвојила Агенду одрживог развоја до 2030. године и да су том приликом све земље чланице, укључујући и Босну и Херцеговину, преузеле обавезу спровођења документа Агенде 2030 и Глобалних циљева одрживог развоја (енг. Sustainable Development Goals - SDG). У ту сврху је Савјет министара Босне и Херцеговине 2021. године усвојио документ „Оквир за реализацију циљева одрживог развоја у БиХ“.

Стратешки циљеви, као и одговарајући приоритети и мјере у Стратегији су у највећој мјери усклађени са покретачима на правцу Друштво једнаких могућности у оквиру акцелератора Побољшање политика социјалне заштите, Ефикасна здравствена заштита за све и Побољшање инклузивности образовних система.

5.4 Усклађеност са секторским стратегијама и другим документима

Стратегија демографског развоја града Бање Луке је усклађена са Просторним планом Републике Српске до 2025. године, као и са Програмом економских реформи Републике Српске и Програмом економских реформи Босне и Херцеговине.

Такође, ова стратегија је усклађена са низом секторских стратегија које су припремљене и усвојене за наредни стратешки период, укључујући:

- Стратегију управљања јавним финансијама у Републици Српској за период 2021-2025.
 - Стратегију развоја система интерних финансијских контрола у јавном сектору Републике Српске 2021-2025.
 - Стратегију развоја малих и средњих предузећа Републике Српске 2021 - 2027.
 - Стратегију за привлачење страних инвестиција у Републику Српску за период 2021 - 2027.
 - Стратегију развоја предшколског, основног и средњег васпитања и образовања у Републици Српској за период 2022 - 2028.
 - Стратегију развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске 2021 - 2027.
 - Стратегију запошљавања Републике Српске 2021 - 2027.
 - Стратегију развоја електронске управе Републике Српске 2019 - 2022.
 - Стратегију развоја социјалног становања у Републици Српској 2020 - 2030.
 - Стратегију за унапређење сексуалног и репродуктивног здравља у Републици Српској од 2019. до 2029. године
- Стратегију менталног здравља у Републици Српској за период 2020 – 2030. године
- Стратешки план за сарадњу са дијаспором
 - Стратегију развоја науке и технологије, високог образовања и ИКТ индустрије у Републици Српској 2022 - 2028. (нацрт)
 - Омладинску политику Републике Српске за период 2023 - 2027.

5.5 Интерна усклађеност

Интерна усклађеност је обезбијеђена кроз јасне и логичке хијерархијске везе између мјера и стратешких циљева дефинисаних унутар Стратегије демографског развоја града Бање Луке. Логика интервенције је додатно осигурана путем одговарајућих индикатора, тако да индикатори на нивоу стратешких циљева изражавају утицај реализације одговарајућег циља на шире процесе и аспекте развоја Републике Српске, индикатори на нивоу мјера provedбене резултате који ће се постићи реализацијом мјере, доприносећи тако остваривању стратешких циљева. Стратешке приоритете и стратешке пројекте који се буду развили у току провођења стратегије, ваља поставити тако да доприносе реализацији стратешких циљева у оквиру којих су планирани.

Дакле, интерна усклађеност је видљива у приказима мјера за сваки стратешки циљ, те је утврђена обавеза усклађивања будућих стратешких приоритета и стратешких пројеката са стратешким циљевима у оквиру којих буду планирани.

6. ОКВИР ЗА СПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЋЕЊЕ, ИЗВЈЕШТАВАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ СТРАТЕГИЈЕ ДЕМОГРАФСКОГ РАЗВОЈА ГРАДА БАЊЕ ЛУКЕ

Праћење стратешког документа подразумијева систематично и континуирано прикупљање, анализирање и коришћење података и индикатора у сврху мјерења напретка реализације стратешког документа, предузимања одговарајућих мјера, евентуалних корекција и извјештавања о оствареним резултатима. Извјештавање подразумијева израду годишњег извјештаја о спровођењу стратегије, као спроведбеног документа.

Стратешки документ вреднује се у процесу израде стратешког документа и/или у току његовог спровођења у складу са законом. Вредновање стратешког документа подразумијева коришћење прикупљених и анализираних података и сазнања добијених кроз поступак редовног праћења и додатног прикупљања података у току припреме процеса како би се оцијенила успјешност, дјелотворност, напредак и утицај у фази израде стратешког документа и/или у току његовог спровођења.

Вредновање се заснива на следећим критеријумима:

1. Релевантност (усклађеност) одабраних циљева с утврђеним изазовима и јавним потребама,
2. Дјелотворност (ефикасност) - омјер планираних и остварених учинака и предвиђених (коришћених) ресурса ради постизања оптималног резултата,
3. Учинак (ефективност) - обим остваривања циљева стратешког документа кроз поређење полазних и остварених вриједности индикатора,
4. Утицај - обим (позитивних и негативних) промјена и посљедица развојне интервенције (предвиђених и непредвиђених), те усклађеност учинака са потребама циљних група,
5. Одрживост (трајност) позитивних промјена и учинака.

Процес вредновања спроводи се кроз следеће фазе:

1. Израђивање Плана вредновања (у складу са Уредбом о стратешким документима у Републици Српској),
2. Припремање описа послова за спровођење процеса вредновања,
3. Организовање и учествовање у вредновању,
4. Припремање објаве резултата вредновања,
5. Израда извјештаја о вредновању,
6. Надзирање спровођења усвојених препорука вредновања стратешког документа.

Спровођење Стратегије демографског развоја града Бање Луке захтјева системску и сталну координацију између носиоца мјера и активности надлежних градских тијела, те институција, установа и организација које дјелују на овом подручју. За спровођење Стратегије демографског развоја града Бање Луке задужено је Одјељење за друштвене дјелатности које ће обављати административне и стручне послове, те које ће успоставити Тим за спровођење Стратегије демографског развоја града Бање Луке. Дужности и

обавезе свих носилаца активности одређених Стратегијом су правовремено и континуирано извјештавање о реализованим мјерама и активностима дефинисаним акционим плановима, евентуалним проблемима у њиховом спровођењу, те процјени постигнутих ефеката. Носиоци активности ће до фебруара сваке године, Одјељењу за друштвене дјелатности достављати извјештаје о спровођењу мјера и активности из своје надлежности за претходну годину, које ће их објединити. Одјељење за друштвене дјелатности ће до марта сваке године, градоначелнику Града Бање Лука доставити обједињен Извјештај о спровођењу стратешког документа, који ће о томе извјештавати Скупштину Града Бања Лука. Извјештај о спровођењу стратешког документа је спроведбени документ којим се на годишњем нивоу сагледавају општи развојни трендови, као и напредак у остварењу стратешких циљева. Саставни дио овог извјештаја чиниће и Извјештај о спроведеном вредновању стратешког документа које се врши на основу дефинисаног Плана вредновања, у складу са Уредбом о стратешком планирању. У сарадњи са руководиоцем Тима за израду Стратегије демографског развоја града Бање Луке, те успостављеним Тимом за спровођење Стратегије демографског развоја града Бање Луке, континуирано ће се пратити и анализирати стање у области демографских кретања, те спроводити континуирана истраживања неопходна за процјену вриједности постигнутих резултата.

ОБРАЂИВАЧ:

Одјељење за друштвене дјелатности

ПО ОВЛАШТЕЊУ ГРАДОНАЧЕЛНИКА

Данијела Кајкут, дипл.економиста

Шеф Одсјека за културу, социјалну заштиту,
удружења грађана и вјерске заједнице

Невена Благојевић -Подрић, дипл. Политолог

Самостални стручни сарадник за демографију

Драгана Обачкић, дипл. политиколог

ПРЕДЛАГАЧ:

ГРАДОНАЧЕЛНИК

Драшко Станивуковић